

Muurmannin suomalaisen legioonan kotiutus ja valtiorikosoikeudenkäynnit 1919

Elmo Mustonen
Syventävien opintojen tutkielma
Historia
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Maaliskuu 2022

Tiivistelmä

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: historia

Opintosuunta: historia

Tekijä: Elmo Mustonen

Työn nimi: Muurmannin suomalaisen legioonan kotiutus ja valtiorikosoikeudenkäynnit 1919

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Maaliskuu 2022

Sivumäärä: 78

Avainsanat: Muurmannin legioona, Oikeushistoria, Suomen sisällissota, Valtiorikosoikeudet, Venäjän sisällissota

Ohjaaja tai ohjaajat: Risto Marjomaa

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Muita tietoja:

Tiivistelmä:

Muurmannin legioona oli joukko punasuomalaisia pakolaisia, jotka pestautuivat brittiarmeijan palvelukseen kesällä 1918. Yhteistyön taustalla oli varsin yksinkertainen tarpeiden kohtaaminen: suomalaiset tarvitsivat ruokaa ja voimakkaan suojelijan, kun taas britit tarvitsivat nopeasti miehiä. Vaiheikkaan palvelusajan päätteeksi britit järjestivät legioonan kotiutuksen yhdessä Suomen hallituksen kanssa.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan legioonalaisten valtiorikosoikeudenkäyntejä syksyllä 1919 kontekstuaalisen oikeushistorian näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa pyritään hyödyntämään ja toteuttamaan kontekstuaalista oikeushistoriaa, siten, miten Helsingin yliopiston oikeushistorian professori Jukka Kekkonen sen määrittelee teoksessaan *Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria?* Oikeushistoria pyrkii kuvailemaan oikeudellista muutosta. Oikeus muuttuu paitsi uusien säännösten myötä, myös yleisesti kulttuurin ja käytäntöjen muuttuessa. Tutkijan tehtävä on havainnoida tätä muutosta ja pyrkiä selittämään sen juurisyyt.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitkä tekijät vaikuttivat legioonalaisten tuomioihin ja ennen kaikkea, voidaanko tuomioita pitää oikeudenmukaisena ja keskenään johdonmukaisina. Sanalla sanoen, kohtasiko legioonalaisia oikeusmurha. Kiinnostavaa on myös, mitä taktiikoita legioonalaiset käyttivät kuulusteluissa ja oikeudessa yrittäessään parantaa asemaansa, sekä tutkia, missä määrin sisällissodan aiheuttama oikeusvaltion kriisiytyminen jatkui edelleen.

Tutkimus- ja muistelmakirjallisuuden ohella tutkimus nojautuu pitkälti Villingin saarella pidettyjen kuulustelujen pöytäkirjoihin, joita tarkastellaan 74 erilaisia tuomioita saaneen legioonalaisen osalta. Tutkimuksessa havaittiin merkittäviä eroja VRO:n toiminnassa vuosien 1918 ja 1919 välillä, jotka selittyvät enimmäkseen oikeusolojen normalisoitumisella. Näin esimerkiksi tutkittavien työnantajien ja kotipaikkakunnan suojeluskuntien lausunnot ovat menettäneet vuodessa merkitystään ja tutkittavan oman käytöksen ja tunnustuksen merkitys korostuu tuomioissa. Tutkimusaineiston perusteella ei vaikuta siltä, että valtiorikosoikeus kaikkiaan olisi kohdellut legioonalaisia epäreilusti tai oikeusvaltion periaatteiden vastaisesti, joskin tuomiot ovat keskenään epätasaisia. Sen sijaan oikeuskanslerin tekemät karkotuspäätökset, joiden nojalla yli 30 legioonalaista karkotettiin Kanadaan, ovat paikoin heikosti ja epäselvästi perusteltuja. Tutkimus osoittaa, että oikeusjärjestelmä kohteli legioonalaisia epätasaisesti, mutta osoitti samalla toipuneensa merkittävästi edellisvuoden kriisistä.

Sisällysluettelo:

1. Johdanto	5
2. Lähteistä.....	6
3. Metodi.....	7
4. Taustaa: Muurmannin muutos syrjäseudusta Pietarin henkitorveksi	9
4.1 Ympärysvallat Jäämerellä.....	11
4.2 Suomen sisällissota ja Vienan Karjalaan paenneet suomalaiset.....	13
5 Punakaartilaiset brittien palveluksessa	17
5.1 Legioona muodostuu	19
6 Sotaa korvessa ja kapinahankkeita: legioonan palvelusaika	22
6.1 Epävarma rauha	24
6.2 Rommilakko ja hupiretki rajalle	26
6.3 Kapina	28
7 Kotiutus	30
8 Valtiorikosoikeuksista	32
8.1 Oikeusprosessi	33
9 Legioonan kuulustelut ja tuomiot Itä-Villingillä	36
10 Tutkimuksen otos ja metodi	38
11 Kuulustelupöytäkirjat.....	39
11.1 Ay-liike ja marraskuun 1917 suurlakko	40
11.2 Punakaarti	42
11.3 Venäjälle ja legioonaan	44
11.4 Kuulustelijan lausunnot	48
12 Muu aineisto	49
12.1 Rikosrekisteriotteet ja seurakunnan todistukset.....	49
12.2 Poliisit, kortisto ja suojeluskunnat	51
12.3 Muut lähteet	53
13 Legioonalaisten puolustautumisstrategiat	54
14 Tuomiot.....	57
14.1 Kotiin päässeet – vapautetut ja ehdonlaiseen tuomitut.....	59
14.2 Ehdottomat tuomiot ja mustalistalaiset	62

15	Johtopäätökset.....	66
16	Epilogi: Legioona hajautuu.....	69
	Lähteet	72
	Arkistolähteet:	72
	Verkkolähteet.....	72
	VRO:n ja VRYO:n aktit	72
	Tutkimuskirjallisuus:	74
	Liitteet	76
	Liite 1: Taulukko 1: Legioonalaisista koottu tutkintamateriaali.....	76
	Liite 2: Taulukko 2: Kuulustelulomakkeiden sisältö	77
	Liite 3: Muurmannin alueen kartta	79

1. Johdanto

Muurmannin suomalainen legioona on ensimmäisen maailmansodan kummallisimpia yhteistyötarinoita. Vuonna 1918 nopeasti muuttuvien maailmanpoliittisten asetelmien heitteisiin jäänyt joukko suomalaisia punakaartilaisia, enimmäkseen Lapin tukkityöläisiä, päätyi palvelemaan brittiarmeijassa sen käydessä sotaa bolsevikkeja ja saksalaisia vastaan. Vaikka miehet näkivätkin hyvin vähän taisteluja brittien riveissä, ei heidän tarinastaan puutu tragediaa eikä draamaa. Polttavimpana kysymyksenä legioonan miehille suurimman osan palvelusajasta oli epäilemättä kotiinpaluu, jonka järjestämisestä suurin vaivoin on annettava brittiarmeijalle ansaittua tunnustusta, vaikka brittejä marraskuun 1918 aselevon jälkeen motivoikin lähinnä akuutti tarve päästä kurittomasta ja kalliista suomalaisyksiköstä eroon ilman, että sen koulutetut miehet siirtyisivät vihollisen riveihin.

Ensimmäisen maailmansodan viimeisinä kuukausina, kun taistelut levisivät Karjalan syrjäkyliin, niihin osallistui monituhatpäinen joukko karjalaisia ja suomalaisia brittiunivormuissa, hauraassa liitossa maailman suurimman imperiumin kanssa. Myöhemmin sekä kyseiset joukko-osastot, (kenraali Maynardin sanoin ”two small columns of semi-barbaric auxiliaries”¹) että heidän ensimmäisen maailmansodan mittakaavassa pienet taistelunsa on pitkälti unohdettu niin Suomessa kuin Britanniassakin. Tässä tutkielmassa käyn läpi Muurmannin suomalaisen legioonan taustoja, muodostumista ja palvelusaikaa aina Suomeen palaamiseen asti.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitkä tekijät vaikuttivat legioonalaisten tuomioihin ja ennen kaikkea, voidaanko tuomioita pitää oikeudenmukaisena ja keskenään johdonmukaisina. Sanalla sanoen, kohtasiko legioonalaisia lähteiden valossa oikeusmurha. Kiinnostavaa on myös, mitä taktiikoita legioonalaiset käyttivät kuulusteluissa ja oikeudessa yrittäen parantaa asemaansa. Vaikka jälkiviisaudella tiedämme useimpien legioonalaisten päässeen kotiin joko ilman tuomiota tai ehdonalaisina, oli kuulustelijoiden edessä istuneiden legioonalaisten mahdoton tietää, miten oikeus heidän tekoihinsa suhtautuisi. Mielenkiintoista on myös tutkia, missä määrin sisällissodan aiheuttama oikeusvaltion kriisiytyminen jatkui edelleen. Legioonalaisten kohtelu oli punavankeja lievempää, mutta todistettavasti legioonalaisten kotiinpaluu herätti Suomen oikeistossa vahvoja tunteita.

---

¹ Maynard, 1928, 94.

2. Lähteistä

Tärkein tutkimuslähde Muurmannin legioonasta on Jukka Nevakiven vuoden 1970 erinomainen ja kattava teos *Muurmannin legioona*². Nevakiven kirja on ainoa tieteellinen yksinomaan legioonaa käsittelevä teos ja tässäkin tutkielmassa sääntönä on, että mitä enemmän jokin taustaluku koskee yksinomaan legioonaa, sitä enemmän se nojaa Nevakiven työhön. Laajemmin Venäjän sisällissotaa, Karjalan tilannetta sotavuosina ja suomalaisten roolia niissä on käsitellyt Mirko Harjula, jonka kaksi teosta, *Suomalaiset Venäjän sisällissodassa 1917–1922*³, sekä *Venäjän Karjala ja Muurmanni 1914–1922*⁴, vuosilta 2006 ja 2007, edustavat todella kattavaa ja helppokäyttöistä perustutkimusta laajoine henkilöhakemistoinen ja biografiaosioineen. Lisäksi olen käyttänyt Aapo Roseliuksen ja Oula Silvennoisen tuoretta heimosotia käsittelevää kirjaa *Villi itä: Suomen heimosodat ja Itä-Euroopan murros 1918–1921*⁵, sekä Pekka Nevalaisen kirjaa *Punaisen myrskyn suomalaiset: suomalaiset paot ja paluumuutot idästä: 1917–1939*⁶, ensimmäistä sen Vienan retkiä koskevin osin ja jälkimmäistä sen Pietarin suomalaisten osuutta Suomen sisällissotaan koskevin osin. Brittien sotakokemusta on minulle valottanut Damien Wrightin sotahistoriallinen teos *Churchill's Secret War with Lenin – British and Commonwealth military intervention in the Russian Civil War, 1918–20*⁷ vuodelta 2017, joka sensaationhakuista otsikoinnistaan huolimatta kuvaa varsinkin brittien sotakokemuksia suorastaan pikkutarkasti. Alueen muita toimijoita, kuten suomalaisia heimosotureita, kuvatessaan kirja nojaa pitkälti brittien sodanaikaisiin lähteisiin, ja myöhempiin muistelmiin, joten kirjaan on kulkeutunut jonkin verran yksiselitteisen väärää tietoa suomalaisten miesvahvuuksista tai yhteiskunnallisista oloista.⁸

Lisäksi olen käyttänyt laajalti kahta muistelmateosta. Brittiarmeijaa Muurmannilla kesäkuun 1918 lopusta vetäytymiseen asti komentaneen kenraalimajuri Charles Maynardin (1870–1945) 1928 ilmestynyt *The Murmansk Venture*⁹ antaa tapahtumista hyvin brittiläisen näkökulman ja käyttää paljon aikaa maailmansodan sivunäyttämön oikeuttamiselle, mutta on

---

² Nevalainen, 1970.

³ Harjula, 2006.

⁴ Harjula, 2007.

⁵ Roselius ja Silvennoinen, 2019.

⁶ Nevalainen, 2002.

⁷ Wright, 2017.

⁸ Wright esimerkiksi kertoo C. G. E. Mannerheimin syntyneen Ruotsissa. (Wright, 2017, 336) Väärinkäsitys, jonka uskon periytyvän vanhoista brittilähteistä, ei ole tämän tutkimuksen aiheen kannalta merkityksellinen, mutta kuvastaa hyvin Wrightin teoksen heikkouksia niiltä osin, jotka eivät suoraan käsittele brittiarmeijaa.

⁹ Maynard, 1928.

yksityiskohtainen ja näkee vaivaa viedäkseen lukijan takaisin vuoteen 1918, jolloin sodan lopputulos oli kaikin puolin epävarma. Maynard antaa kuitenkin vihollisistaan paljon puutteellista ja suoranaisten väärää tietoa. Suomalaiset valkoiset, jotka olivat tukeutuneet sisällissodassaan keisarillisen Saksan apuun, brittikenraali näkee täysin yksiselitteisesti Saksan käytyinä, vailla minkäänlaista omaa toimijuutta tai tahtoa. Omista joukoistaan hän antaa yleisesti mahdollisimman hyvän kuvan, vähätellen tai salaten varsinkin brittisolilaiden kurittomuutta sotaretken loppupuolella. Maynardin lisäksi olen hyödyntänyt O.V Itkosen (1889–1967) vuotta aiemmin ilmestynyttä, omiin kokemuksiin perustuvaa yleisesitystä *Muurmannin suomalainen legioona*¹⁰. Koska hyvin harvat legioonassa palvelleet kirjoittivat minkäänlaisia muistelmia, on Itkosen teos, vaikkakin monin osin räikeän puolueellinen ja tapahtumia huikenteleva, arvokas ikkuna siihen, miten legioonalaiset itse kokivat palvelusaikansa ja muistelivat sitä myöhemmin asuessaan valkoisessa Suomessa. Itkonen liioittelee varsinkin taistelujen kokoa ja käyttää paljon aikaa mustamaalatakseen ne suomalaiset, jotka kaoottisissa oloissa päätyivät hylkäämään legioonan ja siirtymään bolševikkien puolelle.

Oikeushistoriassa olen nojannut eniten Jukka Kekkonen tutkimukseen vuoden 1918 valtiorikosoikeudenkäynneistä vuoden 1991 *teoksessa Laillisuuden haaksirikko: rikosoikeudenkäyttö Suomessa vuonna 1918*.¹¹ Metodiosiossa olen käyttänyt Kekkonen oppikirjaa *Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria?*¹² vuodelta 2013, jonka esittelen seuraavaksi tarkemmin.

3. Metodi

Tässä tutkimuksessa pyritään hyödyntämään ja toteuttamaan kontekstuaalista oikeushistoriaa, siten, miten Helsingin yliopiston oikeushistorian professori Jukka Kekkonen sen määrittelee teoksessaan *Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria?*¹³ Oikeushistoria pyrkii kuvailemaan oikeudellista muutosta. Tällä voidaan tarkoittaa monenlaisia muutoksia oikeudenkäytön, -teorian ja normiston saroilta. Oikeus muuttuu paitsi uusien säännösten myötä, myös yleisesti kulttuurin ja käytäntöjen muuttuessa. Tutkijan tehtävä on havainnoida tätä muutosta (deskriptio) ja pyrkiä selittämään sen

---

¹⁰ Itkonen, 1927.

¹¹ Kekkonen, 1991.

¹² Kekkonen, 2013.

¹³ Kekkonen, 2013.

juurisyyt (kontekstualisointi). Kontekstuaalinen oikeushistoria liittyy nimenomaan jälkimmäiseen.¹⁴

Oikeus tapahtuu aina laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, ja sen muutokseen (tai muuttumattomuuteen) voivat vaikuttaa lähes lukematon määrä tekijöitä. Tutkijan tehtävä on tunnistaa näistä vaikuttimista relevantteimmat hyödyntäen historiantutkimuksen, taloustieteen tai valtiotieteen oppeja. Koska analyysi on aina tutkijakohtaista, ovat oikeushistorioitsijat toisinaan jakautuneet ryhmiin tutkimuksellisten painotustensa mukaan (näitä Kekkonen kutsuu kuppikunniksi) ja varmasti tässäkin työssä näkyvät kirjoittajan henkilökohtaiset mielenkiinnonkohteet ja maailmankuva.

Yleinen ja vaarallinen harha on sekoittaa oikeudellinen muutos oikeudelliseen kehitykseen. Tämä niin kutsuttu evolutionistinen harha olettaa yhteiskunnallisten olosuhteiden kehittyvän ajan myötä paremmiksi. Historia kuitenkin osoittaa, ettei oikeuden kehitys ole ollut yhtään sen yksisuuntaisempi kuin yhteiskuntien muutenkaan.¹⁵ Tässäkin tutkimuksessa sivutaan Suomen sisällissotaa, joka on maan oikeushistorian epäilemättä järkyttävän jakso, joka näyttäytyy paitsi murroksena, myös jo olemassa olleen oikeuskulttuurin äkillisenä katkoksenä. Jo pitkään vallalla ollut tekorikosoikeudellinen periaate kärsi kriisin ja oikeudenkäyttö sai vahvoja tekijärikosoikeuden piirteitä.¹⁶

Tässä tutkimuksessa pyritään tarkastelemaan sitä muutosta, joka oikeudenkäytössä ja oikeuskulttuurissa tapahtui sisällissodan kriisiytymisen jälkeen. Muurmannin legioona kotiutettiin lähes vuosi sen jälkeen, kun suurin osa sisällissotaa seuranneista valtiorikosoikeudenkäynneistä oli käyty ja ko. oikeudet oli ehditty jo lakkauttaa. Ne piti siis perustaa legioonaa varten uudestaan. Tutkimuksen tavoite onkin selvittää, miten oikeudenkäyttö erosi sisällissotaa seuranneista oikeuksista, ja mitkä tekijät tähän muutokseen vaikuttivat. Legioonalaisten kuulusteluja ja oikeudenkäyntejä verrataan Kekkonen punavankitutkimuksen tuloksiin.

---

¹⁴ Kekkonen, 2013, 10.

¹⁵ Kekkonen, 2013, s.14–15.

¹⁶ Kekkonen, 2013, s.137 Erolla tarkoitetaan, että syytettyjen tuomioissa painoivat todistettavia rikollisia tekoja enemmän syytetyn henkilöön liittyvät seikat, tässä tapauksessa erityisesti aktiivisuus työväenliikkeessä.

4. Taustaa: Muurmannin muutos syrjäseudusta Pietarin henkitorveksi

Ennen ensimmäistä maailmansotaa Kuolan niemimaa ja Vienan Karjala olivat hankalasti tavoitettavaa syrjäseutua.¹⁷ Alue oli kuulunut Venäjään jo vuosisatoja ja sen asukkaat olivat pääsääntöisesti ortodokseja, erotuksena Suomen suuriruhtinaskunnan luterilaisemmistöön. Mirko Harjula arvioi, että ennen sotaa Venäjän puoleisessa Itä- ja Pohjois-Karjalassa asui vajaa 300 000 henkeä, joista enemmistö oli venäjänkielisiä, vepsäläisten ja karjalaisten muodostaessa suuret vähemmistöt.¹⁸ Taloudellisen elantonsa alue sai lähes kokonaan maa- ja metsätaloudesta, joka oli lähtenyt toden teolla käyntiin 1800-luvun loppuvuosina. Työmahdollisuudet houkuttelivat Vienanmeren rannikoille suuria määriä kausityövoimaa, josta suurin osa palasi kotiinsa hakkuu- ja uittokauden jälkeen kesäksi ja syksyksi.¹⁹ Maanviljelyyn Vienan Karjalan pohjoisosat soveltuivat huonosti, ja käytännössä alue oli riippuvainen muualta tuodusta viljasta.²⁰

Maailmansodan alku vuonna 1914 oli Vienan Karjalalle ja Muurmannille ratkaiseva käännekohta. Venäjä, Karjala ja Suomi mukaan luettuna, ajautui liittolaistensa Iso-Britannian ja Ranskan kanssa²¹ sotaan Saksaa ja Itävalta-Unkaria²² vastaan. Venäjä oli sekä liittolaisiaan että vihollisiaan jäljessä teollistumisessa, minkä lisäksi se kärsi jo syksyllä 1914 ankaria tappioita Saksaa vastaan. Maa tarvitsi kipeästi materiaalista apua. Keskusvallat pystyivät kuitenkin sulkemaan Itämeren ja myöhemmin Mustanmeren²³ kokonaan ulkopuoliselta laivaliikenteeltä. Keisarikunnan huolto riippui kokonaan Vladivostokin ja Arkangelin satamista, joihin liittyi ilmiselviä puutteita. Arkangelin satama jäätyi vuosittain ja oli käytössä vain kesäkuusta marraskuuhun, kun taas Vladivostok Tyynen valtameren rannalla oli väärällä puolella valtavaa maata.²⁴

Vuonna 1915 ympärysvallat päättivät rakennuttaa yhteistuumin junaradan, joka yhdistäisi Pietarin ja Muurmannin rannikon, jossa oli jo Aleksandrovsikin pieni sotilassatama. Toisin kuin Arkangeli, Muurmannin pohjoisranta ei jäänyt talvisin golf-virran lämmittävän

---

¹⁷ Ks. Liite 3, Muurmannin alueen kartta.

¹⁸ Harjula, 2007, s. 19.

¹⁹ Nevakivi, 1970, s. 23.

²⁰ Harjula, 2007, 2.23.

²¹ niin kutsutut ympärysvallat.

²² niin kutsutut keskusvallat.

²³ Osmanivaltakunta, joka hallitsi Bosporin salmea, liittyi keskusvaltojen puolelle vuoden 1914 lopulla ja esti laivaliikenteen Etelä-Venäjälle.

²⁴ Nevakivi, 1970, s. 16.

vaikutuksen takia ja oli siksi paljon kaukaista Vladivostokia otollisempi reitti itärintaman huollolle.²⁵

Ratatyömaa mullisti heti koko alueen elämän, väestörakenteen ja maantieteen. Venäjän liittolaiset toivat rakennusmateriaalit ja ulkomaisia insinöörejä, kun taas Venäjä toimitti työvoiman. Ratatyömaalle töihin joutui kymmeniä tuhansia sotavangiksi jääneitä keskusvaltojen sotilaita ja vielä enemmän kiinalaisia siirtotyöläisiä. Tätä määrää täydensivät suomalaiset ja venäläiset, joita eli valmistuvan radan varressa läpi sotavuosien. Radanvarren kaupungit, kuten Vienan Kemi, kasvoivat merkittävästi, ja sen päätepisteeseen perustettiin Romanovna-Murmanjen kaupunki, joka sai alkunsa ratatyöläisten parakkikylänä.²⁶ Ratatyömaalle syntyi vilkas monikansallinen yhteisö, jossa suomalaiset, venäläiset, mordvalaiset, kirgiisit, britit, keskusvaltojen sotavangit ja kiinalaiset asuivat parakkikylissä, hyvin alkeellisissa olosuhteissa.²⁷

Radan valmistuessa marraskuussa 1916 Venäjä alkoi kuitenkin olla jo romahtamispisteessä, eikä se ehtinyt toimia tsaarinvallan henkitorvena kuin muutaman kuukauden. Helmikuun 1917 vallankumous lopetti tsaarinvallan ja ajoi maan sekasortoon, joka Vladimir Leninin johtamien bolsevikkien kaapattua vallan lokakuun²⁸ 1917 vallankumouksessa paheni nopeasti sisällissodaksi. Vallankumousten repiessä maata rautatie ja Muurmannin satama saivat uudenlaisen merkityksen valtavyhlänä Pietariin ja vastaavasti nopeimpana pakotienä Venäjältä pois.

Valmistunut rata toi Karjalan syrjäseudulle ennennäkemätöntä strategista merkitystä, jonka jakoi myös itsenäistymisprosessiaan käyvä Suomi. Siinä, missä ennen radan valmistumista ainoa strategisesti tärkeä osa Suomea oli ollut sen etelärannikko, jonka linnoitukset ja satamat suojasivat Pietaria, nyt myös paljon pidemmällä itärajalalla oli selkeä merkitys Pietarin turvallisuuden kannalta.²⁹ Lähimmillään, Kantalahden kohdalla, Muurmannin rata kulki vain 60 kilometrin päässä Suomen rajasta. Kartalla etäisyys vaikutti häviävän pieneltä, ja vaikka Sallan ja Kantalahden väliin jäävä erämaa olikin vaikeakulkuista, se oli sotajoukon kuljettavissa sodanaikaisia etappiteitä ja itä-länsi-suunnassa kulkevia vesistöjä pitkin.

---

²⁵ Harjula, 2007, s. 25.

²⁶ Harjula, 2007 s.25, Nevakivi, 1970, s. 16–17.

²⁷ Nevakivi 1970, s. 23–24.

²⁸ Venäjällä oli vielä tuolloin käytössä juliaaninen kalenteri, jonka mukaan vallankumoukset ovat nimetty. Gregoriaanisen kalenterin mukaan helmikuun vallankumous tapahtui maaliskuussa ja lokakuun marraskuussa. Tämä tutkielma noudattaa gregoriaanista kalenteria, ellei toisin mainita.

²⁹ Nevakivi, 1970, 17.

Muurmannin radan ja Suomen rautatieverkoston väliin jäi kuitenkin lyhimmilläänkin, Sortavalan kohdalla, 200 kilometrin katvealue.³⁰ Yhteydenpito ja joukkojen huoltaminen oli siis erittäin vaikeaa, minkä saivat huomata niin radalta päin Suomeen edenneet punaiset kuin Karjalaa valtaamaan lähteneet heimosoturit.

Radan merkityksen ymmärsivät myös Murmanskissa toimivat ympärysvalltojen joukot, jotka varsinkin saksalaisten puututtua Suomen sisällissotaan pitivät todennäköisenä, että keskusvallat yrittäisivät Suomesta käsin katkaista rataa. Brittien miehitettyä Murmanskin ja sen ympäristön maaliskuussa 1918, Ison-Britannian Tukholman-lähetystö varoitti Lontoota toistuvasti saksalaisten aikovan piakkoin hyökätä Muurmannin rataa kohden.³¹

4.1 Ympärysvallat Jäämerellä

Sotilaallinen toiminta Muurmannilla alkoi samanaikaisesti ratatöiden kanssa merisotana. Saksalaiset pyrkivät häiritsemään huoltokuljetuksia Pohjois-Venäjälle samalla, kun venäläiset ja britit tekivät parhaansa turvatakseen ne liikenevin voimin, jotka olivat aluksi pienet.³² Ympärysvallat kasvattivat hitaasti sotilaallista läsnäoloaan Muurmannilla niin, että bolsevikkien kaapatessa vallan marraskuussa 1917 Muurmannin venäläiseen laivastoon kuului jo kymmeniä miinanraivaajia, useita erikokoisia sota-aluksia, sukellusvene, sekä kymmeniä tukilaivoja ja yli 10 000 sotilasta, matruusia ja upseeria.³³

Ympärysvallat eivät heti tunnustaneet bolsevikkihallitusta, ja niitä pelotti varsinkin uuden hallituksen välitön päätös aloittaa rauhanneuvottelut Saksan kanssa. Rauha Venäjän ja keskusvaltojen välillä vapauttaisi valtavasti saksalaisia sotilaita, jotka voitaisiin siirtää länsirintamalle sotimaan Isoa-Britanniaa ja Ranskaa vastaan. Lisäksi bolsevikkien päätökset olla ottamatta kontolleen kaatuneen tsaarinhallinnon valtavia sotavelkoja ja kansallistua ulkomaiset omistukset Venäjällä uhkasivat ympärysvalltojen taloudellisia intressejä huomattavasti.³⁴ Ymmärrettävästi ympärysvallat pelkäsivät mitä tapahtuisi, jos näin vihamielinen vallankumoushallinto saisi haltuunsa Murmanskiin ja Arkangeliin kasautuneet 200 000 tonnia sotatarvikkeita.³⁵ Nevakivi esittää, että ympärysvallat pidättäytyivät aluksi suorasta sotilaallisesta toiminnasta bolsevikkeja vastaan siinä toivossa, että rauhanneuvottelut

---

³⁰ Nevakivi, 1970, 20.

³¹ Nevakivi, 1970, 19–20.

³² Harjula, 2007, 26–30.

³³ Harjula, 2007, 37.

³⁴ Harjula, 2006, s. 78; Harjula, 2007, s. 59.

³⁵ Harjula, 2007, s. 59.

vallankumousohallinnon ja Saksan välillä kariutuisivat ja Saksan olisi yhä pakko sitoa joukkojaan itärintamalle.³⁶

Rauhanneuvotteluista koko ajan sekasortoisempaa Venäjää edustavien bolsevikkien ja maailmansotaa käyvän Saksan välillä tulikin vaikeat. Kun neuvottelut kariutuivat ensimmäisen kerran 18.2.1918, Saksa hyökkäsi romahduspisteessä olevan Venäjän armeijan kimppuun. Murmanskin brittiläistä laivastoa komentava kontra-amiraali Thomas Kemp tarjosi tällöin sotilaallista apua Murmanskin neuvostolle, joka kysyi ohjeita ulkoasian kansankomissaari Lev Trotskilta. Tämä jätti asian murmanskilaisten käsiin ja 2.3 Murmanskin neuvosto ja britit sopivat puolustusyhteistyöstä. Päivää myöhemmin bolsevikit ja saksalaiset vihdoinkin solmivat rauhan Brest-Litovskissa. 6.3 pieni brittiläinen merijalkaväen osasto nousi silti maihin Murmanskissa, joka ei virallisesti enää ollut sodassa Saksan kanssa. Brittien sotilaallinen läsnäolo Venäjällä alkoi kunnialaukauksin, lippu-tervehdyksin ja bolsevikkien luvalla. Trotski protestoi tapahtunutta turhaan ja seuraavana päivänä 500 brittiä lisää nousi maihin.³⁷

Britit huomasivat kuitenkin pian, ettei heiltä juuri liiennyt miehiä vartioimaan varastoja Pohjois-Venäjällä, sillä maaliskuun 1918 lopulla Saksa aloitti suurhyökkäyksen länsirintamalla, pyrkimyksensä voittaa sota idästä vapautunein joukoin. Tiukassa tilanteessa britit kokosivat kiireellä sotajoukkoja mistä saivat: Romanian armeijaa kouluttamassa ollut osasto ranskalaisia tykkimiehiä ja 1500 serbisotilasta³⁸ saapuivatkin Murmansiin junalla itärintamalta vielä maaliskuussa.³⁹ Lisäksi Kemp sähköitti 19.3, että Kantalahteen oli saapunut satoja suomalaisia punaisia, joiden kanssa hän uskoi voivansa tehdä yhteistyötä, varsinkin kun britit saattoivat sanoa läsnäolollaan Muurmannilla olevan toistaiseksi bolsevikkien hyväksyntä.⁴⁰

---

³⁶ Nevakivi, 1970, s. 18.

³⁷ Nevakivi, 1970, s. 18; Harjula, 2007, s. 63.

³⁸ Niin kutsuttu eteläslaavilainen armeijakunta oli koottu Itävalta-Unkarilta saaduista slaavitaustaisista sotavangeista ja Venäjällä jo ennestään asuneista serbeistä. Serbian nimissä taistelleet miehet halusivat jatkaa sotaa miehitetyn kotimaansa puolesta.

³⁹ Harjula, 2007, s. 64.

⁴⁰ Nevakivi, 1970, s. 20.

4.2 Suomen sisällissota ja Vienan Karjalaan paenneet suomalaiset

Muurmannin radasta tuli joulukuussa 1917 äkisti rajaseutua, kun Suomen suuriruhtinaskunta itsenäistyi. Maa oli kuitenkin jo itsenäistyessään syvässä poliittisessa kriisissä, joka seuraavan vuoden alussa puhkesi sisällissodaksi. Sota kesti pitkälle kevääseen, mutta Pohjois-Suomessa se oli ohi nopeasti. Nopeammin järjestäytyneet valkoiset puhdistivat Lapin punaisista jo helmikuun aikana, ja rintamalinjat muodostuivat Etelä-Suomeen, missä käytiin sodan kaikki ratkaisutaistelut. Hengissä selvinneitä punaisia pakeni Pohjois-Suomesta rajan ylitse Muurmannille satapäin ja monista syistä. Jotkut olivat kuuluneet punakaartiin, toiset pakenivat valkoisen armeijan kutsuntoja, jotkut valkoista terroria ja monet yksinkertaisesti nälkää.⁴¹

Helmikuussa Murmanskin läheisyydessä ja etelämpänä Kantalahdessa kokoontuneet punaiset alkoivat järjestäytyä kaarteihin ja sähköttivät Helsinkiin, pyytäen junakyytiä Etelä-Suomeen ja rintamalle.⁴² Kantalahdessa johtavaan rooliin nousi 22-vuotias kuusamolainen Iivo Ahava⁴³. Vielä helmikuussa Ahava oli osallistunut suojeluskunnan järjestämään kansalaiskokoukseen kotikunnassaan Kuusamossa, mutta hiihtänyt pian tämän jälkeen Viaan ja ryhtynyt punakaartin puuhamieheksi.⁴⁴

Helsingissä punaisen kaartin yleisesikunta taas keksi, että Muurmannin radan varteen kokoontuneista miehistä voitaisiin muodostaa pohjoinen rintama, joka hyökkäisi Venäjältä käsin valkoisten selustaan. Rintamaa ohjaamaan koottiin 50-miehininen retkikunta Myllykosken paperitehtaan miehistä. Kun Ahavan johtama lähetystö saapui Helsinkiin pyytämään aseita, he törmäsivät valmiiseen retkikuntaan, joka oli valmis lähtemään Pietarin kautta pohjoiseen. Alun perin Helsingin kansanvaltuuskunta oli uskonut huhujen perusteella Kantalahdessa olevan suuria asevarastoja, mutta Ahavan tovereineen kieltäessä huhut päätettiin aseita ostaa Pietarista. Punaisen kaartin pohjoiselle rintamalle lastattiinkin Pietarista

---

⁴¹ Nevalainen, 2002, s. 91.

⁴² Nevakivi, 1970, s. 25.

⁴³ Ahava oli vienankarjalaisen perhetaustansa vuoksi mobilisoitu tsaarin armeijaan, taistellut itärintamalla, voittanut Yrjönristin kahdesti ja noussut kersantiksi. Ahavan yksikkö oli vallankumouksen aikaan sijoitettuna Ouluun, mistä tämä ilmeisesti karkasi joulukuussa 1917.

⁴⁴ Nevakivi, 1970, 26.

7000 kivääriä, viisi konekivääriä, laatikoittain käsikranaatteja sekä yli miljoona patruunaa – valtava ase määrä joukolle, jonka vahvuus vielä Pietarissa oli alle sata henkeä.⁴⁵

Junamatka pohjoiseen osoittautui pitkäkestoiseksi ja vaikeaksi yleisen poliittisen kaaoksen takia. Joukkoon Helsingissä liittynyt O.V Itkonen syyttää muistelmissaan retkikunnan hidastamisesta tsaarinaikaisia virkamiehiä, jotka edelleen olivat viroissaan ja tahallaan hidastivat vallankumouksellisten matkaa.⁴⁶ Todennäköisempää on, että suuret joukot aseita ja miehiä aiheuttivat paikallishallinnoissa hämmennystä ja pelkoa yleisen kaaoksen keskellä. Retkikunta pidätettiin ensin Lotinapellossa ja sen jälkeen Golikovkassa, jossa Petroskoin punakaarti piti suomalaisia vankinaan peräti kuusi päivää ja takavarikoi osan sotatarvikkeista. Matkalla joukkoon liittyi radan varren punakaartilaisia niin, että junan lopulta saapuessa Kantalahteen 18.3.1918, oli sen kydyssä jo 390 miestä, Muurmannilla odottavien kaartilaisten lisäksi.⁴⁷

Kaikki miehet eivät olleet taistelukuntoisia, eikä juuri kellekään Ahavaa lukuun ottamatta ollut alkeellisintakaan sotilaskoulutusta. Silti Punaisen kaartin pohjoinen rintama lähti 450 miehen vahvuusena Knäsöön, jätti sinne 200 miestä reserviksi ja eteni lopuilla rajaa kohti.⁴⁸ Ahavan miehet kohtasivat valkoisen rajavartion Nivalan talolla Tuntsajoen varrella 24.3.1918. Seuranneessa tuliylläkössä kaatui 16 punaista, minkä jälkeen koko punakaarti ja suurin osa valkoisista pakeni taistelupaikalta.⁴⁹ Itkonen väittää muistelmissaan Ahavan perääntyneen saatuaan tiedon, että Kantalahdessa ja Knäsössä venäläiset olivat alkaneet riisua suomalaisia aseista.⁵⁰ Tosiasiassa punainen rintama ilmeisesti pakeni päätä pahkaa takaisin rajan yli jättäen valkoisten käsiin suuria määriä hylättyjä aseita ja sotatarvikkeita.⁵¹ Muutamaa päivää myöhemmin Paanasjärvellä toinen punainen osasto kohtasi niinkään valkoisia, mutta tällä kertaa molemmat osapuolet pakenivat niin nopeasti, etteivät ehtineet edes kärsiä tappioita.⁵²

---

⁴⁵ Nevakivi, 1970, 27 Nevakiven mukaan 88 miestä. Suunnitelmana oli kasvattaa retkikunnan kokoa värväämällä radanvarren punahenkisiä suomalaisia, joten aseita oli pakkokin olla runsaasti ylimääräisiä. Silti pohjoisen rintaman miesvahvuus lienee jäänyt alle viidensadan hengen, joten tarvittavien aseiden määrä arvioitiin selkeän optimistisesti.

⁴⁶ Itkonen, 1927, 33.

⁴⁷ Harjula, 2007, 71.

⁴⁸ Harjula, 2006, 54.

⁴⁹ Nevakivi, 1970, 30; Harjula, 2006, 54.

⁵⁰ Itkonen, 1927, 35–36.

⁵¹ Nevakivi, 1970, 30.

⁵² Nevakivi, 1970, 30.

Epäonnistuneiden hyökkäysten aiheuttamaa masennusta pahensi, että venäläiset tosiaan olivat riisuneet Knäsöön ja Kantalahteen jääneet suomalaiset aseista ja pidättäneet esikuntapäällikkö Aleks Tuorilan, joka istui vangittuna viikon ennen kuin tilanne saatiin soviteltua.⁵³

Venäläisten epävarma suhtautuminen suomalaisiin punakaartilaisiin liittyi Brest-Litovskin rauhanneuvotteluihin, joissa Suomen katsottiin jääneen Saksan vaikutuspiiriin. Kun Saksa tuki sisällissodassa valkoisia, olisi bolsevikkien tuki Suomen punaisille voitu tulkita rauhansopimuksen vastaiseksi. Tämän tunnustaa Itkonenkin, joka tosin vakuuttaa, että ilman häirintää selustassa pohjoisen rintaman ”merkitys olisi muodostunut paljon tärkeämmäksi.”⁵⁴

Lopulta Tuorila vapautui ja kaarti sai aseensa takaisin, mutta uutta hyökkäystä Suomeen ei enää yritetty. Sen sijaan punaiset miehittivät rajaseudun kyliä. Paanasjärvellä takaisin kääntyneet punaiset jäivät miehittämään helposti puolustettavaa Soukelon kylää. Valkoiset yrittivät vallata kylän kahdesti huhtikuun alussa, mutta tulivat torjutuksi raskain tappioin. Vielä suurempia tappioita kärsivät pohjoisempaan toimineet valkoiset joukot, jotka torjuttiin Ruvalla, Kilislammella ja Kuivitsatunturilla käydyissä kahakoissa.⁵⁵

Lyötyään valkoiset takaisin punaiset tajusivat huhtikuun kelirikon olevan aluillaan ja jo ennestään vaikean huollon muuttuvan pian mahdottomaksi. Niinpä joukot perääntyivät Kanaseen ja antoivat valkoisten miehittää kolmannella yrityksellään Soukelon ilman taistelua 15.4.⁵⁶ Valkoiset olivat yhtä lailla haluttomia viettämään kelirikon aikaa erämaakylässä, jonka asukkaat suhtautuivat heihin vihamielisesti, ja miehiä johtava jääkäriluutnantti Kurt Wallenius joutuikin uhkailemaan miehiään ampumisella ennen kuin Soukelo ja Ruva miehitetiin pysyvästi.⁵⁷

Samaan aikaan, kun Ahavan ja Tuorilan johtama retkikunta kahakoi valkoisten rajajoukkojen kanssa, toinen valkoinen retkikunta marssi Etelä-Vienan läpi kohtaamatta juurikaan vastarintaa. Carl Malmin johtama heimosoturijoukko oli matkalla kohti Vienan Kemiä, Vienanmeren tärkeää satamakaupunkia, jonka läpi myös junarata kulki. Aamulla 10.4.1918 heimosoturit hyökkäsivät kaupunkiin, mutta 300-miehinen retkikunta tuli nopeasti torjutuksi

---

⁵³ Harjula, 2007, 54.

⁵⁴ Itkonen, 1927, 36.

⁵⁵ Nevakivi, 1970, 30.

⁵⁶ Harjula, 2006, 55.

⁵⁷ Harjula, 2007, 72.

ja pakeni Uhtualle. Uutta hyökkäystä ei yritetty, mutta suomalaiset heimosoturit miehittivät Uhtuaa ja sitä ympäröiviä kyliä koko kevään ja kesän siinä toivossa, että alueet saataisiin liitettyä Suomeen.

Vaikka hyökkäys Kemiin oli osoittautunut varsin surkeaksi fiaskoksi, olivat suomalaiset päässeet radalle saakka juuri samoihin aikoihin, kun britit nousivat maihin, ja jääneet hyökkäysetäisyydelle siitä. Kenraali Maynardin muistelmissaan mainitsema huhu, jonka mukaan 15 000 valkosuomalaista saksalaisten johdolla olivat matkalla radalle hänen saapuessaan Murmankiin⁵⁸, perustunee juuri Malmin retkikuntaan ja heijastelee brittien pelkoa radan haavoittuvuudesta lännestä kohdistetuille hyökkäyksille. Peloissaan britit yliarvioivat toistuvasti suomalaisten miesvahvuutta, ja vielä heinäkuun puolivälissä Murmanskissa arvioitiin Uhtualla majailevan yli kaksituhatta suomalaista.⁵⁹

Sisällissodan pohjoisen rintaman kahakoissa toistuvat tietyt kaavat molemmilla osapuolilla: joukot olivat kokemattomia ja usein haluttomia taistelemaan, huolto pitkien matkojen päähän oli todella vaikeaa, venäläisiltä saadut aseet usein kelvottomiksi kuluneita ja osaavista johtajista oli pula. Kahakoissa, joissa molempien joukot eivät paenneet, aseisiin kaivautuneet puolustajat voittivat poikkeuksetta kevyesti aseistautuneet hyökkääjät. Molemmilla puolilla laadittiin mielikuvituksellisia sotasuunnitelmia, joita lähdettiin toteuttamaan piskuisin voimin. Punakaartilaisten suunnitelma hyökkäyksestä Mannerheimin selustaan ei ollut sen realistisempi kuin Malmin pyrkimys valloittaa merkittävä satamakaupunki kolmellasadalla miehellä.

Talven päättyessä Ahavan ja Tuorilan punaiset vetäytyvät Kanasen kylään, missä he viettivät varsin ankean vapun, jota varjostivat Suomen rintamilta tulleet huonot uutiset Tampereen menetyksestä ja pian sen jälkeen punaisten hallituksen, Suomen Kansanvaltuuskunnan, päätöksestä evakuoita itsensä Pietariin. Toukokuun alussa koko retkikunta siirtyi takaisin radan varteen, missä leiripaikaksi valikoitui Santamäeksi kutsuttu paikka lähellä Knäsöä. Paikalta oli kerätty hiekkaa Muurmannin ratatyömaalle ja sinne johti pistoraide Kantalahdesta. Rakennuksia paikalla oli vain muutama karu parakki ja sotilaat nukkuivatkin taivasalla, lumen keskelle kaivamallaan rakotulilla.⁶⁰

---

⁵⁸ Maynard, 1928, 27.

⁵⁹ Nevakivi, 1970, 165.

⁶⁰ Itkonen, 1927, 43. Rakotuli on kahden hongan väliin rakennettu, hitaasti palava nuotio, jonka ympärillä nukutaan havupedillä. Itkosen mukaan tällainen yösija on oikein rakennettuna hyvinkin lämmin, mutta sitä

Ruoka alkoi pian loppua, ja punatauti sekä keripukki harvensivat taistelukuntoisten miesten määrää.⁶¹ Kevään muuttuessa kesäksi miesten olot heikkenivät jatkuvasti huolimatta junahuollon läheisyydestä. Ruoaksi jouduttiin tappamaan paitsi alueen poroja, myös yli puolet kaartin hevosista.⁶² Tautien kaataessa kaartilaisia sisällissota Suomessa hävittiin toukokuussa, eikä punakaartilaisilla ollut enää sotaa sodittavana tai paikkaa, mihin mennä. Suomessa kaartilaisia olisi odottanut vähintään vankileiri. Kun lisäksi punakaarti oli miehilleen kuukausien palkat velkaa, luottamus Pietarissa majailevia kansanvaltuuskunnan rippeitä kohtaan oli varmasti helisemässä.

5 Punakaartilaiset brittien palveluksessa

Kuten edellä on mainittu, brittiläivastoa komentava amiraali Kemp oli jo maaliskuussa sähköttänyt, että uskoi voivansa taivutella radan varren suomalaiset yhteistyöhön brittien kanssa. Neuvotteluyhteyskin oli, sillä kansanvaltuuskunnan mukana Venäjälle paennut Oskari Tokoi, joka osasi englantia, oli jo Suomessa ollessaan yrittänyt saada briteiltä apua punaiselle Suomelle. Sisällissodan päätyttyä tappioon Tokoin oli luontevaa jatkaa neuvotteluja, uutena pyrkimyksenään auttaa punapakolaisten heikkoa asemaa. Asetelma Muurmannin radan punakaartilaisten siirtämiseksi brittien palvelukseen oli siis olemassa. Ongelmaksi muodostui enemmänkin miehistön vastahakoisuus. Britit olivat kuitenkin ainoa valta alueella, joka pystyi sekä pelastamaan miehet nälkäkuolemalta että mahdollisesti auttamaan näitä palaamaan aikanaan kotiin. Monet ilmeisesti ajattelivat, että valkoisen Suomen ajaututtua saksalaisten puolelle miehet voisivat brittiarmeijan tuella palata kotimaahansa vapauttajina.⁶³

Toukokuun mittaan käytiin neuvotteluja useassa otteessa sekä suomalaisten kesken, että näiden ja brittien välillä, että suomalaisten ja bolsevikkien välillä. Tokoi kertoo muistelmissaan Leninin sanoneen, että ”Jos englantilaiset tahtovat auttaa teitä, niin antakaa heidän auttaa.”⁶⁴ Mahdollisesti nälkää näkevien suomalaisten sysääminen jonkun toisen ristiksi sopi myös ylikuormitetulle bolsevikkihallinnolle.

---

varten tarvitaan kaksi pitkään kuivatettua honkaa jokaista nuotiota kohden, minkä lisäksi nuotiosta lentävät kipinät polttavat nukkujiin vaatteisiin reikiä.

⁶¹ Itkonen, 1927, 44.

⁶² Harjula, 2006, 72.

⁶³ Nevakivi, 1970, 71.

⁶⁴ Nevakivi, 1970, 65.

Lopullinen sopimus muotoiltiin suomalaisten ehdotuksen perusteella ja siihen tuli vain kolme artiklaa:

1. Suomalaiset tulevat toimimaan yhtenäisenä joukko-osastona, omien päälliköidensä johdolla.
2. Suomalaiset joukot harjoitetaan, varustetaan, muonitetaan ja palkataan liittolaisten toimesta ja saavat ne kaikki määräyksensä ja toimintaohjeensa liittolaisjoukkojen johdolta.
3. Suomalaisia joukkoja käytetään yksinomaan taisteluun saksalaisia ja Suomen valkoisia vastaan, eikä niitä tulla kuljettamaan ilman omaa suostumustaan 500 virstaa pitemmälle Knäsön eteläpuolelle, eikä muuanne kuin Venäjän Karjalaan tai Suomeen.⁶⁵

Sopimus allekirjoitettiin Glory-aluksella Murmanskissa 7.6.1918. Allekirjoittajina toimivat brittien puolesta kenraalimajuri Frederick Poole ja kontra-amiraali Thomas Kemp, punakaartilaisien päälliköt Iivo Ahava ja Aleks Tuorila sekä suomalaisia punaisia Pietarista edustamaan tulleet Eino Rahja ja Aleksanteri Vastén.⁶⁶

Jälkikäteen katsottuna saattaa vaikuttaa kummalliselta, että britit suostuivat palkkaamaan sotilaita, jotka suorasanaisesti kieltäytyivät taistelemasta bolsevikkeja vastaan. Kuitenkin, kuten Murmanskin joukkoja myöhemmin komentaneen brittikenraali Charles Maynardin muistelmista käy selväksi, sota bolsevikkeja vastaan ei ollut alkanut vielä kesäkuussa 1918. Maailmansodan ollessa vielä käynnissä brittistrategien mielikuvitus keskittyi saksalaisten uhkakuvaan ja pelkoon mahdollisesta hyökkäyksestä Muurmannin rataa ja Murmanskia itseään kohden. Maynardin mukaan kesäkuun alussa ”viimeisimmät tiedot” viittasivat saksalaisten pitävän Suomessa 50 000 miestä ja lisäksi valkosuomalaisten olevan matkalla kohti rataa peräti 15 000 miehen voimin. Kummallakaan väitteellä ei ole minkäänlaista totuus pohjaa⁶⁷. Maynard saattaa tietoisesti liioitella saksalaisten uhkaa, mutta britit toimivat syvällä sodan sumussa ja Carl Malmin joukkojen hyökättyä Vienan Kemiä vastaan varsin äskettäin rata vaikutti haavoittuvalta iskulle lännestä. Nimenomaan tätä uhkakuvaa vasten britit olivat palkanneet ”keripukkiset punasuomalaiset.”⁶⁸

---

⁶⁵ Itkonen, 1927, 48 Viimeinen artikla on herättänyt keskustelua, sillä Nevakiven mukaan 500 virstaa (hieman yli 500 km) rataa pitkin etelään on paljon suurempi alue kuin se, jolla legioonalaiset käytännössä suostuvat toimimaan, vedoten sopimuksessa rajattuun toiminta-alueeseen. Hän esittää todellisen toiminta-alueen olleen 300 km rataa pitkin Murmanskista etelään (Nevakivi, 1970, 81).

⁶⁶ Harjula, 2007, 90.

⁶⁷ Pekka Vaaran mukaan saksalaisen Itämerendivisioonan miesvahvuus Suomessa kesällä 1918 oli noin 8 000 miestä. 15 000 taas on lähempänä Suomen armeijan koko miesvahvuutta kuin Vienan Karjalassa majailevan, parisataapäisen heimosoturijoukon kokoa. Ks. Vaara, 2018, 204.

⁶⁸ Maynard, 1928, 27.

Itkosen mukaan sopimus esiteltiin miehistölle Santamäessä 9.6, ja se hyväksyttiin yksimielisesti.⁶⁹ Nevakivi kuitenkin tuo esille, etteivät miehet olleet tilanteeseensa täysin tyytyväisiä, vaan esimerkiksi pilkkasivat muistelmissaan brittiunivormun mannekiinina toiminutta Karl Emil Primus-Nymania, joka hirsimökin katolle kavuttuaan ”pyöri katolla kuin muotinukke.”⁷⁰

Lisäksi vaali sopimuksen hyväksymisestä toteutettiin psykologiselta kantilta ovelasti: miehet komennettiin riviin puron varteen, ja britteihin liittymistä vastustavia pyydettiin astumaan puron yli, asettuen pääjoukosta näkyvästi erilleen. Sopimuksen hyväksymistä seuranneina päivinä kymmenittäin miehiä pakeni leiristä joko Suomeen tai bolsevikkien hoiviin.

Kesäkuun lopussa bolsevikit ja britit ajautuivat sotatoimiin, kun britit alkoivat riisua radanvarren punakaarteja aseista. Britit olivat aloittaneet miehityksen yhteisymmärryksessä paikallisen neuvoston kanssa, tavoitteenaan puolustaa Murmanskin sotatarvikkeita. Nyt tavoitteeksi otettiin suoraan bolsevikkihallinnon kaataminen. Bolsevikit vastasivat lähettämällä joukkoja rataa pitkin pohjoiseen. Osana tätä retkikuntaa kulki Aleksanteri Vastènin komentama panssarijuna, joka olikin vastuussa useiden rautatiesiltojen tuhoamisesta brittien etenemisen hidastamiseksi.⁷¹ Näin yksi vain pari viikkoa aikaisemmin Glory-laivan sopimuksen allekirjoittaneista suomalaisista päätyi sotimaan legioonan työnantajia vastaan. Heinäkuussa britit valtasivat Sorokan, ottaen vangiksi suuren määrän punaisia, mukaan lukien noin 100 punasuomalaista, joista osa oli vaihtanut sopimuksen solmimisen jälkeen puolta. Vangit liitettiin legioonaan ja näin ollen sen riveihin päätyi myös miehiä, jotka olivat nimenomaisesti vastustaneet sopimusta ja jopa taistelleet brittejä vastaan.⁷²

5.1 Legioona muodostuu

Kesäkuun 13. ja 14 päivä punakaartilaiset järjestäytyivät junavaunulle, josta Eino Rahja jakoi kauan odotetun palkan. Miehet joutuivat pettymään, sillä Rahja jakoi palkkaa vain 15. toukokuuta asti, ja uusina, devalvoituina ruplina. Miehet luovuttivat aseensa Rahjalle ja siirtyivät toiseen vaunuun, jossa he laittoivat puumerkkinsä brittiläiseen sotilasluetteloon ja ryhtyivät siten brittisotilaiksi. Britit maksoivat samaa palkkaa kuin punakaarti, mutta

---

⁶⁹ Itkonen, 1927, 48.

⁷⁰ Yrjö Putkosen muistelmäkäsikirjoitus, sivu 6 Työväen muistitieto, lainattu Nevakivi 1970, sivu 72.

⁷¹ Nevakivi, 1970, 98.

⁷² Nevakivi, 1970, 71-73; Harjula, 2006, 79.

vanhasta työnantajasta poiketen he pystyivät toimittamaan miehille uudet vaatteet, säilykelihaa ja viikoittaisen rommiannoksen.⁵⁷

Knäsössä sattui kuuluisa välikohtaus, kun Rahja keskeytti palkanmaksun ja ilmoitti käyvänsä välissä Kantalahdessa. Osa palkkojaan vaille jääneistä legioonalaisista alkoi ampua tämän junaan, kunnes Aleks Tuorila keskeytti välikohtauksen. Ihmeen kaupalla kukaan ei vahingoittunut, miehet saivat rahansa ja Tuorila lähti yhdessä Rahjan kanssa Kantalahteen.⁷³ Tuorilan ja Rahjan matka Pietariin sattui kohtalokkaaseen aikaan, sillä vihollisuudet brittien ja bolševikkien välillä puhkesivat ennen kuin kumpikaan pääsi palaamaan legioonaan. Rintamalinjan muodostuttua Karjalaan Glory-aluksella solmitun sopimuksen neljästä suomalaisesta allekirjoittajasta vain Ahava oli brittien puolella. Eino Rahja jäi Pietariin, kun taas Tuorila ja Vastèn johtivat puna-armeijan joukkoja brittien vastaisella rintamalla. Ahavan kuoltua seuraavana keväänä jäi legioona vaille ketään sen alkuperäisistä muodostajista.

Astuessaan palvelukseen legioonalaisten miehistöainees ei tehnyt britteihin suurta vaikutusta. Maynard kertoo muistelmissaan edeltäjänsä, kenraali Poolen, palkanneen Kantalahteen kerääntyneet ”Viisisataa keripukkista punasuomalaisista”, joista ”ei olisi hyötyä ennen kuin he toipuisivat ja saivat sotilaskoulutusta”.⁷⁴

Koulutus aloitettiinkin saman tien, jo ennen kuin miehet virallisesti erosivat punakaartista. Sopivimmiksi todetut neljäkymmentä miestä vietiin kahdeksan kilometrin päähän Knäsöön päällystökurssille ja kesäkuun aikana loppukin miehistö siirrettiin sinne aiemmin ratatyöläisille rakennettuihin parakkeihin. Edelleen aliravitut ja taudeista kärsivät miehet saivat myös jauhoja, lääkkeitä ja kuivattuja hedelmiä.⁷⁵ Sulkeiset, jotka punakaartilaisille olivat ensimmäiset koskaan, käytiin nurmikentällä kylän reunalla. Kielimuuri oli aluksi raskas, kun sekä suomea että englantia puhuvia ei ollut juuri muita kuin edellä mainittu Primus-Nyman ja eräs Paul Solovjev.⁷⁶

Kesäkuun lopussa Arkangelista saapui August Wesley noin kolmenkymmenen suomalaispakolaisen kanssa Knäsöön. Pienestä koostaan huolimatta ryhmä oli arvokas, sillä siihen kuului entisiä kansanvaltuuskunnan jäseniä, ylioppilaita ja virkailijoita. Yhdessä

---

⁷³ Nevakivi, 1970, 74 Ilmeisesti tämä välikohtaus on taustalla Rahjaa kohtaan myöhemmin esitetyille korruptiosyytöksille.

⁷⁴ Maynard, 1928, 27-28: ”scurvy-stricken Red Finns” ja ”they would be all but useless till they had recovered their health and received some military training”.

⁷⁵ Viimeinen oli suuri helpotus keripukista kärsiville.

⁷⁶ Nevakivi, 1970, 132.

englannintaitoisen Wesleyyn kanssa nämä koulutetummat ja monesti kielitaitoisemmat miehet helpottivat legioonalaisten ja brittien yhteistyötä.⁷⁷

August Wesley oli ensimmäinen legioonaan liittynyt korkea-arvoinen sisällissodan punapäällikkö. Ennen sotaa hän oli viettänyt vuosia Yhdysvalloissa ja oppinut siellä englantia, kun taas sodan aikana hän oli noussut Joensuun punakaartin päälliköstä koko punaisen esikunnan päälliköksi. Mikä kenties kaikkein tärkeintä, hän oli maaliskuussa Tampereen rintamalla järjestänyt turvallisen läpikulun kahdelle brittidiplomaatille, jotka olivat matkalla Pietarista Ruotsiin. Wesleyyn saavuttua sisällissodan jälkeen brittien suojiin hänen vanhat kontaktinsa järjestivät hänet innokkaasti brittien palvelukseen.⁷⁸

Legioonaa alettiin lähes välittömästi jakaa komppanioiksi. Ensimmäiseen ja toiseen komppaniaan koottiin taistelukuntoisimmat miehet, kun taas vanhat, raihnaiset tai muuten taistelutoimiin soveltumattomat koottiin kolmanteen eli työkomppaniaan. Ensimmäisten kahden komppanian lopetettua koulutuksensa ja siirryttyä aktiivipalvelukseen loput Santamäen miehistä koottiin neljänteen ja viidenteen komppaniaan.⁷⁹ Syksyllä, kun legioonan miesvahvuus kasvoi nopeasti, muodostettiin lisää komppanioita, kunnes niiden määrä nousi yhdeksään. Taistelutoimia ehtivät nähdä kuitenkin vain ensimmäiset kaksi komppaniaa sekä Ahavan johdossa toiminut lentävä osasto.⁸⁰

Alussa kaikkia legioonan yksiköitä johtivat (sopimuksen vastaisesti, mutta ymmärrettävästi) brittiupseerit, ja erityisen tärkeät tehtävät, kuten viestintä, pysyivätkin brittien käsissä.⁸¹ Legioonan johtoon valittiin kanadalainen majuri Robert Burton, joka ainakin Itkosen mukaan tuli rautatieläisenä hyvin toimeen työläisjoukkojen kanssa ja ansaitsi nopeasti näiden kunnioituksen. Myös kieliongelmista päästiin yli brittiupseerien oppiessa suomenkielisiä komentosanoja. Itkosen mukaan ainoastaan konekivääriosastoa kouluttaneen ranskalaisen kapteeni Metzlin kieli ei koskaan taipunut suomeen.⁸²

Heinäkuussa suomalaiset saivat myös kunnolliset varusteet, alkaen univormuista ja koppelakeista. Lisäksi heille toimitettiin hygieniavälineet, vaate- ja kenkäharjoitukset, sekä talven tullen lammasturkit, turkislakit ja neljä huopaa mieheen. Koska miehet olivat antaneet

---

⁷⁷ Itkonen, 1927, 52.

⁷⁸ Nevakivi, 1970, 111.

⁷⁹ Itkonen, 1927, 52.

⁸⁰ Nevalainen, 1970, 145–147.

⁸¹ Nevakivi 1970, 148.

⁸² Itkonen, 1927, 53.

kiväärinsä Eino Rahjan mukaan, järjestivät britit heille aseista riisutuilta bolševikkivaruskunnilta takavarikoituja, samanlaisia venäläiskiväärejä. Raskaampana aseistuksena toimivat Maxim-konekiväärit ja myöhemmin syksyllä kevyemmät Hotchkiss- ja Lewis-merkkiset aseet. Venäläisiltä saatiin myös ranskalaisten näille maailmansodan aikana toimittamia teräskypäriä, joita jaettiin taistelutoimiin lähetetyille miehille.⁸³

Elokuussa legioona sai vielä neljä 2,75-tuumaista vuoristotykkiä, joita käyttelemään koulutettiin 40-miehininen patteri. Käytännössä tykkejä ei kuitenkaan saatu taistelukenttinä toimiviin erämaakyliin siirrettyä, ja tykkimiehet huolehtivat lähinnä Knäsön esikunnan turvallisuudesta.⁸⁴ Harjoituksinaan tykkimiehet ampuivat rantatörmiltä pitkin Knäsön lahtea. Itkonen kertoo patterin ampuneen ainakin kerran vahingossa saarta, jossa paikalliset kalastajat olivat pyytämässä silakkaa. Kuin ihmeen kaupalla kukaan ei loukkaantunut ja kylän pappi säntäsi keskeyttämään harjoitukset.⁸⁵

6 Sotaa korvessa ja kapinahankkeita: legioonan palvelusaika

Legioonan varsinaiset taistelukokemukset jäivät hyvin lyhyiksi ja koskivat vain pientä osaa sen miehistöstä. Sopimuksen mukaisesti legioonalaisia ei siirretty etelään, missä todennäköisyys törmätä bolševikkeihin oli suuri. Sen sijaan legioonalaiset lähetettiin puhdistamaan Pohjois-Vienaa valkoisten joukoista, joita britit pitivät vain saksalaisten etuvartiona, samaan aikaan kuin karjalaisista koottu Karjalan rykmentti kävi hyökkäykseen etelämpänä Uhtuaa miehittäviä heimosotureita vastaan. Tavoitteena oli miehittää rajaseudun kylät ja laajentaa brittien hallitsemaa aluetta radalta Suomen rajalle asti.⁸⁶

Täysin tuulesta temmattuja saksalaisten hyökkäysaiheet eivät olleet. Suomalaiset painostivat heitä tukemaan ponnisteluja Itä-Karjalan valtaamiseksi, ja kesällä Suomessa majailevia saksalaisia komentanut kenraali Rüdiger von der Golz lähettikin parin komppanian osaston kiertämään Pohjois-Suomea ja itärajaa, tehden tiedustelua ja esitellen saksalaista sotilaskuria savolaisille. Pienempiä osastoja lähetettiin arvioimaan rajaseudun tieverkon kantokykyä mahdollisen itään päin kohdistuvan hyökkäyksen varalta ja lopulta von der Golz itse kiersi tarkastamassa rajaseudun suomalaisia joukkoja.⁸⁷ Vaikuttunut näkemästään hän ei kuitenkaan

---

⁸³ Nevakivi, 1970, 153.

⁸⁴ Itkonen, 1927, 54, Nevakivi, 1970, 147.

⁸⁵ Itkonen, 1927, 55.

⁸⁶ Nevakivi, 1970, 166.

⁸⁷ Nevakivi, 1970, 162-163.

ollut, ja kun loppukesästä Saksan tilanne länsirintamalla alkoi romahtaa, kaikki suunnitelmat uusien rintamien avaamisesta hyllytettiin. Itämerendivisioonan miehiä alettiin nopeasti siirtää muualle ja aselevon alkaessa saksalainen osasto Suomessa oli kutistunut jo hyvin pieneksi.⁸⁸

Muistelmissaan kenraali Maynard mainitsee nimenomaan ”raportit suurista viholliskeskittymistä Suomen rajaseudulla, kohdissa, joista käsin olisi helppoa hyökätä rataa vastaan”⁸⁹ syyksi hyökkäyskannalle lähtöönä elokuussa 1918. Aiemmin se ei kenties olisi ollut mahdollistakaan, kun legioonan ja samaan tapaan lähinnä ruoka-avun houkuttelemista karjalaisista kootun, etelämpänä toimivan Karjalan Rykmentin⁹⁰ kokoaminen ja sotilaskoulutus olivat vielä kesken. Joka tapauksessa elokuussa 1918 legioonalaiset ja karjalaiset saivat tehtäväkseen työntää valkosuomalaiset takaisin rajan yli.

Legioonan tiedusteluretket olivat alkaneet jo heinäkuun puolessa välissä, lähinnä Ahavan johtaman lentävän osaston voimin. Ahava ehti muun muassa väijyttää suomalaisen tiedustelupartion, jonka mukana matkustanut metsätieteilijä Ilmo Lassila jäi legioonan vangiksi. Hän kirjoitti vankeusajastaan myöhemmin muistelmat nimellä Tatu Valkonen.⁹¹

Elokuun alussa legioonalaiset marssivat brittiunivormuissa samoihin kyliin, joista olivat taistelleet valkoisten kanssa huhtikuussa punakaartilaisina. Ruva, Tuntsa, Soukelo ja Oulanka miehittiin ilman mainittavaa vastarintaa. Suomalaisia yhä komentava Wallenius sai käskyn vallata strategisesti tärkeänä pidetty Oulanka takaisin, ja hän lähetti tehtävälle 120 miestä sekä neljä konekivääriä jääkäriväepeli Emil Sunin johdolla.⁹² 13.8 Vartiolammin kylässä 40 legioonalaisen joukko joutui iltapäiväteenä juodessaan suuremman suomalaisosaston yllättämäksi ja perääntyä parin tunnin laukaustenvaihdon jälkeen Oulankaan ja sieltä Ruvalle. Vartiolammelle jäi kaksi legioonalaista kuolleina sekä kaksi haavoittunutta suomalaisten vankeina. Itkonen väittää vankien tulleen tapetuiksi⁹³, mutta ilmeisesti molemmat vietiin elossa Suomeen.⁹⁴

---

⁸⁸ Nevakivi, 1970, 190.

⁸⁹ Maynard, 1928, 88 ”During the second week of August reports reached me of large enemy concentrations along the enemy frontier, at points most suitable for descents upon the railway.”.

⁹⁰ Karjalan rykmentti oli suomalaisen legioonan tapaan paikallisista koottu osasto, jota komensi brittieversti Philip J. Woods. Legioonan tavoin rykmentin ydinjoukko oli koolla jo ennen brittien saapumista, luultavimmin jonkinlaisena kodinturvajoukkona. Brittien palveluksessa se kasvoi nopeasti, kun nälkää näkevät karjalaiset hakeutuivat brittimuonituksen piiriin.

⁹¹ Nevakivi, 1970, 169 Lassila toimi myöhemmin metsätieteiden professorina Helsingin yliopistolla.

⁹² Harjula, 2007, 109.

⁹³ Itkonen, 1927, 64.

⁹⁴ Nevakivi, 1970, 174.

Neljänkymmenen legioonalaisen ja noin sadan valkoisen suhteellisen pieni kahakka jäi kuitenkin legioonan palvelusajan mittavimmaksi taistelutoimeksi, ja Vartiolammella kaatuneet kaksi miestä olivat myös legioonan ainoat taistelussa kuolleet miehet. Samana päivänä Ruvanniskalla sattui kuitenkin onnettomuus, kun eräs legioonalainen rupesi tietämättömyyttään kopeloimaan saksalaista varsikäsikranaattia. Seuranneessa räjähdyksessä haavoittui kuolettavasti paitsi räjähdettä käsitellyt, myös viereiseen seinään naulattua päiväkäskyä lukemaan pysähtynyt mies.⁹⁵ Kaikkiaan kuuden miehen menettäminen yhdessä päivässä oli katkera päätös taisteluille, mutta britit olivat tyytyväisiä. Suurin osa rajaseudusta oli nyt omien käsissä, eikä rataa voitaisi uhata ilman, että britit saisivat varoituksen hyvissä ajoin.

Legioonaa paremmin oli suoriutunut maailmansodan veteraaneista koottu Karjalan rykmentti, joka ajoi Uhtualle majoittuneet heimosoturit raskain tappioin rajan yli.⁹⁶ Omalla kotiseudullaan taistelevat ja siviiliväestön tukemat, pitkälti maailmansodan veteraaneista kootut karjalaisjoukot suoriutuivat taisteluista legioonalaisia tehokkaammin ja säännönmukaisesti saartoivat ja tuhosivat heimosoturien vartiot Etelä-Vienassa.⁹⁷

Aivan täysin sotatoimet Iso-Britannian ja suomalaisten välillä eivät loppuneet lokakuun alussa, kun Toivo Kuisman komennossa ollut Etelä-Vienan heimosoturijoukko siirtyi Suomen puolelle. Saksalaiset olivat syksyllä kouluttaneet luutnantti Kaarlo Haapalaisen johtaman ”Itä-Karjalan retkikunnan”, joka suoritti tiedustelua rajan takana. 20.10, vaivalloisen kaukopartioretken päätteeksi, suomalaiset räjäyttivät rataa ja vahingoittivat siltaa Kantalahden pohjoispuolella. Räjähdysten sattuessa siltaa ylitti parhaillaan junallinen serbialaisia sotilaita. Juna matkustajineen kuitenkin pelastui vaurioitta. Legioonalaiset korjasivat radan parissa päivässä.⁹⁸ Britit syyttivät sabotaasista bolševikkeja, ja teloittivat kolme venäläistä kommunistia, jotka tietysti olivat täysin syyttömiä.⁹⁹ Kolme viikkoa myöhemmin ensimmäinen maailmansota päättyi.

6.1 Epävarma rauha

---

⁹⁵ Itkonen, 1927, 64.

⁹⁶ Harjula, 2007, 112–113.

⁹⁷ Nevakivi, 1970, 181.

⁹⁸ Nevakivi, 1970, 177–178.

⁹⁹ Nevakivi, 1970, 211.

Vaikka aselepo otettiin huojennuksella vastaan myös legioonan tukikohdissa, merkitsi se käytännössä brittiläisten upseerien ja suomalaisen miehistön yhteisten tavoitteiden loppua. Legioona oli suostunut taistelemaan nimenomaan saksalaisia ja valkosuomalaisia vastaan Muurmannin radan pitkällä sivustalla Pohjois-Vienassa. Sodan Saksaa vastaan päätyttyä ainoa jäljellä oleva vihollinen briteille oli bolševikkihallinto, jota vastaan taisteltiin etelässä ja idässä. Näin ollen britit huomasivat ylläpitävänsä sotajoukkoa, josta ei ollut varsinaisesti mitään hyötyä. Kaiken lisäksi legioonan miesmäärä kasvoi sadoilla jäsenillä syksyn mittaan, kun lähestyvä talvi ajoi alueen suomalaista työväkeä brittiläisen muonituksen piiriin. Vuoden vaihteessa legioonassa oli jo 9 komppaniaa ja lähemmäs tuhat miestä, jotka kaipasivat lähinnä kotiin.¹⁰⁰

Syksyllä legioonaan oli tullut koko joukko arvovaltaisia punaisia. Elokuun puolessavälissä, samoihin aikoihin kuin sotaretki Suomen rajaa kohti alkoi, oli metsiä pitkin etelästä ilmestynyt maineikas punapäällikkö Verner Lehtimäki, joka oli todellisuudessa bolševikkien vakooja. Puna-armeijan suomalaisia edelleen johtavat Vasten ja Tuorila olivat lähettäneet Lehtimäen legioonaan siinä toivossa, että tämä saisi sen loikkaamaan bolševikkien puolelle.¹⁰¹ Syyskuussa taas joukkoon liittyi Arkangelista näyttelijä Aarne Orjatsalo, joka liittoutuneiden vallankaappaukseen¹⁰² kaupungissa osallistuttuaan oli organisoinut omin päin 72-miehistä ”haaraosaston”, joka liitettiin legioonaan 7. komppaniana.¹⁰³

Oskari Tokoi takasi Lehtimäen briteille ja karismaattinen soluttautuja valituttikin itsensä legioonan suomalaiseksi johtajaksi lähes välittömästi saavuttuaan.¹⁰⁴ Muista ehdokkaista Ahava, joka oli miesten suosikki, ei osoittanut suurta halua politikointiin ja viihtyi parhaiten partioiretkillä. August Wesley ja Aarne Orjatsalo kilpailivat kiihkeästi päällikön asemasta, mutta Itkosen sanoin:

”näissä molemmissa vainusi miehistö liiallista herraskaisuutta, eikä heidän kummankaan esiintyminen tekemillään pienillä rintamamatkoilla ollut omiaan herättämään legioonalaisten luottamusta.”¹⁰⁵

---

¹⁰⁰ Nevakivi, 1970, 211.

¹⁰¹ Itkonen, 1927, 81.

¹⁰² Brittivakooja Grigori Chaplin oli koonnut bolševikkeja vastustavista voimista opposition, joka kaappasi Arkangelissa vallan samanaikaisesti brittiarmeijan noustessa siellä maihin 2.8.1918. (Wright, 2017, 118)

¹⁰³ Nevakivi, 1970, 137.

¹⁰⁴ Harjula, 2206, 95.

¹⁰⁵ Itkonen, 1927,85.

Ainakin Orjatsalo oli ilmeisen epäsuosittu komppanianpäällikkö, ja hän olikin varsin nopeasti siirtynyt brittien esikuntaan, jättäen käytännön johtamisen muille.¹⁰⁶ Lehtimäki sen sijaan oli uskottava työläisjohtaja ja varteenotettava sotasankari, joka oli joukkoineen murtautunut Tampereen saarrosta edellisenä keväänä ja paennut Venäjälle. Wesley'n tavoin hänkin oli ollut töissä Yhdysvalloissa ja puhui englantia. Näin ollen hän miellytti myös brittiupseereja. Nevakivi spekuloi, mahdollisesti Itkosen muistelmien pohjalta¹⁰⁷, brittien ajatelleen, että Lehtimäen karisma voisi saada bolsevikkien riveissä taistelevia suomalaisia loikkaamaan legioonan.¹⁰⁸

Muuttuneessa maailmanpoliittisessa tilanteessa suomalaiset maanpakolaiset tunsivat olevansa koko ajan enemmän yksin, eikä enää ollut mitään syytä olettaa, että legioonan pääsis brittien tuella vapauttamaan kotimaataan. Ankeassa talvileirissä vailla valoisia tulevaisuudenkuvia majailevat legioonalaiset olivatkin alttiita vasemmistolaiselle agitaatiolle. Lehtimäen lisäksi bolsevikkien suomalaiset johtajat, kuten miehille punakaartin ja edellisen kevään taisteluista tuttu Aleks Tuorila, salakuljettivat harvaan miehitettyjen linjojen läpi henkilökohtaisia kirjeitä ja propagandaa.¹⁰⁹

Suomalaiset olivat siis hyvin tietoisia entisistä aseveljistään linjojen toisella puolen, ja olivat ymmärrettävästi vastahakoisia tukemaan brittien sotaa punaisia taistelutovereitaan vastaan millään tavalla. Nimettömäksi jäänyt legioonalainen muisteli Nevakivelle tunteitaan, kun brittiläiset sotilasjunat jylsivät ohi kohti puna-armeijan suomalaisen tarkk'ampujarykmentin asemaa: ”Olipa silloin vaikijaa olla lojjaali.”¹¹⁰

6.2 Rommilakko ja hupiretki rajalle

Johtajana Lehtimäki alkoi elvyttää legioonan vasemmistolaista identiteettiä. Hän muun muassa työväenliikkeen raittiusperiaatteen mukaisesti yllytti miehiään kieltäytymään rommiannoksistaan. Britit tuntuvat suhtautuneen rommilakkoon lähinnä olankohautuksella, ja annoksista vastuussa ollut luutnantti Joseph Littlehales yksinkertaisesti myi juomatta jääneen rommin halukkaille.¹¹¹ Itkosen mukaan monet legioonalaiset, jotka eivät halunneet rikkoa

---

¹⁰⁶ Nevakivi, 1970, 151.

¹⁰⁷ Itkonen, 1927, 81.

¹⁰⁸ Nevakivi, 1970, 152.

¹⁰⁹ Nevakivi, 1970, 219.

¹¹⁰ Nevakivi, 1970, 221.

¹¹¹ Harjula, 2006, 96.

yhteisrintamaa, päätyivätkin janon iskiessä ostamaan kalliilla aiemmin osana muonitustaan saamansa rommin.¹¹²

Vakavampaa kurittomuutta oli legioonan yli sadan miehen vahvuisen suksikomppanian tammikuussa tekemä rajaloukkaus, jota Lehtimäki ja legioonan poliittisena neuvonantajana toimiva Oskari Tokoi johtivat henkilökohtaisesti. Huolimatta tiukoista määräyksistä kunnioittaa Suomen rajoja, legioonalaiskomppania hiihti omin luvuin Suomen puolelle, saapuen 25.1.1919 Paanajärven Mäntyniemessä olevalle rajavartiopisteelle. Suomalaiset rajavartijat olivat legioonalaisten saapuessa saunomassa ja tulivatkin hälytyksen saatuaan ulos alasti kädet ylhäällä. Kuokkavieraat tarjosivat vartiomiehille rommiryöpyt ja lähettivät heidät takaisin saunaan.¹¹³

Legioonalaiset yöpyivät asemalla, tarjosivat paikallisille brittiläistä rommia sekä jättivät heille kirjeitä postitettavaksi. Seuraavana päivänä Tokoi piti vielä kansankokouksen, jossa kehotti paikallisia äänestämään tulevissa vaaleissa sosiaalidemokraatteja, minkä jälkeen komppania palasi Venäjälle.¹¹⁴

Ilkikurinen rajaloukkaus johti Suomen esikunnassa paniikkiin ja legioonassa nuhteisiin, mutta ei sen suurempiin seurauksiin. Viikon päästä eversti Burton hiihti itse Paanajärvelle pienellä seurueella, tarkoituksenaan luultavasti rauhoitella tilannetta. Rajavartijat kuitenkin ajoivat seurueen britit tiehensä ja ottivat vangeiksi sen suomalaiset, jotka vasta diplomaattisen selkkauksen jälkeen pääsivät palaamaan legioonaan.¹¹⁵

Legioonassa Lehtimäki jatkoi agitointia ja kiristi otettaan ylentämällä johtotehtäviin tukijoitaan sekä perustamalla toverioikeuksia, jotka valvoivat, että kaikki noudattivat rommilakkoa eivätkä olleet liiaksi tekemisissä ”valkoisten” kanssa. Maaliskuuhun mennessä ”Lehtimäen miehet” olivat soluttaneet legioonan suomalaisen päällystön läpikotaisin.¹¹⁶

---

¹¹² Itkonen, 1927, 95.

¹¹³ Nevakivi, 1970, 223.

¹¹⁴ Harjula, 2006, 144.

¹¹⁵ Harjula, 2007, 121.

¹¹⁶ Nevakivi, 1970, 231.

6.3 Kapina

Maaliskuun alussa tapahtui lopulta aito välirikko, kun legioonalaiset kieltäytyivät muodostamasta liikkuvaa korjausyksikköä ja myöhemmin nousemasta junaan, joka olisi vienyt heitä uuteen asemapaikkaan etelämmäs. Miehet vetosivat Glory-laivalla solmittuun sopimukseen, jonka mukaan heitä ei saisi siirtää etelään eikä käyttää sotatoimiin bolsevikkeja vastaan. Tilanne laukesi sattumalta bolsevikkien perääntyessä brittien tieltä ja rintamapaineen helpottaessa, mutta molemminpuolinen luottamus oli kärsinyt: suomalaiset katsoivat brittien yrittäneen rikkoa lupastaan olla käyttämättä legioonaa bolsevikkeja vastaan ja britit taas totesivat suomalaisten olevan kuriton ja epäluotettava yksikkö.¹¹⁷

Lehtimäki kanavoi legioonalaisten tyytymättömyyttä myös väkivaltaisuuksiin ja uhkailuun. Maaliskuun lopussa Lapin II Rajavartiopataljoona lähetti rajan ylitse kaksi siviilipukuista tiedustelijaa, kersantti Tigerstedtin ja alikersantti Isomaan, vastoin valtionhoitaja Mannerheimin ehdotonta rajanylityskieltoa. Miehet jäivät legioonalaisten vangeiksi Tuntsassa, eikä heitä enää koskaan nähty Suomessa. Mitä ilmeisimmin he tulivat legioonalaisten murhaamiksi. Tapaus kiinnosti valtiorikosoikeuksia seuraavana syksynä erityisen paljon¹¹⁸, mutta murhat kertovat myös legioonan pahenevista kuriongelmistä, sen miehistön turhautumisesta, sekä epäluuloisuudesta brittejä kohtaan. Vielä edellisenä vuonna vangiksi jääneet valkoiset oli säännönmukaisesti tuotu briteille, jotka usein liittivät heidät legioonan miesvahvuuteen. Puolessa vuodessa legioonan ilmapiiri oli tulehtunut siinä määrin, ettei näin enää menetelty.

Huhtikuun alussa briteille selvisi Lehtimäen miehineen suunnittelevan laajempaa kapinaa, jonka oli tarkoitus alkaa 6.4.1919 ja johtaa legioonan massalokkukseen puna-armeijan riveihin. Maynardin mukaan bolsevikkien tarkoituksena oli tukea kapinaa hyökkäämällä samalla etelässä.¹¹⁹ Mahdollisuus siitä, että tuhatpäinen, hiihtotaitoinen sotajoukko, jolla oli hallussaan suuri osa radanvarren asemista ja silloista, vaihtaisi äkisti puolta, oli Maynardille painajainen. Maynard siirsi välittömästi radan varteen brittiläistä merijalkaväkeä ja yritti houkutella legioonan johtajia ansaan neuvottelujen varjolla.¹²⁰

---

¹¹⁷ Nevakivi, 1970, 233–235.

¹¹⁸ Nevakivi, 1970, 229–230.

¹¹⁹ Maynard, 1928, 199.

¹²⁰ Nevakivi, 1970, 238.

Lehtimäki kuitenkin piiloutui ja brittiläisen panssarijunan kierrettyä asemat Tokoin kanssa legioonalaisten pääjoukko saatiin vakuutettua siitä, että miesten paras mahdollisuus päästä kotiin oli antaa brittien neuvotella Suomen hallituksen kanssa kotiinpaluun ehdoista.¹²¹

Kapinan tärkein seuraus oli miesten rauhoittamiseksi Knäsössä 4.5 kirjoitettu sopimus, jossa aiempi sopimus vahvistettiin ja sitä tarkennettiin: legioonalaiset suostuivat vahtimaan rataa ja siltoja, sekä tekemään sellaisia töitä, joita tehtäisiin myös ”jos britit rauhankin aikana pitäisivät aluetta hallussaan.” Vastaavasti legioonalaiset lupasivat noudattaa lakia ja olla kapinoimatta. Mikä tärkeintä, britit lupasivat käyttää kaikki keinot saadakseen Suomen hallituksen neuvottelupöytään keskustelemaan legioonan kotiuttamisen ehdoista.¹²²

Lehtimäki saatiin lopulta näyttäytymään, kun Burton oli antanut upseerin kunniasanansa, ettei häntä pidätettäisi. Hän ei salaillut kapina-aikeitaan, ja pian hän ja britit totesivat yhteisymmärryksessä, että Lehtimäen olisi parasta palata bolševikkien pariin. 28.4 Lehtimäki ja kourallinen tämän uskollisimpia seuraajia saatettiin brittien linjojen taa. Ennen lähtöään Lehtimäki piti puheen, jossa vannoi aina taistelevansa vallankumouksen puolesta.¹²³

Maynard, joka ei epäröinyt nimetä Lehtimäkeä yhdeksi suurimmista kirouksistaan, myönsi kymmenen vuoden jälkiviisaudella ihailleensa tämän rohkeutta ja omistautumista, sekä röyhkeää huumorintajua: ilmeisesti Lehtimäki oli viimeisenä tekonaan ennen lähtöään pyytänyt brittikenraalilta hyvää työtodistusta.¹²⁴

Lehtimäki pääsi turvallisesti puna-armeijaan eikä legioonassa ollut enää merkittäviä kuriongelmiä ennen aivan viimeisiä päiviä ennen kotiutusta.¹²⁵ Huonommin kävi Iivo Ahavalle, joka siirtyi jo aiemmin Karjalan rykmenttiin, mutta ajautui ongelmiin brittien kanssa ajettuaan liian äänekkäästi itsenäisen Karjalan asiaa. Ahavallekin luvattiin pääsy linjojen toiselle puolelle, mutta hänet löydettiin ei-kenenkään maalta ammuttuna 24.4.1919. Syyllinen ei koskaan selvinnyt varmuudella, mutta legioonalaiset syyttivät yleisesti brittien riveissä palvelevia serbejä.¹²⁶

---

¹²¹ Maynard, 1928, 210–211.

¹²² Nevakivi, 1970, 246.

¹²³ Nevakivi, 1970, 246.

¹²⁴ Maynard, 1928, 212 Lehtimäellä oli myöhemmin pitkä ja vaiheikas ura puna-armeijassa: hän osallistui muun muassa Kronstadtin kapinan tukahduttamiseen pommikonelentäjänä. Lopulta hänen uransa katkesi useimpien muiden punasuomalaisten tavoin Stalinin vainoihin ja teloitukseen.

¹²⁵ Maynard, 1928, 213.

¹²⁶ Nevakivi, 1970, 205.

Kuriongelmat talvella 1918–19 eivät koskeneet pelkkää legioonaa. Maailmansodan päätyttyä kaikkien kansallisuuksien sotilaiden oli yhä vaikeampaa nähdä mieltä henkensä vaarantamisessa kaukaisessa pohjolassa, kun toisten rintamien miehet palasivat kotiin perheidensä luo ja hyväpalkkaisten töiden ääreen.¹²⁷ Talven mittaan ainakin ranskalainen suksikomppania, erinäiset britti- ja amerikkalaisyksiköt, yhä suuremmat joukot kenraali Jevgeni Millerin valkoisen Venäjän armeijan sotilaita¹²⁸, sekä tietysti suomalainen legioona ja Karjalan rykmentti lähes kokonaisuudessaan kieltäytyivät lähtemästä rintamalle.¹²⁹ Maynard itse syyttää muistelmissaan Murmanskin alueen yleistä epäjärjestystä ja laittomuuden ilmapiiriä joukkojensa saastuttamisesta.¹³⁰

7 Kotiutus

Kysymys legioonan tulevaisuudesta oli vaivannut brittejä aselevosta saakka. Maynard oli keskustellut asiasta Mannerheimin kanssa Lontoossa jo joulukuussa. Muistelmissaan Maynard kertoo lähteneensä keskustelusta huolissaan. Valtionhoitaja C. G. E. Mannerheim, joka valinta presidentiksi vaikutti todennäköiseltä, ei ollut erityisen avoin suuren punakaartilaisjoukon palaamiselle maanpaosta.¹³¹

Kapinan jälkeen britit alkoivat tositoimiin. Neuvotteluista tuli pitkät ja vaikeat, eikä vähiten koska suomalaiset ajattelivat pitkään brittien neuvottelevan vain hämätäkseen legioonalaisia, kunnes radan varteen saataisiin tarpeeksi brittijoukkoja riisumaan heidät aseista.¹³² Toukokuussa Muurmannilta lähti Pohjanmeren kautta Suomea kohti laivalla neuvottelukunta, jossa oli sekä legioonalaisia että brittejä. Legioonalaisten tyrmistykseksi suomalaiset pääsivät ainoastaan britit Helsinkiin asti, kun legioonalaiset siirrettiin Tallinnaan odottamaan. Lopulta neuvottelut siirrettiin kokonaan Tallinnaan, ja legioonalaiset pääsivät esittämään listan omia vaatimuksiaan.¹³³

---

¹²⁷ Maynard, 1928, 191.

¹²⁸ Miller oli entinen tsaarinupseeri ja Pohjois-Venäjän bolševikkien vastaisten joukkojen johtaja, jonka käsiin näiden vastainen sota jäi brittien ja yhdysvaltalaisen vetäytyttyä Pohjois-Venäjältä. Bolševikkien vallatessa alueen Miller pakeni Pariisiin, missä asui, kunnes neuvostoagentit sieppasivat hänet 1937. Vangittu Miller salakuljetettiin Neuvostoliittoon, missä hänet ammuttiin vuonna 1939.

¹²⁹ Nevakivi, 1970, 220–221.

¹³⁰ Maynard, 1928, 192.

¹³¹ Maynard, 1928, 157.

¹³² Nevalainen, 1970, 259; Maynard, 1928, 213.

¹³³ Nevakivi, 1970, 261–262.

Suurin osa vaatimuksista oli ymmärrettäviä. Legioonalaiset halusivat kansalaisyhteisönsä palauttamista ja mahdollisuutta osallistua seuraaviin vaaleihin huolimatta maksamatta jääneistä veroista. Lisäksi he pyysivät, että kansaa ja varsinkin suojeluskuntia muistutettaisiin, ettei palaavia legioonalaisia saa häiriköidä. Legioonalaiset lisäsivät, että jos kotiuttaminen osoittautuisi mahdottomaksi, olisi Suomen kustannettava legioonalaisten perheiden muutto Itä-Karjalaan. Alkuperäisessä muistiossa vaadittiin myös tynkäduskunnan säätämien lakien kumoamista, ennen sisällissotaa säädettyjen lakien voimaansaattamista sekä eduskunnan hajottamista ja uusia vaaleja, mutta nämä vaatimukset tiputettiin, kun miehille tehtiin selväksi, etteivät ne edistäisi legioonan kotiuttamista.¹³⁴

Sopimus miesten Suomeen tuomisesta saatiin aikaan vasta heinäkuun 1919 lopulla. Sopimuksen nojalla miehet alistuivat suomalaisen oikeusjärjestelmän pariin, mutta brittiarmeijan sotilaina. Mikäli tutkinnan perusteella kävisi selväksi, ettei jollekulle miehistä voitaisi myöntää armahdusta, briteillä olisi oikeus kuljettaa heidät takaisin Muurmannille tai jonnekin muualle Suomen ulkopuolelle. Lisäksi Suomen hallitus sai etukäteen koota ns. mustan listan niistä legioonalaisista, jotka eivät missään tapauksessa saisi palata Suomeen.¹³⁵

Sopimus aiheutti legioonalaisten piirissä sekä huojennusta että pelkoa. Monia pelotti jättää brittiarmeijan suojelus ja alistua suomalaisen oikeuslaitoksen tutkittavaksi. Jotkut epäilivät ansaa. Koti-ikävä hälvensi kuitenkin epäilykset, ja pääosa legioonalaisia nousi Kursk-laivaan elokuun lopussa.¹³⁶

Kuitenkin yli sata legioonalaista karkasi kesän aikana Kantalahtea ympäröiviin metsiin tai suoraan bolsevikkien puolelle. Varsinkin Knäsön lähellä oleva Kolvitsan kylä toimi keskuksena alueen sotilaskarkureille, sekä suomalaisille että venäläisille.

Kolvitsaan kokoontuneet tiesivät brittien olevan tekemässä lähtöä pian legioonan jälkeen, ja suunnittelivat sabotoivansa sekä ympärysväestön perääntymistä että alueelle jäävien Venäjän valkoisten puolustusta. Britit lähettivät veneillä partion tyhjentämään Kolvitsaa, mutta venäläiset ja legioonan karkurit väijyttivät sen. Viisitoista brittiä kuoli taistelussa, joka jätti briteille pahan maun suuhun legioonalaisista näistä useimpien ollessa jo laivassa.¹³⁷

---

¹³⁴ Nevakivi, 1970, 261–262.

¹³⁵ Nevakivi, 1970, 274.

¹³⁶ Nevakivi, 1970, 279; Maynard, 1928, 213.

¹³⁷ Harjula, 2007, 175.

Laivamatkasta Suomeen muodostui raskas 1025 legioonalaiselle, 150 näiden perheenjäsenelle sekä yhdeksälle upseerille sen kyydissä: muona oli huonompaa kuin se oli ollut radalla ja ahtaissa oloissa taudit, erityisesti kesällä puhjennut punatautiepidemia, levisivät. Laivamatkalta haudattiin mereen kaikkiaan 13 legioonalaista, enemmän kuin oli kuollut koko legioonan palvelusaikana.¹³⁸ Merimatka Suomeen oli pitkä ja laiva ankkuroitiin kaiken kukkuraksi aluksi Tallinnan edustalle. Legioonalaisten sijoituspaikasta ei meinattu päästä yksimielisyyteen ja Kursk joutui seilaamaan Helsingin ja Tallinnan välillä parikin kertaa. Tämän ja muiden viivytysten takia ensimmäiset legioonalaiset nousivat maihin leiripaikaksi valitulle Itä-Villingin saarelle Helsingin edustalla vasta 28.9.1919.

Legioonalaisten sotaretki oli kestänyt lähemmäs kaksi vuotta. Edessä oli kuitenkin vielä pitkä syksy Villingillä tutkinnoissa ja oikeudenkäynneissä, jotka muodostavat yhdessä Suomen historian suurimman vierastaistelijoiden kotiuttamisoperaation. Monet pääsisivät palaamaan kotiseuduilleen lähes välittömästi, kun taas jotkut joutuisivat vuosiksi vankilaan ja vielä toiset loppuiäkseen maanpakoon.

8 Valtiorikosoikeuksista

Suomen sisällissodan päättyessä alkukesästä 1918 sodan voittaneilla valkoisilla oli huostassaan yli 80 000 punavankia. Osa sotavangeista teloitettiin lähes välittömästi ja huomattavasti pienempi osa vapautettiin, mutta samaan aikaan vallatuilla alueilla tehtiin punaisiksi epäiltyjen pidätyksiä, mikä piti vankien määrän jokseenkin samana.¹³⁹

Vangit suljettiin vankileireille, joita perustettiin ympäri Etelä-Suomea. Leirit ovat surullisenkuuluisia korkeasta kuolleisuudestaan. Heti sodan päätyttyä valkoinen terrori¹⁴⁰ saavutti huippunsa ja vankeja teloitettiin laittomasti suuria määriä.¹⁴¹ Terrorin laantuessa elintarviketilanne ja kulkutaudit puolestaan pahensivat kuolleisuutta entisestään. Kaiken kaikkiaan leireillä kuoli yli 12 000 vankia.¹⁴² Kuolleisuus olisi voinut olla paljon matalampi, jos vankeja olisi vapautettu ehdonalaiseen tutkinnan ajaksi tai armahdettu, mutta näin ei haluttu menetellä. Esimerkiksi kansanedustaja ja lakimies Erik Hornborg vetosi paitsi

---

¹³⁸ Nevakivi, 1970, 292.

¹³⁹ Kekkonen, 1991, 90.

¹⁴⁰ Sisällissodan aikaista poliittista väkivaltaa on totuttu nimittämään ”punaiseksi” ja ”valkoiseksi” terroriksi. Valkoisen terrorin erottaa punaisesta sen systemaattisempi luonne ja merkittävästi suurempi uhriluku. (Kekkonen, 1991, 44–45).

¹⁴¹ Kekkonen, 1991, 45.

¹⁴² Kekkonen, 1991, 90.

vankien vaarallisuuteen, myös siihen, että nämä olisivat vapaalla jalalla vaarassa joutua kostoiskujen uhreiksi.¹⁴³ Kekkonen ei pidä väitettä, eikä myöskään tulevan presidentti Svinhufvudin pelkoa kapinan puhkeamisesta uudestaan, uskottavana. Punaisten taistelutahto oli murskattu, kapinan johtajat paenneet ulkomaille, ja maassa oli edelleen divisioona saksalaisia sotilaita valkoisen armeijan tukena. Uusia kapinayrityksiä tuskin olisi syntynyt. Kekkonen katsoo, että vangit pidettiin leireillä pääosin kireän poliittisen ilmapiirin ja valkoisten rankaisumentaliteetin takia.¹⁴⁴

Vallitsevan lainsäädännön mukaisesti punavangit olisi pitänyt tuomita hovioikeuksissa, mutta vankien suuri määrä teki menettelystä käytännössä mahdotonta.¹⁴⁵ Siksi eduskunta hyväksyi 28.5.1918 äänin 83–2¹⁴⁶ lain valtiorikosoikeuksista.¹⁴⁷ Laki perusti 145¹⁴⁸ valtiorikosoikeutta, sekä ylioikeuden, jolle valtiorikosoikeudet voisivat alistaa päätöksensä ja josta tuomitut voisivat anoa armoa. Alempi oikeusaste oli viisihenkinen, ja kaikissa oikeuksissa oli oltava kaksi lakimiestä ja yksi sotilas. Loput jäsenet olivat maallikkoja, joita pidettiin rehellisinä ja luotettavina.¹⁴⁹ Ylioikeudessa puolestaan oli seitsemän jäsentä, joista kolme oli upseereita ja neljä lakimiehiä.¹⁵⁰

8.1 Oikeusprosessi

Punavankien oikeudenkäynnit alkoivat esitutkinnalla, jossa vangit kuulusteltiin perusteellisesti valmiin kaavan mukaan. Kuulustelijoita kiinnostivat paitsi tutkittavan toiminta sisällissodan aikana, myös näiden toiminta työväen- ja ammattiyhdistysliikkeissä ylipäätään ja erityisesti vuoden 1917 maatalouslakkojen aikana. Lisäksi heiltä tiedusteltiin punakaartin johtohenkilöiden ja kiihottajien nimiä. Kuulustelun päätteeksi esitutinnan suorittaja esitti omasanaisen arvion tutkittavan luotettavuudesta ja mahdollisesta vaarallisuudesta, käyttäen surullisenkuuluisaa kolmen P:n asteikkoa.¹⁵¹ Kuulustelun lisäksi tutkittavan kotipaikkakunnan suojeluskunnalta pyydettiin lausunto tämän vaarallisuudesta,

---

¹⁴³ Kekkonen, 1991, 93.

¹⁴⁴ Kekkonen, 1991, 94.

¹⁴⁵ Kekkonen, 2013, 137.

¹⁴⁶ Vallassa oli niin kutsuttu tynkäeduskunta, mikä selittää kansanedustajien vähäisen määrän: maan suurimman puoleen, SDP:n, kansanedustajista ainoastaan yksi oli paikalla, loppujen ollessa vangittuna tai maanpaossa. Lain mukaan poissaoleville olisi pitänyt kutsua varamiehet, mutta näin ei tehty.

¹⁴⁷ Kekkonen, 1991, 50.

¹⁴⁸ Kekkonen, 2013, 137.

¹⁴⁹ Kekkonen, 1991, 49.

¹⁵⁰ Kekkonen, 2013, 137.

¹⁵¹ P = punikki, PP= paha punikki, PPP = pirun paha punikki.

elämäntavoista ja ehdotus rangaistuksesta.¹⁵² Usein myös tutkittavan työnantaja tai muut läheiset lähettivät oikeudelle lausuntoja, jotka olivat lähes aina tutkittavalle myönteisiä.¹⁵³ Näiden asiakirjojen perusteella oikeus langetti 67788 tuomiota, yleisimpänä rikosnimikkeenä avunanto valtiopetokseen ja yleisimpänä tuomiona 1-3 vuotta kuritushuonetta.¹⁵⁴ Vaikka tapauksista yli 27 000 päätyi vielä valtiorikosylioikeuteen, oli tapauksista suurin osa tutkittu muutaman kuukauden sisällä. Jo tammikuussa 1919 annettiin eduskunnalle esitys valtiorikosoikeuksien lakkauttamisesta. Valtionhoitaja Mannerheim vahvisti lain huhtikuussa ja oikeudet lopettivat toimintansa kesäkuun 1. päivästä 1919 alkaen. Muurmannin legioonan palatessa Suomeen oli siis elvytettävä erikoistuomioistuin, jota ei enää ollut olemassa.

Kekkonen tutkimaan, 583 tapausta kattaneen aineiston perusteella hän tuli johtopäätökseen, että vuoden 1918 valtiorikosoikeudet jakoivat tuomioita epätasaisesti ja juridisesti epäolennaisin perustein – useimmissa tapauksissa rikollisuutta ei voitu todistaa punakaartiin kuulumista pidemmälle, ja tilastojen valossa tuomiota ankaroitettavia tekijöitä olivat erityisesti työväenjärjestöihin kuulumisen jo ennen vuotta 1918, kielteinen lausunto suojeluskunnalta tai erityisen aktiivinen toiminta punakaartissa.¹⁵⁵

Kekkonen katsoo, että valtiorikosoikeuksien toiminta oli osittain valkoisen terrorin jatkamista oikeudellisin keinoin. Suhteessa ankarimmat tuomiot osuivat työväenliikkeen aktiiveihin riippumatta näiden todistettavasti rikollisista teoista ja muutenkin oikeuksien toiminta oli juridisesti puutteellista. Kekkonen mukaan oikeuksien toiminta sai selviää poliittisen puhdistuksen piirteitä. Katkos on siitä mielenkiintoinen, että Suomessa oli ennen sotaa hyvin vahva legalistinen oikeusvaltio, jonka periaatteet murenivat käytännössä täysin.¹⁵⁶ Valtiorikosoikeudet kaiken lisäksi työllistivät suurimman osan maan lakimieskunnasta, joten rikko perinteeseen ja periaatteisiin tuli tavallaan lainoppineiden itsensä parista.

Sisällissota ja sen jälkimainingit voidaankin nähdä oikeuskulttuurin kriisiytymisenä. Suomi ei ole tässä erikoistapaus, sillä 1900-luvun suuret mullistukset aiheuttivat todella vakaviakin kriisejä muissakin hyvin pitkälle kehittyneissä oikeuslaitoksissa. Kirjassaan *Mitä on*

---

¹⁵² Kekkonen, 1991, 62.

¹⁵³ Kekkonen, 1991, 64.

¹⁵⁴ Kekkonen, 1991, 57.

¹⁵⁵ Kekkonen, 1991, 71–72.

¹⁵⁶ Kekkonen, 2013 137.

*kontekstuaalinen oikeushistoria?*¹⁵⁷ Jukka Kekkonen pohtii oikeuden kriisiytymistä käyttäen esimerkkinään natsi-Saksaa. Saksassahan oli jo ennen ensimmäistä maailmansotaa ollut varsin legalistinen oikeusvaltio, joka kuitenkin natsien valtakaudella joko romutettiin kokonaan tai sen rakenteet käännettiin pääläelleen, palvelemaan uusien vallanpitäjien päämääriä.¹⁵⁸

Oikeudenkäytön pienimuotoisia kriisejä muodostuu helposti yhteiskunnan rakenteiden joutuessa paineen alle. Epävakaa taloustilanne, poliittiset kriisit ja väkivaltaiset olot ovat saaneet vahvatkin oikeusvaltiot kriiseihin. Yrittäessään selittää, miten vahvassa oikeusvaltiossa kasvaneet ihmiset voivat hyväksyä oikeusvaltion katoamisen, Kekkonen tuo esille vallan keskityksen ja sivullisten hyväksynnän. Vallan keskittäminen on terminä varsin itsestään selvä. Kekkonen esimerkissä se tarkoittaa kaikkien yhteiskunnallisten valta-asemien keskittämistä natsipuolueen johdolle ja muiden puolueiden ja valtaryhmien kieltoa tai heikentämistä.¹⁵⁹

Sivullisten hyväksyntä taas tarkoittaa paljon pohdittua ilmiötä, jossa suuret joukot kansaa aktiivisesti tai passiivisesti tukevat sortavaa valtakoneistoa.¹⁶⁰ Suomen sisällissodan jälkeisiä oloja voi selittää kummankin ehdon täyttymisellä. Eduskuntaudistuksesta asti suurta yhteiskunnallista valtaa käyttänyt työväenliike ja sosiaalidemokraattinen puolue oli murskattu sotilaallisesti, sen johto vangittuna tai hajallaan ja sen kannattajista suuri osa joko kuolleita tai vangittuna. Akuutti väkivallan uhka pitkälti esti yritykset palauttaa yhteiskunnallisia valtasuhteita tasapainoon ja niin lähinnä oikeistopuolueista koostuvalla tynkäeduskunnalla oli suhteellisen vapaat kädet ajaa omaa politiikkaansa. Sota oli koventanut myös tavallisten kansalaisten asenteita ja valkoisella vallalla oli suuressa osassa maata todella vankka kannatus. Lisäksi kuten todettu, maan oikeusoppineista suuri osa oli valtiorikosoikeuksien toiminnassa mukana, eikä niitä juuri kritisoitukaan sisältäpäin. Tällä kaikella voidaan selittää oikeusolojen kriisiä, joka johti laillisuudeltaan kyseenalaisten erikoistuomioistuinten perustamiseen ja sitä kautta yli 75 000 tuomioon, ja toisaalta osaltaan pahensi sekä valkoista terroria että vankileirikriisiä, jotka johtivat tuhansien suomalaisten kuolemiin.

---

¹⁵⁷ Kekkonen, 2013.

¹⁵⁸ Kekkonen, 2013,157.

¹⁵⁹ Kekkonen, 2013, 157.

¹⁶⁰ Kekkonen, 2013, 158.

Valkoisten voitonhuuma ei kuitenkaan kestänyt kauaa. Syksyllä 1918 Saksa hävisi maailmansodan, mikä osoittautui kuoliniskuksi kuningashankkeelle ja monille muillekin oikeiston pyrkimyksille. Tasavaltalainen valtiomuoto vahvistettiin vuoden 1919 alussa ja pian sosiaalidemokraatit palasivat voimalla politiikkaan sekä kunta- että eduskuntavaaleissa¹⁶¹. Myös ensimmäiset punavankien armahdukset myönnettiin jo vuoden 1918 puolella ja noin 17 000 punavankia pääsi ehdonlaiseen.¹⁶²

Muurmannin legioonan kotiutus tapahtuikin jo todella erilaisessa yhteiskunnallisessa kontekstissa kuin vuotta aiemmin käydyt punakaartilaisoikeudenkäynnit. Suomen ensimmäiset presidentinvaalit oli voittanut eheyttämistä kannattava, maltillinen Kaarlo Juho Ståhlberg. Punavankien armahduksia jatkettiin ja ilman Saksan tukea jäänyt maa oli halukas näyttäytymään yhteistyökykyisenä sivistysvaltiona maailmansodan voittajavaltioille.

9 Legioonan kuulustelut ja tuomiot Itä-Villingillä

Legioonalaisia kuulusteltiin hyvin samanlaisella lomakkeella kuin punakaartilaisiakin. Toiminta työväenjärjestöissä ja vuoden 1917 lakon aikana kiinnosti yhä kuulustelijoita, samaten kuin toiminta kapinan aikana. Lisäksi heiltä kysyttiin myös, milloin olivat menneet Venäjälle, milloin liittyneet legioonaan ja mitä tehneet sen osana. Usein legioonalaisten toiminnasta kerättiin tietoa myös keräämällä rikosrekisteri, pyytämällä lausuntoja näiden kotikuntien nimismiehiltä tai poliisilaitoksilta, sekä seurakunnilta. Mielenkiintoisena erona vuoden takaiseen menettelyyn suojeluskuntia ei legioonalaistutkimuksissa konsultoitu kuin verrattain harvoin. Suuri osa raskauttavasta aineistosta tuli niin kutsuttujen todisteainekorttien muodossa. Järjestelmä oli kehitetty kesällä 1918 keventämään valtiorikosoikeuksien lukutaakkaa. Punavangista kerättyä todisteaineistoa, joka saattoi sisältää muiden vankien kuulustelussa antamia ilmiantoja, Suojeluskuntien ja nimismiesten lausuntoja, sekä valkoisten haltuunsa saamia punaisten asiakirjoja¹⁶³, ei enää kokonaisuudessaan lähetetty Helsinkiin, vaan siitä tiivistettiin olennaisimmat asiat pienille pahvikorteille. Korteja saattoi muodostua yhdestä ihmisestä useampia, varsinkin jos todisteita tuli paljon eri lähteistä.¹⁶⁴ Epäillyistä punaisista oli ahkerasti kerätty tietoa vuoden ajan ja suuri osa legioonalaisista joutui toteamaan nimensä löytyvän kortistosta.

---

¹⁶¹ Alapuro, 2017, 202.

¹⁶² Kekkonen, 1991, 102.

¹⁶³ Ainakin legioonan tapauksessa kyseessä olivat useimmiten palkkaluettelot.

¹⁶⁴ Kansallisarkistojen portti- sivun artikkeli ”Valtiorikosoikeuksien syyttäjistö” luettu 2.1.2022.

Kuulusteluissa olivat usein paikalla myös eversti Burton, sekä Ison-Britannian hallituksen edustajana everstiluutnantti W.R Warren¹⁶⁵, jotka puolustivat miehiään energisesti, aiheuttaen närkästystä valkoisen Suomen aktivistipiireissä, joissa brittiupseereja epäiltiin jopa ”enemmän bolsevikki- kuin valkoisina porvarimielisinä.”¹⁶⁶ Kuulustelutilanteet olivatkin kireitä, sillä brittejä huolestutti, etteivät kuninkaan joukoissa palvelleet miehet saisi arvonsa mukaista kohtelua, ja suomalaiset taas pyrkivät uhkailemaan ja pelottelemaan legioonalaisia. Myöhemmällä iällä haastateltujen legioonalaisten mukaan kuulusteluihin saapui varta vasten jääkärikapteeni Oiva Willamo, joka oli taistellut legioonan miehiä vastaan näiden ollessa vielä punakaartilaisia. Äkkipikainen jääkäriupseeri oli ilmeisesti uhkaillut kuulusteltavia paitsi sanallisesti, myös pistoolia ja miekkaa heiluttaen.¹⁶⁷

Huolimatta jännitteistä legioonalaisten kuulustelut etenivät ripeästi ja etenkin perheellisiä päästettiin palaamaan kotiseudulle suurissa määrin jo lokakuun alkupuolella. Kuulustelut saatiin päätökseen lokakuun 25. päivä, johon mennessä pääjoukosta kaikkiaan 158 miestä oli päätetty asettaa syytteeseen.¹⁶⁸ Loput noin tuhat miestä pääsivät palaamaan kotiseuduilleen. Jo syytteeseen asetettujen ja vapautettujen suhde paljastaa, ettei legioonalaisia kohdeltu yhtä ankarasti kuin edellisvuoden punavankeja.¹⁶⁹

Oikeudenkäynnit pidettiin elvytetyssä valtiorikosoikeudessa Helsingin keskusvankilassa 18.11 alkaen. Kotiuttamissopimuksen nojalla legioonalaisiin tultaisiin soveltamaan aiempia armahduslakeja, joiden nojalla alle seitsemän vuoden tuomion saaneet pääsisivät suoraan ehdonlaiseen ja siten kotiin. Nevakiven mukaan brittien käsitys oli, että legioonalaisille ei annettaisi ehdottomia tuomioita lainkaan.¹⁷⁰ Käsitys osoittautui kuitenkin vääräksi 20.11., kun Erkki Kursu Kuolajärveltä tuomittiin seitsemäksi vuodeksi kuritushuoneelle¹⁷¹. Järkyttynyt Eversti Warren keskeytti legioonalaisten luovuttamisen tuomittavaksi, kunnes

---

¹⁶⁵ Kuulustelupöytäkirjoissa usein vain nimellä ”Colonel Warren”.

¹⁶⁶ Nevakivi, 1970, 296 Se, että vastikään bolsevikkien vastaiselta rintamalta palanneita, yläluokkaisia upseereita epäiltiin bolsevikeiksi, kertoo paljon legioonalaisten herättämästä kiihkeästä vastareaktiosta.

¹⁶⁷ Nevakivi, 1970, 297.

¹⁶⁸ Nevakivi, 1970, 298.

¹⁶⁹ Valtiorikosoikeudet käsittelivät 1918 yli 75 000 vankia, ja jakoivat yli 67 000 tuomiota, eli tuomion sai noin 89 % vangeista. Legioonalaisten ylivoimaista enemmistöä ei edes asetettu syytteeseen.

¹⁷⁰ Nevakivi, 1970, 298.

¹⁷¹ Lista Villingin saarella tutkituista ja tuomituista, KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk.

oikeuskansleri Axel Charpentier ja ulkoministeri Rudolf Holsti vakuuttivat hänelle, että tuomiot alenisivat korkeimmassa oikeudessa.¹⁷²

Ehdottomia tuomioita tuli kuitenkin ripotellen koko marraskuun lopun ajan, kunnes turhautunut Warren lopulta 3.12. keskeytti oikeudenkäynnit uudelleen. Siihen mennessä ehdottomia tuomioita oli jaettu yhdeksän ja ehdollisia 63. Yksi mies, Jaakko Korhonen, oli vapautettu oikeudenkäynnin tuloksena. Britit olivat toivoneet, että 17.12.1919 vahvistettu viimeisin armahduslaki olisi mahdollistanut tuomiotaan odottavien legioonalaisten armahtamisen, mutta näin ei tapahtunut. Uusi laki ulotti armahduksen vain jo tuomittuihin valtiorikollisiin, minkä lisäksi Suomen viranomaiset pidensivät mustaa listaa henkilöillä, joita ei kuulustelujen perusteella haluttu päästää palaamaan Suomeen.

Tuomioiden keskeydyttyä Villingillä oli vielä 42 legioonalaista. Näistä kolme antautui tuomittavaksi, kolme sai luvan matkustaa sukulaistensa luo Venäjälle ja 36 päätyi lähtemään maanpakoon maaliskuussa 1920.¹⁷³

Useimpien legioonalaisten osalta kotiutus oli verrattain nopea ja suotuista. Suurinta osaa legioonalaisista ei syytetty mistään rikoksesta, ja tuomion saaneistakin suurin osa pääsi välittömästi ehdonlaiseen. Samalla osa legioonalaisista joutui vuosiksi vankilaan tai käytännössä valtion pakottamaan maanpakoon.

10 Tutkimuksen otos ja metodi

Tutkimuksen pääaineiston muodostaa legioonalaisten tutkinta- ja oikeudenkäyntiasiakirjat, jotka kuuluvat valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkistoon, osana kansallisarkistoa. Koska legioonan mukana palasi reippaasti yli tuhat ihmistä Suomeen, ei ole mahdollista käydä läpi kaikkia legioonan mukana palanneita. Tutkimusta varten kerättiin suurempi määrä aineistoa, painottaen niitä legioonalaisia, joiden tapauksiin katsottiin tarpeelliseksi koota laajempi tutkimusaineisto. Näin karsiutuvat ne monet legioonalaiset, joiden vaarattomuus todettiin pelkästään kuulustelujen perusteella. Laajemmasta aineistosta valikoitiin satunnaisesti 74 legioonalaista, kuitenkin niin, että kaikki tutkintaprosessin tuottamat ryhmät ovat edustettuna. Tutkittavat legioonalaiset jakautuvat seuraavasti: 30 kuulustelujen päätteeksi

---

¹⁷² Nevakivi, 1970, 299.

¹⁷³ Nevakivi, 1970, 308.

vapautettua, 29 ehdonalaisen tuomion saanutta, 10 maasta karkotettua ja 5 ehdottoman vankeustuomion saanutta.

Tapaukset tilastoitiin sen mukaan, mihin lopputulokseen tutkinta päättyi ja minkälaista aineistoa legioonalaisista kerättiin. Suoraan kuulustelulomakkeista on tarkasteltu seuraavia tekijöitä: aktiivisuus ammattiyhdistysliikkeessä, toiminta marraskuun 1917 suurlakon aikana, mahdollinen toiminta punakaartissa sisällissodan aikana, Suomesta poistumisen ajankohta ja olosuhteet, sekä legioonaan liittymisen ajankohta ja toiminta sen osana. Lisäksi on kiinnitetty huomiota muuhun tutkintoaineistoon: onko tutkittavalla aiempaa rikosrekisteriä, onko tutkinnan osana pyydetty lausuntoa nimismieheltä tai poliisilta, onko seurakunnalta pyydetty todistusta, onko henkilöstä todisteainekortteja, onko kuulustelupöytäkirjassa kuulustelijan lausuntoa tutkittavan luotettavuudesta ja onko muuta materiaalia, kuten kotiseudun asukkaiden tai suojeluskunnan lausuntoja? Lisäksi on tietysti arvioitu näiden erilaisten lähteiden sisältöä.

11 Kuulustelupöytäkirjat

Itä-Villingillä pidettyjen kuulustelujen pöytäkirjat muodostavat ehdottomasti kattavimman tietokannan Muurmannin legioonalaisista.¹⁷⁴ Sen lisäksi, että legioonalaisten mahdollinen syyllistyminen valtiorikoksiin yritettiin selvittää, on lomakkeisiin kerätty myös runsaasti henkilötietoja ja monet niistä kertovat kiinnostavia tarinoita, joista suurin osa ei mahdu tämän tutkimuksen piiriin. Ulkopuolelle on jätetty esimerkiksi useat legioonan mukana kulkeneet naiset¹⁷⁵, jotka säännönmukaisesti vapautettiin lähes välittömästi, sekä ne legioonaan päätyneet miehet, jotka olivat sisällissodassa taistelleet valkoisten puolella.¹⁷⁶

Tutkimusotteeseen sisältyneiden legioonalaisten keski-ikä oli 31 vuotta, vanhimman, Sihver Palojärven, ollessa 47 ja nuorimman, Paavo Mäkisen, ollessa kuulusteluhetkellä vain 14-vuotias¹⁷⁷. Varsin harva on käynyt kansakoulua korkeampaa koulutusta ja Itä- sekä Pohjois-

---

¹⁷⁴ Ks. Liite 2.

¹⁷⁵ Naisia löytyi materiaalia kerätessä 14, joista osa oli tullut rajan yli miestensä kanssa, osa taas itsenäisesti työskennelläkseen briteille pyykkäreinä ja sairaanhoitajina.

¹⁷⁶ Materiaalia kerätessä valkoisia veteraaneja löytyi legioonan riveistä 4, joista 3 oli jäänyt Vienan retken aikana vangeiksi ja liitetty legioonaan, ja yksi, Elu Hulamäki, oli haavoittunut Kuivitsalla taistelussa tulevia legioonalaisia vastaan, mutta mennyt nälän ajamana rajan taakse seuraavana talvena päästäkseen brittiläisen muonituksen piiriin.

¹⁷⁷ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansiot Palojärvi, Sihver ja Mäkinen, Paavo.

Suomi ovat jäsenistössä yliedustettuna. Legioonalaisilta kysyttiin myös muun muassa näiden koulutustasoa, siviilisäätyä, ammattia ja taloudellista tilannetta.

11.1 Ay-liike ja marraskuun 1917 suurlakko

Sisällissodan jälkeen punavankeja kuulusteltaessa valtiorikosoikeutta kiinnosti sodan aikaisen toiminnan lisäksi aktiivisuus työväenliikkeessä ennen sotaa. Kekkosen tutkimuksen mukaan 1918 pidetyissä oikeudenkäynneissä kuuluminen työväenyhdistykseen ennen kapinan alkua johti tilastollisesti ankarampiin tuomioihin.¹⁷⁸ Tämän tutkimuksen legioonalaisista noin puolet (39/76) kuului johonkin työväenjärjestöön. Vapautetuista ja ehdollisen tuomion saaneista AY-aktiiveja oli noin puolet, kun taas maanpakoon lähteneistä mustalistolaisista peräti yhdeksän kymmenestä oli ollut jossakin työväenjärjestössä. Tältä osin legioonalaisten kohtelu tuntuu jatkavan Kekkosen huomaavaa kaavaa. On kuitenkin huomattava, että hyvin harvat legioonalaiset olivat johtavissa asemissa missään työväenjärjestöissä, ja suuri osa ei ollut kirjoilla niistä missään. Myöskään syyt liittyä ammattijärjestöihin eivät välttämättä liittyneet aatteen paloon. Useimmat legioonalaiset eivät kokeneet tarpeelliseksi perustella liittymistään mitenkään, mutta esimerkiksi Uuno Rytty Oulunjoelta kertoi kuuluneensa sekatyöväen ammattiosastoon lyhyen aikaa, kun ”ei muuten päässyt työhön”,¹⁷⁹ ja Emil Kahelin Kemijärveltä oli ostanut työväenyhdistyksen jäsenkirjan päästäkseen mukaan ”perheiltamiin”.¹⁸⁰ Oli legioonalaisten edun mukaista ottaa etäisyyttä työväenliikkeen ideologiaan, mutta on myös täysin mahdollista, että monet olivat liittyneet työväenjärjestöihin ensisijaisesti verkostoitukseen ja löytääkseen yhteisöllisyyttä ja seuraa.

Sen sijaan marraskuun 1917 suurlakkoa on mahdotonta pitää epäpoliittisena. Risto Alapuron sanoin ”Marraskuun yleislakko käynnisti vallankumouksellisen tilanteen”¹⁸¹, esittäen, että juuri marraskuun suurlakko oli taitekohta, jonka jälkeen Suomessa ei enää voinut sanoa olevan yhtenäistä valtiovaltaa. Koska maan porvaristo suojeluskuntineen oli vielä marraskuussa huonosti järjestäytynyt ja aseistettu, työväen järjestyskaartit pitivät

---

¹⁷⁸ Kekkonen, 1991, 70.

¹⁷⁹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Rytty, Uuno.

¹⁸⁰ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 94: Emil Kahelin * Pielavesi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52510826> / Viitattu 3.1.2022.

¹⁸¹ Alapuro, 2017, 190.

monilla paikkakunnilla käytännössä valtaa hallussaan koko lakon ajan. Väkivaltaiset yhteenotot johtivat ainakin 17 ihmisen kuolemiin ympäri maata. Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää, miksi lakko, joka teknisesti ottaen tapahtui Suomen ollessa vielä osa Venäjää, nähtiin valkoisten parissa kaksi kuukautta myöhemmin alkaneeseen vallankumoukseen verrattavissa olevana toimintana.

Legioonalaisista hyvin harva oli kuitenkaan ollut todistettavasti missään roolissa lakon aikana. Otoksen miehistä vain 12 oli todistettavasti ollut mukana lakossa millään tavalla, ja ainoat ryhmät, jossa heitä on merkittävästi, ovat ehdottoman tuomion saaneet (4/5) ja mustalistolaiset (4/10)¹⁸². Osittain tähän vaikuttaa maantiede: legioonalaisten enemmistö oli kotoisin Pohjois- ja Itä-Suomen maaseudulta, ja monet vetosivatkin siihen, ettei lakkoilu ulottunut heidän kotipaikkakunnilleen asti. Esimerkiksi Kalle Saariniemi ilmoitti, ettei Saijan kylässä ollut suurlakkoa¹⁸³ ja Juho Tiuhonen Kuolajärveltä kertoi lukeneensa lakosta ”Sanomalehdestä jälestäpäin”.¹⁸⁴

Niiden osalta, jotka olivat osallistuneet lakkoon, osallisuuden intensiteetti kasvaa tuomioiden mukana jossakin määrin. Ainoa lakkoon osallistunut syytteistä vapautettu, Pekka Blomster, oli lakon aikana ottanut säilytettäväkseen Kuivaniemen nimismieheltä takavarikoidun sapelin ja Browning-pistoolin, jotka Blomsterin mukaan luultavasti olivat syksyllä 1919 yhä lukitussa arkussa hänen kotonaan. Aseensa menettänyt nimismies oli lisäksi syyttänyt Blomsteria punaisten nimittämänä poliisina toimimisesta, minkä tämä kielsi.¹⁸⁵

Tämä sinänsä varsin vakava syytös ei kuitenkaan johtanut tuomioon, joten oletettavasti oikeus ei uskonut väitteitä Blomsterin toimimisesta poliisina. Kun tullaan ehdottoman vankeustuomion saaneisiin, on viidestä miehestä peräti kolme paitsi ollut mukana lakossa, myös toiminut miliisinä järjestyskaartissa tai ollut vallankumousoikeudessa. Vastaavasti

---

¹⁸² Vrt. Vapautetuista vain 1/30 ja ehdollisen tuomion saaneista 3/29 olivat osallistuneet lakkoon.

¹⁸³ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmännin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Saariniemi, Kalle.

¹⁸⁴ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmännin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Tiuhonen, Juho.

¹⁸⁵ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmännin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Blomster, Pekka.

mustalialaisten joukosta löytyy yksi järjestyskaartilainen, minkä lisäksi Hannes Sula¹⁸⁶ oli toiminut Helsingin elintarvikelautakunnan tarkastajana. Kaikki loput lakkoon osallistuneet ilmoittivat käyneensä kokouksissa tai olleensa yksinkertaisesti poissa töistä. Pelkkä töistä pois jääminen ei näytä korreloivan kovien tuomioiden kanssa, mutta erityisesti järjestyskaartiin kuulumisella näyttäisi olevan sama vaikutus tuomioissa kuin aktiivisella osallistumisella työväenliikkeeseen. Toki selittävänä tekijänä voi pitää sitä, että moni lakon aikana tai pian sen jälkeen järjestyskaartiin liittynyt yksinkertaisesti pysyi kaartissa, kunnes kapina alkoi ja tuli näin mobilisoiduksi punakaartiin.

11.2 Punakaarti

Legioonan alkuperäinen ydinjoukko oli ollut nimenomaan punakaartilaisia ja siksi ei olekaan ihme, että tutkintojen pääpainopiste oli nimenomaan kapinan aikaisessa toiminnassa. Tutkimusotoksessa kaartilaisuus muodostaa myös selkeimmän jakolinjan vapautettujen ja rangaistujen välille. Ilman syytteitä vapautetuista kukaan ei myöntänyt olleensa punakaartissa missään roolissa, vaikka yli puolta miehistä¹⁸⁷ tästä syytettiin. Nämä vapautetut onnistuivat ilmeisesti todistamaan väitteet perättömiksi tai sitten heidän kohdallaan riittävää todistusaineistoa ei ollut. Useissa tapauksissa vaikuttaa siltä, että tutkintoviranomaiset ovat sekoittaneet samannimisiä henkilöitä toisiinsa. Esimerkiksi kuolajärveläinen Heino Iivari joutui ongelmiin, koska ”aikaisemmin saatujen tietojen mukaan”¹⁸⁸ on samanniminen mies Kuolajärveltä esiintynyt Venäjällä ”kiihkopunaisena bolshevikkinä, kuuluen Lehtimäen joukkoon.” Iivarin onneksi Rovaniemen rajakomendantin puolesta sähköittänyt jääkäriluutnantti Sundqvist todistaa tämän lähteneen Venäjälle työnhakuun ja ollen ”puhdasmaineinen ja tunnettu suvoksi mieheksi”. Sähkeen perusteella tutkintaviranomaiset totesivat, etteivät legioonan Iivari ja korttien bolsevikki voineet olla sama henkilö.¹⁸⁹

Eräessä tapauksessa kuulustelija toteaa tiedot vääriksi käyttäen yksinkertaista päättelyä. Kalle Oksanen Sodankylästä oli korttien mukaan kuulunut punakaartissa

---

¹⁸⁶ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Sula, Hannes.

¹⁸⁷ 17 kolmestakymmenestä tutkittavasta joutui vastaamaan syytöksiin punakaartin jäsenyydestä.

¹⁸⁸ Asiakirjat eivät kerro, mistä tiedot on saatu. Tämä ei ole tavatonta.

¹⁸⁹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Iivari, Heino.

hiihtokomppaniaan ja paennut Suomesta tehtyään murhan, mutta koska miehen vasen käsi oli ”hervoton” vuosia sitten tapahtuneen puukotuksen jäljiltä, toteaa kuulustelija, että ”Syytetyn viallinen käsi tehnee hänet huonoksi hiihtomieheksi.” Jatkokuulustelujen jälkeen Oksanen vapautettiin.¹⁹⁰

Siinä, missä vapautetut säännönmukaisesti kielsivät olleensa punaisia, ehdollisen tuomion saaneista kaikki paitsi yksi myönsivät kuuluneensa punakaartiin tai Venäjän punaiseen armeijaan ainakin jossain muodossa. Suurin osa heistä kuului Iivo Ahavan johtamaan Pohjoiseen Rintamaan, mutta 4 oli ollut kaartissa Etelä-Suomessa ennen pakoaan Venäjälle ja 3 bolsevikkien palveluksessa Venäjällä. Koska suomalaisten tutkintoviranomaisten tiedot Karjalan tapahtumista ovat selkeästi varsin hajanaisia, vaikuttaa siltä, että monet vapautetut säästyivät syyteiltä yksinkertaisesti kieltämällä sitkeästi vaikeasti todistettavat syytteet siinä, missä tuomion saaneet yleensä tunnustivat punaisen menneisyytensä ja yrittivät kieltämisen sijaan perustella ja vähätellä punaista toimintaansa.

Peräti kuusi tutkittavaa kertoo liittyneensä kaartiin jonkinlaisen pakotuksen tai painostuksen alaisena. Esimerkiksi Kalle Oksanen kertoo liittyneensä Jaalan punakaartiin maaliskuussa saatuaan viestin, että ”joll’ ei tule kaartiin, niin saa vastata seurauksista”.¹⁹¹ Kekkosen mukaan pakotus oli varsin yleinen perustelu myös vuoden 1918 valtiorikosoikeuksissa.¹⁹² Useimmat ehdonalaisten tuomion saaneet eivät kuitenkaan perustelleet kaartiin liittymistään mitenkään, pyrkien sen sijaan vähätteleämään rooliaan sen riveissä. Ainoastaan 7 miestä myönsi osallistuneensa taisteluihin, useimpien muiden korostaessa rooliaan työsaakeissa, kirjureina ja vahtipalveluksessa.

Ehdottoman tuomion saaneista kaikki paitsi yksi olivat olleet taisteluissa mukana, kolmessa tapauksessa johtavassa asemassa.¹⁹³ Kukaan ei yrittänyt kieltää osuuttaan punaiseen

---

¹⁹⁰ ¹⁹⁰ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansio Oksanen, Kalle.

¹⁹¹ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 392: Anton Oksanen * Jaala; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512438> / Viitattu 4.1.2022.

¹⁹² Kekkonen, 1991, 63–1918 vangeista 28.9 % oli ilmoittanut liittyneensä kaartiin pakotuksen alaisena, ehdonalaisten päässeistä legioonalaisista luku on hieman alhaisempi, 20,6 %, mutta otoskin on pienempi.

¹⁹³ Näistä kolmesta August Junnell väitti olleensa ainoastaan rivimies, mutta suuri joukko todistajia ja todistusaineistoa viittaa siihen, että hän oli Raudun taistelussa jonkinlaisessa johtavassa asemassa.

toimintaan, mutta Herman Laitinen väitti, että oli liittynyt Venäjän punaiseen armeijaan ainoastaan pakosta.¹⁹⁴

Hajanaisin ryhmä tässä mielessä ovat 10 mustalistalaista, joiden joukkoon mahtuu taisteluissa olleita aktiivisia punakaartilaisia, punaisessa hallinnossa korkeissa asemissa työskennelleitä sekä peräti kolme miestä, jotka kielsivät kokonaan olleensa missään tekemisissä punakaartin kanssa ja kaksi Riihimäen vankileiriltä karannutta miestä, jotka olivat kerran jo saaneet valtiorikosoikeudelta tuomion. Kuten tulemme näkemään, maasta karkotus ei ollut suoraan riippuvainen valtiorikoksen ankaruudesta.

11.3 Venäjälle ja legioonaan

Legioonan miesluku kasvoi koko sen olemassaoloajan ja siihen liittyneet suomalaiset olivat saapuneet Venäjälle eri syistä ja eri aikoina. Ydinjoukko oli tosiaan paennut Suomesta sodan aikana, mutta legioonaan päätyi runsaasti myös miehiä, jotka olivat lähteneet Muurmannille tai muualle Venäjälle töihin jo ennen sisällissotaa, yleensä kuitenkin ensimmäisen maailmansodan aikana. Vastaavasti sisällissodan Suomessa jo päätyttyä elintarvikepula, työnpuute tai valkoisen virkavallan pelko ajoi ihmisiä keväeseen 1919 asti Muurmannille.

Tutkimusotteeseen valikoitui 34 ennen sotaa Venäjälle¹⁹⁵ siirtynyttä, 36 sodan aikana ja 4 sodan jälkeen rajan ylittänyttä. Otoksen jako ei luultavasti edusta täysin koko legioonan jakautumista, sillä luultavasti suuri osa sisällissodan jälkeen Venäjälle lähteneistä on ollut vailla epäilystä punakaartiin kuulumisesta – viranomaisilla oli kuitenkin ollut jo yli vuosi aikaa jahdata ja pidättää sodan aikana Suomessa asuneita epäiltyjä punaisia. Koska tutkimukseen valikoitui niitä legioonalaisia, joista kerättiin runsaasti tutkimusaineistoa, on luultavaa, että sodan aikana tai todella lähellä sen alkamista maasta poistuneet ovat siinä ylliedustettuna. Tätä taustaa vasten ei liene yllättävää, että otoksen neljästä sodan jälkeen Venäjälle etsiytyneestä kolme karkasi vankileiriltä.¹⁹⁶

---

¹⁹⁴ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27621), jakso 1; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608869> / Viitattu 4.1.2022.

¹⁹⁵ Niiden kohdalla, jotka lähtivät Suomesta ennen itsenäisyyttä, on kuulustelussa merkitty Suomen suuriruhtinaskunnasta poistumisen ajankohta. Moni legioonalainen astui Villingillä ensimmäisen kerran Suomen valtion maaperälle.

¹⁹⁶ Antton Oksanen, Väinö Sahlström ja Väinö Silmälä karkasivat kaikki Riihimäen vankileiriltä, tosin eri aikoina.

Kun tutkittavat jakaa tuomion mukaan, selvät jakolinjat ilmestyvät myös nopeasti. Vapautetuissa ennen sotaa Venäjälle siirtyneet ovat ehdoton enemmistö, käsittäen 21 miestä kolmestakymmenestä. Näistä yli puolet, 12 miestä, oli siirtynyt Venäjälle vuoden 1918 tammikuussa, eli juuri ennen sotatoimien puhkeamista Etelä-Suomessa. On mahdollista, että miehet, joista useimmat olivat menneet Venäjän puolelle ilman minkäänlaisia matkustusasiakirjoja, yrittivät väittää siirtyneensä rajan taa aiemmin kuin todellisuudessa olivat. Yksi mies, Johan Vesander, jäi tästä kiinni väitettyään poistuneensa maasta 1917, vaikka oli todistettavasti ollut Suomessa vielä 10.1.1918.¹⁹⁷ Riippumatta lähdön ajankohdasta, legioonalaiset tyypillisesti ilmoittivat lähdön syyksi työn etsinnän. Vapautetuista vain kahdeksan tunnusti maasta poistumisen syyn liittyvän sotatilaan tai kutsuntoihin.

Tuomion saaneista valtaosa taas poistui maasta sodan jo alettua. Monet heistä, varsinkin kovempia tuomioita saaneista, myönsivät suoraan paenneensa eteneviä valkoisia. Esimerkiksi Alexander Torikka Viipurista oli haavoittunut Antrealla ja viety Viipuriin sairaalaan, mistä hänet evakuoitiin Pietariin valkoisten vallatessa kaupungin.¹⁹⁸ Kun tarkastellaan ehdottomia tuomioita ja mustalistolaisia, jäävät sekä ennen sotaa että vasta sen loputtua Venäjälle siirtyneet häviävän pieneksi vähemmistöksi. Tuomioiden kovetessa myös ulkomaille muuton taustat käyvät raskauttavimmiksi. Ehdottoman vankeusrangaistuksen saaneista neljä viidestä pakeni Venäjälle sodan aikana, eikä yksikään yrittänyt väittää lähteneensä hakemaan työtä.

Kun legioona kesäkuussa 1918 muodostettiin, alkoi sinne kerääntyä suomalaisia ympäri Venäjää. Muurmannin ratatyömaan lisäksi suomalaisia pakolaisia oli runsaasti Pietarissa ja Arkangelissa. Monet tulevat legioonalaiset viettivät pitkiäkin aikoja Venäjällä ennen kuin päätyivät legioonaan. Esimerkiksi aiemmin mainittu O.V Itkonen matkusti Pietarista Arkangeliin, missä työskenteli bolsevikkihallinnolle suurimman osan kesästä 1918.¹⁹⁹ Monilla kesti paljon pidempään. Esimerkiksi Oskari Huttunen Haukiputaalta tuli

---

¹⁹⁷ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio: Vesander, Johan.

¹⁹⁸ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 447: Aleksander Torikka * Viipurin pit Ylivesi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511581> / Viitattu 4.1.2022.

¹⁹⁹ Itkonen, 1928, 37–45.

Muurmannille helmikuussa 1918 (omien sanojensa mukaan ruokaa ja työtä etsimään) mutta liittyi legioonaan vasta joulukuussa 1918, ollen suurimman osan vuotta halko- ja lastaustöissä radan varrella.²⁰⁰

Viranomaisten kannalta useimpien legioonalaisten palvelusaika tuskin oli kovin mielenkiintoista kuultavaa. Legioonalaisten enemmistö oli koko palvelusaikansa erilaisissa siviilitöissä, hakaten halkoja, tehden tuokaa tai rakentaen parakkeja. Lomakkeessa ei ole kysymystä siitä, osallistuivatko tutkittavat legioonassa sotilasharjoituksiin, olivatko vahdissa tai kantoivatko he asetta, mutta koska niin monet ovat vastauksissaan tuoneet esille juuri nämä seikat, voidaan päätellä kuulustelijoiden kysyneen lisäkysymyksiä tämän lomakkeen viimeisen kysymyksen kohdalla. Vastaukset ovat usein ainakin kirjattu hyvin lakonisesti, mutta esimerkiksi Emil Onkamo kertoo olleensa ”joskus vahdissa hyttysten syötävänä”²⁰¹, tietämättä ketä vahdittiin, ja Frans Jokinen kuvaili palvelusaikaansa kertoen, että ”Palloa pelattiin, välillä tehtiin ulkotöitä ja vähän harjoiteltiin sotilasharjoituksia.”²⁰²

Eniten tutkintaviranomaisia kiinnostivat taistelut ja vangittujen valkoisten, sekä nimekkäiden punasuomalaisten kohtalo, joista hyvin harvalla legioonalaisella oli mitään sanottavaa. Otoksen miehistä vain kolme myönsi joutuneensa taisteluihin osana legioonaa: komppanianpäälliköinä toimineet Akseli Kauppinen ja Hannes Sula, jotka kahakoivat suomalaisia vastaan Ruvanniskalla, sekä Julius Koskinen, joka antoi todella yksityiskohtaisen kuvauksen Vartiolammin taistelusta. Kauppinen ja Sula olivat olleet korkeissa asemissa myös punaisten puolella Suomen sisällissodassa, mutta Koskisen tuomion perusteluna lukee vain, että tämä on ”Venäjän Karjalassa ottanut osaa taisteluihin Suomen joukkoja vastaan.”²⁰³ Koska hän ei ollut kuulunut punakaartiin, eikä häntä tästä ilmeisesti edes syytetty, on oletettava, että Koskisen tuomion taustalla on nimenomaan taistelu suomalaisia vastaan osana brittiarmeijaa. Tämä on sikäli mielenkiintoista, että britit

---

²⁰⁰ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Huttunen, Oskar Albin.

²⁰¹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansio Onkamo, Emil.

²⁰² KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Jokinen, Frans.

²⁰³ Valtiorikosoikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 841: Julius Koskinen; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511268> / Viitattu 5.1.2022.

kiistivät koko kotiuttamisprosessin ajan suomalaisten oikeuden tuomita brittisotilaiden tekoja Suomen rajojen ulkopuolella.²⁰⁴

Kourallinen valkoisia heimosotureita jäi joko brittien tai venäläisten vangiksi vuoden 1918 aikana. Näistä suomalaisia kiinnosti erityisesti Jean Tigerstedtin kohtalo. Tigerstedt oli tiedustelija, jonka Lapin rajavartiosto lähetti rajan taa Muurmannille maaliskuussa 1919 vastoin valtionhoitaja Mannerheimin rajanylityskieltoa. Tigerstedtiä ja hänen kanssaan matkannutta alikersantti Isomaata ei koskaan enää nähty Suomessa, mutta heidän kuultiin joutuneen legioonalaisten vangiksi. Varmuutta tapauksesta ei koskaan saatu, mutta mitä ilmeisimmin vangit tulivat legioonalaisten murhaamiksi.²⁰⁵

Vain yksi otoksen miehistä on pystynyt tai halunnut puhua tapauksesta kuulusteluissa. Arthur Nielsen, joka toimi 4. komppanian kirjuriina Tuntsalla, kertoo, että maaliskuussa saatiin kaksi vankia, joita pidettiin puolitoista vuorokautta vartiokämpällä, jona aikana Lehtimäki kävi yksin heitä katsomassa, minkä jälkeen eräs Eskelinen lähti viemään vankeja briteille. On mahdotonta sanoa, puhuuko Nielsen täysin totta, vai onko hänen taholtaan ollut suunnitelmallista säilyttää epäilykset vankien kohtalosta Lehtimäelle ja Eskeliselle, jotka molemmat olivat kuulustelujen aikaan yhä Venäjällä.²⁰⁶ Muista vangeista ainoastaan Ilmo Lassila, joka kirjoitti vankeusajastaan muistelmat nimellä Tatu Valkonen, on jäänyt legioonalaisten mieleen.²⁰⁷

Kuulustelulomakkeet ovat kattavin olemassa oleva kokoelma legioonalaisten tarinoita ja kokemuksia. Useimpien legioonalaisten kokemuksia ei ole talletettu minnekään muualle. Siinä tarkoituksessa, mihin ne luotiin, eli tutkintavälineenä, lomakkeet olivat kuitenkin varsin epätäydellisiä. Legioonalaisten oli usein suhteellisen helppo pimittää tietoa tai valehdella, kun, erään kuulustelijan sanoin, ”ei valkoinen silmä ole nähnyt rajantakaisia hommia.”²⁰⁸

---

²⁰⁴ Nevakivi, 298.

²⁰⁵ Nevakivi, 229–230.

²⁰⁶ ²⁰⁶ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansio Nielsen, Arthur.

²⁰⁷ Valtiorikosoikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 848: Julius Koskinen * Karstula; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511624> / Viitattu 7.1.2022.

²⁰⁸ Valtiorikosoikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 832: Väinö Heikki Kukkonen * Utajärvi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52510765> / Viitattu 7.1.2022.

11.4 Kuulustelijan lausunnot

Kaikkiaan 29 legioonalaisten kuulustelulomakkeeseen on tehty kuulustelija jättänyt jonkinlaisen lausunnon tai kommentin kuulusteltavan käytöksestä, luotettavuudesta tai olemuksesta. Lausunnot jakautuvat seuraavasti: 15 lausuntoa vapautetuilla, 8 ehdollisen tuomion saaneilla, yksi ehdottoman tuomion saaneilla ja 5 mustalistalaisilla. Tilastollisesti lausunnot painottuvat siis voimakkaimmin vapautetuille ja maasta karkotetuille, sillä näiden ryhmien edustajista jopa puolella on lausunto kuulustelijaltaan. Eräissä tapauksissa, joissa tutkittavaa on kuulusteltu kahdesti tai useammin, ovat kuulustelijat saattaneet jättää päinvastaisia lausuntoja. Lausunnoista hieman yli puolet (16) ovat selkeän negatiivisia ja tämä suhde säilyy jokseenkin samana kaikissa ryhmissä. 11 lausuntoa on positiivisia ja loput neljä luonteeltaan neutraaleja, eli sellaisia, jossa kuulusteltavan luonteeseen tai luotettavuuteen ei oteta vahvasti kantaa. Tällaisen jätti kuulustelija esimerkiksi 14-vuotiaan Paavo Mäkisen lomakkeeseen, kirjoittaen marginaaliin ”Mitään ei pikku tutkittava sano tietävänsä”.²⁰⁹

Positiiviset lausunnot ovat enemmistönä ainoastaan ehdollisen tuomion saaneilla, missä kaksi kielteistä ja yksi puolueeton lausunto jäävät viiden positiivisen varjoon. Positiivisissa lausunnoissa yleensä todetaan kuulustelijan uskovan, että tutkittava puhuu kuulustelussa totta. Esimerkiksi Antti Nevalaisen kuulustelija kirjoitti, että ”Tekee avomielisen vaikutuksen, voitaneen tuskin asettaa syytteenalaiseksi.”²¹⁰ Tässä tapauksessa kuulustelijan kannalla ei ollut väliä. Nevalainen oli myöntänyt paenneensa kutsuntoja ja kuuluneensa järjestyskaartiin, ja hänet tuomittiin avunannosta valtiopetokseen kolmen vuoden kuritushuonerangaistukseen, joskin hän pääsi heti palaamaan kotiinsa ehdonalaisena.

Kuulustelijoilla ei ollutkaan lopullista valtaa päättää syytteeseen asettamisesta tai rangaistuksen ankaruudesta. Tämän puolesta puhuu paitsi se, että ehdollisen rangaistuksen saaneista moni sai myönteisen lausunnon, myös se, että moni vapautettu sai ehdottoman kielteisen kommentin kuulustelijaltaan. Negatiivisissa lausunnoissa toistuu röyhkeys tai huono asenne, sekä kuulustelijan epäluottamus tutkittavan kertomukseen. Esimerkiksi Ville

---

²⁰⁹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansio Mäkinen, Paavo.

²¹⁰ Valtiorikosylioikeuden ja valtiirikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 886: Antti Nevalainen * Pielisjärvi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511446> / Viitattu 7.1.2022.

Erkkilän lausunnosta on löydettävissä molemmat: ”Tuntuu hyvältä valehtelijalta ja röyhkeänpuoleinen mies, kotipaikkakunnalta kysyttävä lisää maasta poistumisen syistä”.²¹¹

Ehdottomaan vankeuteen tai karkotukseen tuomittujen miesten kohdalla lausunnot korreloivat tuomioiden kanssa paremmin. Mustalistalaisten viidestä lausunnosta kolme on voimakkaan negatiivisia. Ehdottoman tuomion saaneiden ryhmän ainoan kuulustelijanlausunnon kirjoitti tutkija August Junnellin lomakkeeseen: ”Näyttää vaaralliselta ja kiihkomieliseltä mieheltä. Säilytetään täällä enempien tutkimusten varalle.”²¹². Junnell tuomittiinkin elinkautiseen vankeuteen.

Kun lausuntoja tarkastelee kokonaisuutena, tulee vaikutelma, että siinä, missä tutkintaviranomaisilla ja valtiorikosoikeuksilla vallitsi jonkinlainen yksimielisyys siitä, ketkä tutkittavista olivat pahimpia rikollisia ja ansaitsivat kovimmat tuomiot, legioonalaisten enemmistön kohdalla yksimielisyyttä rikollisuudesta ei ollut. Kuulustelijat ja valtiorikosoikeuksien syyttäjistä tulivat samojen asiakirjojen pohjalta toisinaan hyvin erilaisiin lopputuloksiin.

12 Muu aineisto

Hyvin harvan miehen syyllisyys mihinkään rikokseen olisi selvinnyt pelkästään kuulusteluista. Tutkintaviranomaiset kokosivatkin suuren määrän tutkintoaineistoa legioonalaisten toiminnasta ennen ja jälkeen sodan.²¹³

12.1 Rikosrekisteriotteet ja seurakunnan todistukset

Seurakuntien lausunnot ja rikosrekisteriotteet ovat yleisimpiä legioonalaisista kerättyjä asiakirjoja. Rikosrekisteri kerättiin 59:ltä otoksen legioonalaisista, useimpien niistä viidestätoista, joilta rekisteriotetta ei löydy, ollen vapautettujen joukossa.

Yhdessä asiakirjat paljastavat, että tutkimuksen legioonalaisilla oli yhteensä 8 aiempaa, sisällissotaan liittymätöntä rikostuomiota, jotka tosin keskittyvät vain viidelle legioonalaiselle. Rikosten skaala vaihtelee paloviinan myymisestä tappoon. Vain yhdessä

---

²¹¹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Erkkilä, Ville.

²¹² Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27615), sivu 7, jakso 1; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608773> / Viitattu 7.1.2022.

²¹³ Ks. liite 1.

tapauksessa tuntuu oikeus noteeranneen tutkittavan aiempaa rikollista taustaa millään tavalla: Kaarle Mikkolan aiempi syyte hirven salametsästyksestä vuodelta 1917 on noteerattu hänen kuulustelupöytäkirjansa loppulausunnossa osasyynä syytteeseen asettamiselle (toki punakaartiin kuuluminen varmasti painoi vaakakupissa enemmän).²¹⁴ On kuitenkin selvää, että legioonalaisten enemmistö oli ennen sisällissotaa elänyt nuhteetonta elämää ilman ongelmia lainvalvojien kanssa.

Seurakuntien lausuntoja on yhteensä 57 legioonalaisella, eli ne ovat lähes yhtä yleisiä kuin rikosrekisteriotteet. Pääsääntöisesti todistukset eivät kuitenkaan sisällä juurikaan hyödyllistä tietoa, kertoen kaavamaisesti mainitun henkilön syntymäajan, sekä sen, onko tämä käynyt ehtoollisella, rokotettu ja nauttiiko kansalaisluottamusta. Todistus on verrattavissa nykyiseen syntymätodistukseen ja siitä oli oikeudelle hyötyä lähinnä tutkittavan iän ja syntymäpaikan varmentamiseen. Toisinaan tästäkin tiedosta oli apua. Otoksen miehistä Ossian Törmänen yritti väittää syntyneensä 1903 ja ollen siten vielä alaikäinen, mutta kirkonkirjoista selvisi tämän syntyneen 1901.²¹⁵ Toki on mahdollista, että Törmänen oli aidosti epävarma iästään tai muisti sen väärin, mutta koska alaikäisyydestä olisi miehelle ollut mahdollisesti hyötyä, lienee hyvin todennäköistä, että Törmänen valehteli.

Vain yhdessä tapauksessa todistuksen kirjoittanut pappi on antanut suoranaisen lausunnon tutkittavasta: edellä mainitun August Junnellin todistus. Osana miehestä kerättyä erittäin laajaa tutkimusaineistoa on Raudun seurakunnan A. Järveläisen allekirjoittama lausunto, jossa listataan koko Junnellin kapinallinen ura:

”Junnell on ollut Raudun asemalla ollessaan innokkaimpia punakapinan valmistelijoita, lienee ollut joukkojen harjoituspäällikkö, pidätetty kapinan alkupuolella ja lähetetty Kiviniemeen tutkittavaksi, mutta sieltä vapaaksi päässen; meni heti erään [epäselvä]päällysmies Malisen kanssa hakemaan ryssiä Pietarista, joiden kanssa saapui Rautuun 20/2 1918. Mitkä toimet 7 viikkosen olonsa aikana kapinallisten leirissä hänellä on ollut sen voi hän itse kertoa.”²¹⁶ Saman todistuksen marginaaleihin on vielä lisätty

---

²¹⁴ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansio Mikkola, Kaarle Sihver.

²¹⁵ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 750: Ossian Herman Törmänen * 7.11.1901; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512034> / Viitattu 7.1.2022.

²¹⁶ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27615), jakso 15; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608773> / Viitattu 7.1.2022.

”Punasella viikolla marraskuussa 1917 niin kutsutussa saunasenaatissa oli Junnell toimivimpia henkilöitä. Kotkalaisten kanssa ihmisiä hakkaamassa, esim. Mestari Rönkköä, ym.”²¹⁷

Junnell on kuitenkin erityistapaus ja pääsääntöisesti seurakunnat eivät ottaneet kantaa legioonalaisten kapinanaikaisiin toimiin. Tätä tarkoitusta varten tietoja kerättiin nimismiehiltä, poliisilaitoksilta, suojeluskunnilta ja aiemmin mainitusta kortistosta.

12.2 Poliisit, kortisto ja suojeluskunnat

Poliisin, kortiston ja harvat suojeluskuntien lausunnot on helppo nähdä osana samaa ryhmää: valtion turvallisuusviranomaisten kantaa. Kortisto oli valtakunnanlaajuinen, jatkuvasti laajeneva tietokanta, mutta poliisilaitos, nimismiehet ja suojeluskunnat edustivat valkoista valtaa legioonalaisten kotipaikkakunnilla ja olivat usein parhaassa asemassa antamaan näistä tietoja. Kortiston ja poliisilausuntojen välillä on runsaasti päällekkäisyyttä, sillä tyypillisesti nimismiehen tai poliisin kirjeen sisältö tiivistettiin uuteen korttiin. Ei myöskään ole sanottu, että paikalliset lainvalvojat tunsivat entuudestaan legioonalaiset, joista valtiorikoksiin syyllistyneekään eivät välttämättä tehneet kotipaikkakunnillaan mitään rikollista.

Lausuntoja poliisilta tai nimismieheltä on yhteensä 31, joista 20 sisältää jonkinlaisen kannanoton tutkittavan kapinallisuudesta tai vaarallisuudesta. Näistä 16 on tutkittavan kannalta kielteisiä, usein hyvin suorasanaisesti. Neljästä selkeän myönteisestä lausunnosta kolme on vapautetuilla. Poliisin kannanotot painottuvat ylipäättään ankarammin rangaistuihin ryhmiin, varsinkin mustalistalaisiin, joista seitsemän kymmenestä tapauksesta sisältää poliisin tai nimismiehen kirjeen. Kaikissa muissa ryhmissä vain alle puolen tapauksista kohdalla on kotipaikkakunnan lainvalvojiin otettu yhteyttä.

Suurin osa nimismiesten kirjeistä ei kerro tarkemmin, miten niissä olevat tiedot on kerätty. Esimerkiksi Kuusamon piirin nimismies, kirjoittaessaan legioonalaisen Atte Törmäsen tutkintaa varten, kertoo tämän kuuluneen Venäjällä punakaartiin, osallistuneen Soukelon

---

²¹⁷ Sama kuin edellinen.

taisteluun ja myöhemmin kehuneen ampuneensa taistelussa erään talollisen. Sen sijaan nimismies ei kerro, mistä sai näin yksityiskohtaiset tiedot rajaseudun sotatapahtumista.²¹⁸

Toisinaan viranomaiset taas näkivät paljonkin vaivaa kerätessään tietoa ja kertoivat, mistä tieto on kerätty. Toivo Annala luultavasti yllättyi iloisesti saadessaan tietää Oulunsalon poliisin kuulustelleen hänen vaimoan ja naapureitaan, jotka saattoivat vahvistaa hänen poistuneen Suomesta jo kesällä 1917 työnhakuun.²¹⁹ Huonommin kävi Väinö Silmälälle, jonka tapausta varten Helsingin pitäjän poliisi toimitti peräti kahdeksan todistajanlausuntoa, joiden mukaan Silmälä oli Pakinkylän punakaartissa ollessaan murhannut erään Nyström-nimisen talollisen.²²⁰

Todisteainekortit painottuvat ankarammin rankaistuihin ryhmiin nimismiehen lausuntojakin voimakkaammin, mutta tässä ei sinänsä ole mitään yllättävää. Yhteensä 38 legioonalaista löytyi kortistosta tai joutui siihen. Monista legioonalaisista on useita kortteja, esimerkiksi edellä mainitusta August Junnellista kerättiin peräti 9 korttia. Korteissa tiedon lähde mainitaan nimismiehen kirjeitä useammin, mutta tiedon luotettavuudesta ei aina suinkaan ollut takeita. Oululainen Frans Jokinen joutui vaikeuksiin, kun seitsemän korttia todisti hänen saaneen Tampereen punakaartilta palkkaa ja halkoja useaan otteeseen sekä olleen Euran punakaartin esikunnassa. Jokisen onnistui kahden kuulustelun aikana kuitenkin vakuuttaa kuulustelijat siitä, että oli poistunut Suomesta työn perässä jo 1915, eikä ollut palannut maahan ennen kuin laivalla legioonan mukana.²²¹ Jokinen ei ole ainoa legioonalainen, jota ilmeisesti syytettiin jonkun muun tekemistä rikoksista.

Tutkintaviranomaisten oli usein, varsinkin perustaessaan tietonsa epämääräisiin punakaartin jäsen- ja palkkaluetteloihin, vaikeaa yhdistää nimi oikeaan henkilöön. Kortisto edustaa kuitenkin viranomaisten parhaita pyrkimyksiä koota vakuuttavaa todistusaineistoa

---

²¹⁸ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Törmänen, Atte.

²¹⁹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Annala, Toivo.

²²⁰ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Silmälä, Väinö.

²²¹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Jokinen, Frans.

mahdollisista valtiorikoksista, ja sen painottuminen ankarammin rangaistuihin tapauksiin kertoo vähintäänkin siitä, että järjestelmään luotettiin.

Viimeinen taho, jolta viranomaiset toisinaan pyysivät lausuntoja, olivat suojeluskunnat. Tässä on havaittavissa yksi jyrkimmistä muutoksista vuoden 1918 oikeudenkäyntien jälkeen, sillä otoksen legioonalaisista vain yhdeksän kohdalla pyydettiin lausunto suojeluskunnalta. Ainakin yhdessä tapauksessa positiivisella lausunnolla oli myönteinen vaikutus tutkittavan vapautumiseen. Varpaisjärven suojeluskunnan esikunta lausui Iisalmelaisesta August Watasesta, että tämä ”toimi kunnollisena miehenä eikä hänessä huomattu silloin [Tämän ollessa töissä Varpaisjärvellä juuri ennen sodan puhkeamista] mitään oireita kapinahommiin.” Kuulustelija on noteerannut puoltavan lausunnon omassa johtopäätöksessään, kirjoittaen: ”Ei liene syytä epäillä Vatasta valehtelijaksi semminkin kuin kotipaikkakunnan suojeluskunnalla ei ole Watasesta mitään epäedullista lausuttuna.”²²²

Ylivoimainen enemmistö (8) suojeluskuntien lausunnoista on kuitenkin selkeän negatiivisia. Lausunnot jakautuvat kuitenkin varsin tasaisesti kaikkiin ryhmiin, joten puhtaasti suojeluskunnan lausunnon pohjalta päätöksiä tuskin tehtiin. Esimerkiksi Pitkärannan suojeluskunta oli ilmoittanut, että Tuomas Suutarinen on vaarallinen kiihottaja ja ettei tämän palaaminen kotiseudulle ole mitenkään suotavaa. Tästä huolimatta Suutarinen vapautettiin ilman syytteitä.²²³ On selvää, että maan oikeusolojen normalisoiduttua hieman vuoden aikana, ei suojeluskuntien kannoille annettu tuomioistuimessa samanlaista painoarvoa kuin aiemmin.

12.3 Muut lähteet

Pienellä osalla legioonalaisista oli tutkintoaineistossaan yllä mainittujen lisäksi muita ulkopuolisia lausuntoja. Nämä yleensä puhuivat legioonalaisten puolesta, mutta eivät tunnu olleen tutkintojen kannalta erityisen merkittäviä. Niitä ei myöskään löydy vapautetuilta lainkaan, joten oletettavasti lisäaineistoa on koottu vasta syytteesenpanon jälkeen, oikeudenkäyntiä varten. Otoksesta kahden legioonalaisen kotikylät ja yhden työnantaja ovat kirjoittaneet oikeudelle. Kotikyliltä tulleet kirjeet pyrkivät molemmat vakuuttelemaan

---

²²² KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Watanen, August.

²²³ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Suutarinen, Tuomas.

tutkittavan olevan vaaraton, epäpoliittinen ja ahkera työmies. Iivari Hakkaraisen kotikylältä Tuupovaarasta tullut kirje, jonka on allekirjoittanut joukko paikallisia talollisia, kauppiaita ja suojeluskunnan asiamies, kuvailee häntä ”siivoksi, hiljaiseksi ja ahkeraksi työmieheksi”, joka auttoi ”ijäkkäitä vanhempiaan kotimökin hoidossa”, ”pysytellen erillään puolueaatevirtauksistakin, joka useimmat muut työläisluokkaan kuuluvat tempasi mukaansa”.²²⁴

Sen sijaan Aksel Tervon entinen työnantaja, Oy Walistuksen ”johtaja Pellinen” oli puhelimesta ilmoittanut syyttäjälle, että entinen työntekijä on esiintynyt ”kiihottavasti toisiin työläisiin nähden, kehottaen näitä punakaartiin liittymään” sekä ”että syytetty lienee ollut punakaartissa kapinan aikana, sekä mennyt siihen vapaaehtoisesti.”²²⁵

Myös näiden muiden lausuntojen vähäinen määrä on merkittävä muutos vuoden 1918 oikeudenkäynneistä, joissa noin puolella syytetyistä oli puolellaan lausunto työnantajalta, kotipaikkakunnalta tai omaisilta.²²⁶ Sitä, miksi näitä on kerätty vähemmän, voi selittää monin tavoin. Koska viranomaisilla oli ollut pidempi aika tehdä taustatyötä ja kartoittaa legioonalaisten toimia, ei työnantajien tai naapurien (tai suojeluskuntien) lausuntoja ehkä pidetty yhtä olennaisina. Lisäksi siinä missä punakaartit olivat olleet paikallisesti muodostettuja ja aktiivisia ryhmiä, suuri osa legioonalaisista oli viettänyt vuosia työssä Venäjällä tai poistunut maasta aivan sisällissodan alkuvaiheessa, joten kotipaikkakunnilla on ylipäätään ollut luultavasti vähemmän tietoa näiden toimista sisällissodan aikana tai punaisten riveissä rajan takana.

13 Legioonalaisten puolustautumisstrategiat

Tähän asti tutkimuksessa on käsitelty lähinnä Suomen viranomaisten tapoja kerätä tietoa ja muodostaa kuvaa tutkittavien legioonalaisten vaarallisuudesta ja taustoista. Kuulustelut ja oikeudenkäynnit eivät kuitenkaan olleet yksipuolisia tilaisuuksia, vaan legioonalaiset pyrkivät luonnollisesti tekemään kaikkensa selvittääkseen mahdollisimman vähin rangaistuksin riippumatta siitä, olivatko he syyllistyneet johonkin valtiorikokseen.

Puolellaan legioonalaisilla olivat brittiupseerit ja identiteetti maailmansodan voittajina, siinä

---

²²⁴ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 232: Iivari Hakkarainen Tuupovaaran pitäjältä; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511756> / Viitattu 10.1.2022.

²²⁵ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 898: Aksel Tervo * Pelkosenniemi, jossa myös kirjoilla; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512163> / Viitattu 10.1.2022.

²²⁶ Kekkonen, 1991, 64.

missä valkosuomalaisten liitto Saksan kanssa oli päättynyt nolosti Saksan hävittyä sodan. Nevakiven mukaan legioonalaiset olivat itsetietoisia asemastaan brittisotilaina, kieltäytyen muun muassa ottamasta lakkia päästään tutkintoraadin edessä, vedoten siihen, että brittisotilaat paljastavat päänsä vain Jumalalle ja kuninkaalle.²²⁷ Otoksen miehistä Herman Laitinen, joka oli ollut legioonassa komppanianpäällikkönä, kieltäytyi antamasta tietoja legioonatovereistaan, vedoten siihen, että moinen olisi hänen upseerinvalansa vastaista.²²⁸ Ääriesimerkki epäkunnioittavasta käytöksestä on Juho Mikkalan kuulustelu 17.10.1919, joka jouduttiin keskeyttämään ”röyhkeän esiintymisen takia.” Kuulustelu jatkettiin loppuun vasta 24.10.²²⁹

Ylenpalttinen röyhkeys ja vastentahtoisuus puhua kuulustelijoille tuntuu kuitenkin olleen tutkittaville pikemminkin haitallista kuin hyödyllistä. Vastapainona jotkut legioonalaiset pyrkivätkin esiintymään nöyrinä ja katuvina. Esimerkiksi Matti Meriläinen teki hyvän vaikutuksen kuulustelijoihinsa, jotka jättivät pöytäkirjaan seuraavan lausunnon: ”Kertomus tuntuu luotettavalta ja uskottavalta ja mies myös tekee samallaisen vaikutuksen. On luultavasti asevelvollisuuskarkuri, jota sääli pidättää samalla kuin suuret lurjukset ja valehtelijat on pakko tietojen puutteessa laskea [epäselvä, ehkä vapaaksi?]”²³⁰

Myöhemmässä kuulustelussa Meriläinen tunnusti paenneensa valkoisen armeijan kutsuntoja. Koska kutsuntojen pakoilu oli rikos, josta toisia legioonalaisia rangaistiin, on Meriläisen vapautus kuulustelujen päätteeksi huomionarvoista. Hänen tapauksessaan hyväkäyttöisyys kannatti, mutta kaikkia se ei pelastanut. Antti Nevalainen, joka oli ennen kapinaa kuulunut järjestyskaartiin ja sitten paennut kutsuntoja venäjälle, sai kolmen vuoden ehdollisen tuomion, vaikka Pielisjärven suojeluskunta oli todennut hänet vaarattomaksi ja kuulustelijakin katsoi, että Nevalainen ”Tekee avomielisen vaikutuksen; voitane tuskin asettaa syytteenalaiseksi”²³¹.

---

²²⁷ Nevakivi, 1970, 297.

²²⁸ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27621), jakso 8; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608869> / Viitattu 10.1.2022.

²²⁹ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 671: Juho Erkki Mikkala Kuolajärveltä, missä myös syntynyt; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52510898> / Viitattu 10.1.2022.

²³⁰ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansio Meriläinen, Matti.

²³¹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansio Nevalainen, Antti.

Legioonalaisten eduksi saattoi osoittautua myös Karjalassa sijainneen toimialueen syrjäisyys, mikä vaikeutti luotettavien tietojen keräämistä. Varsinkin ne legioonalaiset, jotka olivat ennen sotaa poistuneet maasta, olivat pitkälti luotettavien tietojen ulkopuolella. Toisinaan tämä tarkoitti, että tutkintaviranomaiset luottivat nimismiesten välittämiin huhupuheisiin, mutta yleisempi seuraus näyttää olleen, että miesten osuus punakaartiin tai rajakahakoihin oli tutkintaviranomaisilta piilossa, elleivät miehet sitä tunnustaneet. Jyrkimmin vapautettuja ja ehdollisen tuomion saaneita erottaakin juuri se, että kukaan vapaalle jalalle päässyt ei tunnustanut olleensa punakaartissa, kun taas ehdollisesti rangaistuista tämän kielsi vain yksi mies, Vartiolammin taistelussa ollut Julius Koskinen.

Vaikuttaakin siltä, että tehokkain lähestymistapa kuulustelussa oli vaieta olematta töykeä kuulustelijoita kohtaan. Salailu tai tyhmän esittäminen toi kuitenkin todennäköisemmin vaikeuksia kuin pelastusta. Eeli Moilanen, joka oli liittynyt legioonaan heti kesäkuussa, kun se perustettiin, häkellytti kuulustelijat kysymällä, ”onko Karjalassa sitten ollut punaisia?”²³² Koska mies oli liittynyt legioonaan sen miehistön ollessa punaisimmillaan ja viettänyt sen miesten seurassa yli vuoden, ei ollut mitenkään uskottavaa, että hän olisi ollut näin epä tietoinen punakaartin toimista Karjalassa. Moilanen joutui esiintymisensä takia vielä uusiin kuulusteluihin, vaikka pääsikin lopulta vapaaksi.

Aate Törmänen taas teki niin epäilyttävän vaikutuksen, että tuli karkotetuksi. Kuusamon piirin nimismiehen mukaan Törmänen oli kuulunut Karjalan punakaartiin ja Soukelon taistelussa ampunut erään Antti Kumpulan, millä olisi myöhemmin kehuskellut. Muita todisteita kuin nimismiehen välittämät huhut tapauksesta ei ollut ja Törmänen kiisti kaiken jyrkästi. Samalla hän kuitenkin teki kuulustelijoihin todella epämääräisen vaikutuksen, mikä näkyy pöytäkirjan merkinnöissä:

”Venäjän punaisen armeijan hommista ei sano haluavansa mitään sanoa, vaikka myöntää siitä yhtä ja toista kuulleensa.”, ”Puheesta päätellen tuntuu mies ilmeisesti haluavan salata asioita eikä näytä kertomuksiinsa olevan luottamista.” sekä vielä, ”Allekirjoittanut totesi, ettei Törmäsestä, joka tekee kiihkeän ja häijyn miehen vaikutuksen, ole suullisen

---

²³² KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansio Moilanen, Eeli.

kuulustelun kautta lähempää selkoa saatavissa.” ja ”Kehuu vastaavansa Kumpulan ampumisesta jos voidaan todistaa hänen sen tehneen.”

Kumpulan ampumisessa oli nähtävästi sana sanaa vastaan, ja Törmäsen esiintymisen jälkeen valtiorikosoikeus päätti uskoa Kuusamon nimismiehen sanaa.

Ne, jotka tunnustivat tai eivät voineet piilotella osuuttaan punakaartissa, pyrkivät usein vähättelemään rooliaan sen toiminnassa. Miehillä oli tavallista sanoa, että he joutuivat kaartiin sen sijaan, että olisivat liittyneet siihen. Jotkut vetosivat myös siihen, ettei muuta työtä ollut tarjolla. Hyvin samanlaisia syitä olivat esittäneet vuonna 1918 tuomiolla olleet.²³³ Yhdessä otoksen tapauksessa ei ole kirjattu, että legioonalaiset olisivat ilmiantaneet rikoksista tai punakaartilaisuudesta sellaisia henkilöitä, jotka olivat tulleet pääjoukon mukana Suomeen. Sen sijaan he puhuivat Venäjälle jääneistä, kuten Lehtimäestä ja Tuorilasta, tai legioonan johtohenkilöistä, jotka olivat olleet jo alkuperäisellä mustalla listalla, kuten Wesleystä, Tokoista ja Orjatsalosta.

Kuulustelu, josta monella legioonalaisella riippui loppuelämä, oli stressaava tilanne, vaikka brittiupseerit olivatkin paikalla suojelemassa miehiä. Kuulustelijoiden toisinaan kuvailema hiljaisuus tai röyhkeys voi osittain selittyä myös sillä, että legioonalaiset olivat turhautuneita ja hermostuneita. Seuraavaksi vertailkaamme itse tuomioita.

14 Tuomiot

Nevakivi katsoo, että jos valtiorikosoikeuden tehtävä oli seuloa legioonalaisten joukosta ne, jotka muodostivat turvallisuusuhan valtiolle, se epäonnistui tehtävässään. Tätä Nevakivi perustelee sillä, että monet koteihinsa palanneet legioonalaiset loikkasivat myöhemmin Neuvosto-Venäjälle tai osallistuivat läskikapinaan. Onkin totta, että kaksi tulevaa ”pohjolan punaisen sissipataljoonan”²³⁴ komppanianpäällikköä osallistui kuulusteluihin Villingillä ja pääsi palaamaan kotiseudulle.²³⁵ Näistä toinen, Vilho Kärkkäinen, sisältyi tutkimuksen otteeseen.

---

²³³ Kekkonen, 1991, 63 Kekkosen aineistossa lähes 80 % tutkittavista vetosi joko taloudellisiin syihin tai painostukseen kun heiltä kysyttiin, miksi olivat liittyneet kaartiin.

²³⁴ Neuvosto-Venäjällä suomalaisista punaisista koottu yksikkö, jonka merkittävin operaatio oli Läskikapinana tunnettu rajaloukkaus helmikuussa 1922.

²³⁵ Nevakivi, 1970, 300–301.

Kärkkäisen tutkinta- ja oikeudenkäyntimateriaali on kuitenkin täysin tavanomainen. Muurmannilla ollessaan hänet oli kirjattu puna-armeijan nimirulliin ja hän oli nostanut 400 markkaa palkkaa. Tästä syystä hänet tuomittiin avunannosta valtiopetokseen viiden vuoden ehdolliseen vankeuteen.²³⁶ Kemijärven piirin nimismiehen mukaan Kärkkäinen oli Venäjältä kirjoittanut uhkauskirjeen²³⁷, jossa kertoi aikovansa hyökätä Suomeen puna-armeijan mukana, mutta kirjettä ei ole tutkintomateriaaleissa eikä sitä mainita oikeudenkäyntipöytäkirjoissa. Valtiorikosoikeudella ei ollut syksyllä 1919 syytä epäillä tai mahdollisuutta tietää, että Kärkkäinen tulisi toteuttamaan uhkauksensa muutaman vuoden päästä.

Tutkinta-aineistoja tarkastellessa on selvää, että legioonan pahimmat valtiorikolliset, ainakin ne, joiden toimista on mitään todisteita, eivät päässeet livahtamaan tutkijoiden käsistä. Punakaartin johtohenkilöt ja punaiset virkamiehet ovat painottuneet raskaasti ankarammin rangaistuihin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö osa tuomioista olisi verrattain kohtuuttomia.

Lievin rikosnimike, josta valtiorikollisen saattoi 1919 tuomita, oli avunanto valtiopetokseen. Tämä oli Kekkonen sanoin punakaartin rivimiesten tavallisin rikosnimike.²³⁸ Tutkimuksen otoksessa kaikki ehdollisen tuomion saaneet tuomittiin tällä rikosnimikkeellä. Ehdolliset vankeusrangaistukset vaihtelivat pituudeltaan kolmesta kuuteen vuotta, ja niitä seurannut kansalaisluottamuksen menetys kuudesta kymmeneen vuotta.²³⁹ Sen sijaan ehdottoman rangaistuksen saaneiden tuomiot vaihtelivat seitsemästä vuodesta elinkautiseen ja rikosnimikkeenä oli tavallisesti valtio- tai maanpetos, eräissä tapauksissa molemmat.

Mustalistolaisia ei koskaan varsinaisesti tuomittu oikeudessa. Sen sijaan oikeuskansleri teki päätöksen karkotuksesta Iso-Britannian ja Suomen valtion kotiutussopimuksen nojalla. Lopputuloksena on, että maasta karkotetuilla henkilöillä ei varsinaisesti ollut tuomiota

---

²³⁶ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 140: Ville Kärkkäinen; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512412> / Viitattu 11.1.2022.

²³⁷ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 147: Ville Kärkkäinen * Iisalmi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511613> / Viitattu 11.1.2022.

²³⁸ Kekkonen, 1991, 69.

²³⁹ Kansalaisluottamuksen menetys tarkoitti esimerkiksi vaalikelpoisuuden ja äänioikeuden menetystä. Kansalaisluottamuksen menetys alkoi vankeusrangaistuksen päättyessä, joten periaatteessa ehdollisen vankeusrangaistuksen saanutta odotti vielä tuomion jälkeen vuosien osattomuus valtiollisesta elämästä.

mistä rikoksesta, vaan ainoastaan ymmärrys, että tuomio tulisi olemaan ankara, jos he palaisivat kotimaahansa.

Koska vapautettujen ja ehdollisen tuomion saaneiden tapaukset ja tuomiot muistuttavat enemmän toisiaan kuin suurinta osaa ankarammin rankaistujen tapauksista, verrataan näitä lähinnä toisiinsa. Vastaavasti ehdottoman rangaistuksen saaneet ja mustalistolaiset ovat tapauksina keskenään verrannollisempia kuin kaksi aiempaa ryhmää.

14.1 Kotiin päässeet – vapautetut ja ehdonalaisten tuomitut

Kuten mainittu, lähes kaikki legioonalaiset pääsivät palaamaan kotiseudulle, suurin osa täysin vapaina, yli sata ehdonalaisten tuomion kanssa. Tutkimusmateriaalin kannalta ryhmät ovat lähes identtisiä. Poliisin ja nimismiehen lausuntoja ja todisteainekortteja esiintyy samoissa määrin, samoin kuin kuulustelijan lausuntoja. Vapautetuilla on itseasiassa aineiston mukaan enemmän negatiivisia kommentteja kuin ehdonalaisten päässeillä. Merkittävin ero kahden ryhmän välillä tuntuu todella olevan, että tuomion saaneet tunnustivat olleensa punakaartissa, vapautettujen poikkeuksetta kieltäessä syytteet. Tutkimusaineiston samankaltaisuus puhuu vahvasti sen puolesta, että valtiorikosoikeus ei useimmissa tapauksissa katsonut voivansa nostaa syytteitä pelkästään olemassa olevan todistusaineiston perusteella, mikä selvästi turhautti kuulustelijoita.

Toisinaan tämä turhautuminen näkyy pöytäkirjoissa tutkittavien valehtelijoiksi syyttämisenä ja spekulointina, ja voi olla taustasy sille, miksi juuri vapautettujen pöytäkirjoihin kirjoitettiin niin paljon epäsuotuisia kommentteja. Esimerkiksi kun Juho Häikiö sanoi, ettei Knäsössä ollessaan nähnyt puna-armeijan sotilaita (bolsevikit pitivät kaupunkia vielä tuolloin hallussaan), yritti kuulustelija vetää tästä johtopäätöksen, että Häikiö oli itse kuulunut armeijaan, sillä ”on tunnettua [...] että venäläiset seisauttivat työt mainitun paikan läheisyydessä ja että työmiehet liittyivät armeijaan.”²⁴⁰ Seuraava kuulustelija ei kuitenkaan hypännyt johtopäätöksiin samalla tavalla ja Häikiö päästettiin vapaaksi.

Mielenkiintoista on, että vapautettujenkin joukossa on ainakin pari miestä, jotka myönsivät kyllä syyllistyneensä pienempiin rikoksiin. Aiemmin on jo puhuttu Pekka Blomsterista, joka säilytti poliisilta takavarikoituja aseita kotonaan ja oli aseet menettäneen nimismiehen

---

²⁴⁰ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Häikiö, Juho.

mukaan myös toiminut punaisten nimittämänä poliisina, vaikka tätä ei voitukaan todistaa. Lisäksi Matti Meriläinen myönsi toisessa kuulustelussaan lähteneensä pakoon kuultuaan, että asevelvollisuuskutsunnat tultaisiin pitämään.²⁴¹ Varsinkin Blomsterin rikos on sen verran vakava, että hänen olisi helposti voinut kuvitella saavan ainakin ehdollisen tuomion. Syitä sille, miksei näin käynyt, voitaneen etsiä vaikka Blomsterin käytöksestä tai siitä, että kadonneet aseet lopulta löytyivät.

Koska tuomion saaneet pääsääntöisesti tunnustivat syyllistyneensä johonkin valtiorikolliseen toimintaan, ei ehdollisissa tuomioissa ole montaa tapausta, joita voisi pitää kiistanalaisena. Mielenkiintoisimpia ovat luultavasti aiemmin mainittu Julius Koskinen, joka ei ollut kuulunut punakaartiin, ja jonka tuomio perustui nähtävästi puhtaasti etulinjassa olemiseen Vartiolammin taistelussa osana legioonaa. Mielenkiintoinen on myös Antti Nevalaisen tapaus. Nevalainen oli kuulunut järjestyskaartiin vuonna 1917 ja maaliskuussa sodan aikana paennut kutsuntoja ja elintarvikepulaa Venäjälle. Kuulustelija oli kommentoinut Nevalaisen pöytäkirjaan, että ”Tekee avomielisen vaikutuksen, voitanee tuskin asettaa syytteenalaiseksi.”²⁴² Lisäksi Pielisjärven suojeluskunnan esikunta oli todennut miehen olevan vaaraton.²⁴³ Nevalainen oli siis syyllistynyt samaan rikokseen kuin yllä mainittu Meriläinen, eli kutsuntojen pakoiluun, mutta hänen vapauttamistaan puolsivat sekä kuulustelija että suojeluskunta. Kuitenkin Nevalainen ja Koskinen saivat tuomiot, kolme ja neljä vuotta, ja Meriläinen ei. Yksilötasolla oikeusjärjestelmä ei siis suinkaan ollut aina johdonmukainen.

Osalle kuulusteltavista oltaisiin haluttu antaa ankarampi tuomio kuin mihin oikeus lopulta päätyi. Kolmessa tapauksessa ehdollisen tuomion saaneista oikeuden puheenjohtaja oli esittänyt seitsemän vuoden tuomiota, jota ei enää olisi saanut ehdonalaisena. Neljännessä taas syyttäjä olisi halunnut antaa tuomion maanpetoksesta. Näistä tapauksista kahdessa tuomittavat miehet olivat myöntäneet olleensa punakaartin mukana taisteluissa. Maanpetostapauksessa Kiimingin nimismieheltä saatujen tietojen mukaan syytetty olisi

---

²⁴¹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh, kansio Meriläinen, Matti.

²⁴² Valtiorikosoikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 886: Antti Nevalainen * Pielisjärvi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511446> / Viitattu 13.1.2022.

²⁴³ Valtiorikosoikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 888: Antti Nevalainen * Pielisjärvi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512018> / Viitattu 13.1.2022.

ollut Venäjällä punakaartissa ”jonain päällikkönä”²⁴⁴. Vieraan vallan palveluksessa Suomea vastaan sotiminen olisikin ollut maanpetos. Tässä tapauksessa tuomio kuitenkin tippui avunannoksi valtiopetokseen, kun roolista venäläisessä kaartissa ei ollut sen kummempia todisteita.

On siis selvää, että valtiorikosoikeuksien syyttäjistö, tutkintaviranomaiset ja oikeuden jäsenet eivät suinkaan olleet aina yksimielisiä tai pyrkineet korkeimpiin mahdollisiin tuomioihin. Nevakivi sanoo tavallisimman legioonalaisille langetetun tuomion olleen kuusi vuotta ja kymmenen kuukautta, mikä on lähes mielenosoituksellisen lähellä ehdollisen ja ehdottoman tuomion rajaa, seitsemää vuotta.²⁴⁵ Otoksessa ehdollisten tuomioiden enemmistö jakautuu viiden ja kuuden vuoden välille, viiden vuoden tuomioiden ollessa enemmistönä.²⁴⁶

---

²⁴⁴ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181 - 2/1290), jakso 26: <Kiimingin piirin nimismiehen tutkimus>; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52510595> / Viitattu 13.1.2022.

²⁴⁵ Nevakivi, 1970, 299.

²⁴⁶ 11 kuuden vuoden tuomiota, 13 viiden vuoden, 4 neljän vuoden ja yksi kolmen vuoden tuomio.

14.2 Ehdottomat tuomiot ja mustalistalaiset

Ankarammin rangaistuja legioonalaisia tarkastellessa rangaistusten epäjohtonmukaisuus korostuu ja tuomittujen tekemien rikosten tasossa ilmenee paljon enemmän vaihtelua. Rangaistuisia miehistä löytyy niin murhaajia, vankikarkureita ja punakaartin upseereja kuin tavallisia rivimiehiä, joiden ankaria rangaistuksia on vaikea ymmärtää.

Hyvin pieni osa kuulustelluista legioonalaisista sai ehdottoman tuomion, 18 miestä yli tuhannesta kuulustellusta²⁴⁷, mikä jo itsessään kertoo rangaistuskäytäntöjen lieventyneen vuoden takaisesta. Toinen helppo johtopäätös olisi, että ehdottoman tuomion saaneet olisivat kaikissa tapauksissa erityisen pahoja valtiorikollisia. Tämä ei kuitenkaan tarkastelussa pidä paikkaansa. Otoksen viisi ehdottoman rangaistuksen saanutta voidaan karkeasti jakaa kahteen ryhmään: kaksi seitsemän vuoden tuomion saanutta ja kolme sitä ankarammin rankaistua.

Lievimmän ehdottoman tuomion sai Juho Siimes, jonka rikosnimike oli avunanto valtiopetokseen, mutta tuomio seitsemän vuotta. Siimes oli eittämättä valtiorikollinen: hän oli kuulunut Joutsenon punakaartiin, taistellut Antreassa ja paennut Viipurin kautta Venäjälle valkoisten lähestyessä kaupunkia. Kaartissa hän oli ollut jonkinlaisessa johtavassa asemassa, omien sanojensa mukaan 12-miehisen platoonan päällikkönä, kortiston mukaan komppanianpäällikkönä. Venäjällä hän oli matkustanut Pietarista pohjoiseen liittyäkseen legioonaan, mutta jäänyt brittien vangiksi ja päässyt lopullisesti vankilasta vasta heinäkuussa 1919²⁴⁸. Siimeksen tuomion näyttää nostaneen seitsemään vuoteen nimenomaan kiistanalainen päällystösasema. Siimeksen legioonatovereista pelkästään otokseen sisältyneistä kolme oli myös taistellut Joutsenossa, Antrealla tai Viipurissa, selviten kuitenkin matalammilla rangaistuksilla.

Toinen seitsemän vuoden tuomio lankesi Herman Laitiselle, jonka rikollisuutta on vaikeampi nähdä vakavana. Laitisen rikosnimike oli maanpetos, mikä perustui siihen, että hän oli toiminut venäläisessä punakaartissa teknisen osaston päällikkönä²⁴⁹. Laitinen puolustautui sillä, että oli asunut päätoimisesti Venäjällä jo vuodesta 1911, että bolsevikit

---

²⁴⁷ Nevalainen, 1970, 308. Tästäkin joukosta 13 pääsi tammikuuhun 1920 mennessä ehdonlaiseen korkeimman oikeuden päätöksellä.

²⁴⁸ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27623), jakso 9; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608904> / Viitattu 13.1.2022.

²⁴⁹ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27621), jakso 3; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608871> / Viitattu 13.1.2022.

olivat pakottaneet hänet kaartiin, eikä hän ollut omien sanojensa mukaan edes tiennyt Suomessa olevan sotatila. Koko aikansa punakaartilaisena Laitinen vietti Kantalahdessa.²⁵⁰ Jos häntä ei olisi nostettu osaston päälliköksi, olisi Laitinen luultavasti selvinnyt ehdonalaisella.

Vielä ankarammin rangaistusta kaksi tapausta ovat vertailussa erityisen hyödyllisiä, sillä miesten urat ja seikkailut ovat lähes identtiset. Veljekset Alekski ja Lauri Kauppinen Iisalmelta olivat molemmat pitkän linjan punakaartilaisia. Molemmat miehet olivat kuuluneet järjestyskaartiin vuonna 1917 sekä 1918, osallistuen taisteluihin Tervolassa ja Rovaniemellä. Lapin jäätyä valkoisten käsiin veljekset olivat paenneet Muurmannille ja liittyneet siellä uudestaan punakaartiin, osallistuen kahakoihin valkoisia vastaan, Alekski komppanianpäällikön roolissa. Pakomatallaan heidän joukkonsa oli lyhyesti pitänyt eräitä ”kemiläisiä herrasmiehiä”²⁵¹ panttivankeina²⁵². Veljekset liittyivät legioonaan, kun sitä perustettiin ja heistä vanhempi, Alekski, nousi taas komppanianpäälliköksi. Hän komensi puolustusasemia Ruvanniskalla ja kahakoi valkoisten kanssa vielä viimeisen kerran näiden hyökätessä Ruvalle.²⁵³

Miesten valtiorikollisuudesta ei siis ole kysymystä. Molemmat olivat kuuluneet punakaartiin sekä Suomessa että Muurmannilla ja ottaneet osaa sekä taisteluihin että laittomiin pidätyksiin. Huomionarvoista on, että vaikka molempia miehiä rankaistiin ankarasti, eivät tuomiot ole mitenkään verrattavissa toisiinsa.

Molemmat veljekset tuomittiin sekä valtio- että maanpetoksesta vankeuteen. Laurin tuomioksi lankesi 12 vuotta kuritushuonetta, josta hänen oli armahduskirjeen nojalla istuttava kahdeksan. Alekski tuomittiin elinkautiseen vankeuteen ja hänen todettiin olevan ”armosta osaton”, eli viimeisintä armahduslakia ei vanhempaan veljeen sovellettu.²⁵⁴

Veljesten tapaus käytännössä todistaa sen, mihin muutkin ehdottomat tapaukset viittaavat:

---

²⁵⁰ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27621), jakso 8; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608876> / Viitattu 13.1.2022.

²⁵¹ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27618), jakso 8; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608832> / Viitattu 13.1.2022.

²⁵² On hiukan epäselvää, miksi vangit otettiin, mutta ilmeisesti heitä oli tarkoitus käyttää neuvotteluvalttina valkoisia vastaan. Suunnitelma hajosi, kun valkoiset valtasivat Oulun ja Lapin punakaartit alkoivat hajota. Vankien joukossa oli muun muassa Kemin pormestari.

²⁵³ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27616), jakso 8; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608800> / Viitattu 13.1.2022.

²⁵⁴ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27616), jakso 1; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608793> / Viitattu 13.1.2022.

päällystöasema oli keskeinen tuomioita ankaroitava tekijä. Lauri Kauppinen on ainoa ehdottoman rangaistuksen saaneista, jota oikeus ei pitänyt punakaartin päällikkönä.

Ryhmän viimeinen mies, August Junnell, joka mainittiin jo aiemmin papin lausuntojen yhteydessä, sai myöskin elinkautisen tuomion ilman armahdusta. Junnell oli kuitenkin paljon Kauppisia aktiivisempi punainen, joka useiden todistajien mukaan oli paitsi kuulunut punakaartin esikuntaan Raudun taistelun aikana, myös tuonut Venäjältä lisäjoukkoja punaisille siellä ja syyllistynyt pahoinpitelyihin. Junnellin tuomio ei siis ole yllättävä, vaikka hän väittikin oikeudessa olleensa tavallinen rivimies.²⁵⁵

Otokseen päätyneet mustalistolaiset ovat kaikista tutkimuksen ryhmistä monipuolisin. Miehet eivät kuuluneet alkuperäiseen mustaan listaan, joka laadittiin jo ennen kuin yksikään legioonalainen astui laivaan kohti Suomea, vaan heidät lisättiin listalle kuulustelujen jälkeen. Näin ollen otoksessa ei ole Oskari Tokoin tai August Wesley'n kaltaisia miehiä. Läheskään kaikkien karkotuspäätösten perustelut eivät ole aivan selviä.

Siinä, missä ehdollisen rangaistuksen saaneet olivat lähinnä punakaartin rivimiehiä ja ehdottoman saaneet yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ainakin väitetysti sen päällystöä, mustalistolaiset eivät ole joukkona mitenkään yhtenäinen. Joukossa on kyllä esimerkiksi Hannes Sula²⁵⁶, joka ei ollut liittynyt punakaartiin, mutta oli toiminut läpi sodan erilaisissa merkittävässä asemassa punaisessa hallinnossa, esimerkiksi Suomen Kansanvaltuuskunnan intendentuurin kamreerina ja Helsingin lennätinlaitoksen johdossa. Legioonassa hän oli noussut komppanianpäälliköksi ja osallistunut kahakoihin valkoisten kanssa. Kuitenkin kymmenestä miehestä neljä kiisti olleensa punakaartissa lainkaan ja loput olivat olleet rivimiehiä.

Rivimiehiäkin löytyi moneen otteeseen. Aiemminkin mainittu Väinö Silmä²⁵⁷ oli vahvan todistusaineiston perusteella syyllistynyt kaartissa murhaan, sekä tiedetysti paennut

---

²⁵⁵ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27615), jakso 1–20; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608773> / Viitattu 13.1.2022.

²⁵⁶ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Sula, Hannes.

²⁵⁷ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Silmä, Väinö.

Riihimäen vankileiriltä. Samalta leiriltä karkasi myös Väinö Sahlström²⁵⁸, joka oli viettänyt aikansa kaartissa panssarijunan lämmittäjänä, eikä häntä syytetty sen kummemmista rikoksista. Itse asiassa Sahlströmin tapaus on varsin verrannollinen Antton Oksasen²⁵⁹ tapaukseen, joka myös pakeni Riihimäeltä Muurmannille. Oksanen selvisi kuitenkin ehdonalaisella tuomiolla. On vielä jokseenkin ymmärrettävää, ettei Silmälän kaltaista murhaajaa ja vankikarkuria haluttu päästää Suomeen, mutta Sahlströmin karkottamiselle on vaikea löytää päteviä syitä.

Nikolai Tsudinoff²⁶⁰ taas oli työskennellyt punaisten tykistökoulussa Kotkassa, tulkaten venäläisten tykkimiesten opetusta suomalaisille kaartilaisille. Huolimatta mitättömästä roolista punaisten puolella Tsudinoff karkotettiin myös. Koska miehestä ei ole kielteisiä lausuntoja eikä todisteainekortteja, on vaikea välttyä johtopäätökseltä, että Tsudinoffin venäläinen tausta oli ratkaiseva tekijä karkotuspäätöksessä.

Kahden miehen karkotuspäätöksiin on luultavasti vaikuttanut suojeluskunnan negatiivinen lausunto. Esimerkiksi Juho Ikosta suojeluskunta kuvaili sanoilla ”tunnettu kiihoittaja ja pahuuden aikaansaaja.”²⁶¹ Georg Isberg²⁶² taas oli sodan aikana lähinnä vahtipalveluksessa Loviisassa, osallistuen myös pidätyksiin ja kotietsintöihin, sekä sodan loppuvaiheilla joutunut rintamalle. Koska moni muu punakaartilainen oli ollut huomattavasti Isbergiä aktiivisemmin mukana taisteluissa ja päässyt silti ehdollisella rangaistuksella, on luultavaa, että Suojeluskunnan ja kuulustelijan negatiiviset lausunnot vaikuttivat päätökseen.

---

²⁵⁸ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv kansio Sahlström, Väinö.

²⁵⁹ Valtiorikosoikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 387: Anton Oksanen; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512057> / Viitattu 2.2.2022.

²⁶⁰ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv, kansio Tsudinoff, Nikolai.

²⁶¹ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Ikonen, Juho.

²⁶² KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Isberg, Georg.

Kaikista hämmäntävin on Oskar Huttusen²⁶³ tapaus. Huttunen oli kyllä paennut maasta sodan aikana, mutta häntä ei missään vaiheessa syytetty kiihottajaksi tai aktiiviseksi punakaartilaiseksi, vaikka hänen nimensä löytyikin punakaartin jäsenluettelosta.

Kuulustelija on kommentoinut, että ”Huttunen tekee puheissaan luotettavan vaikutuksen” ja Kiimingin nimismies on todistanut, ettei hän ainakaan kotipaikkakunnallaan ollut punaisten toimissa mukana. Vapautettujenkin ryhmässä on varsin tavallista, että legioonalaisen nimi löytyi jostakin punakaartin jäsenluettelosta. On mahdoton tietää, miksi Huttunen päätettiin karkottaa, mutta karkotuspäätöksistä muodostuva kuva on, että karkotuksia annettiin heiveröisemmin perustein kuin vankilatuomioita, antaen paljon vähemmän painoarvoa selkeälle todistusaineistolle. Taustalla saattoi olla se, että vankilatuomiot jaettiin oikeudessa ja monesti vielä vahvistettiin valtiorikosylioikeudessa, kun taas karkotukset tapahtuivat yksinkertaisesti oikeuskanslerin päätöksellä.

15 Johtopäätökset

Suurin osa valtiorikostuomion saaneista legioonalaisista tunnusti valtiorikokset itse, siinä missä otoksen vapautetut (jotka toki olivat valikoituneet niiden joukosta, joita varten oli kerätty erikoisen paljon esitutkinta-aineistoa) tyypillisesti kielsivät nämä. Asiakirjojen valossa vaikuttaa siltä, että useimmissa tapauksissa todistusaineiston vähäinen määrä johti siihen, että tutkijat olivat hyvin riippuvaisia kuulustelujen tuloksista.

Oma tunnustus ja käytös kuulustelussa näyttää usein olleen merkittävin tuomioon johtava tekijä. Vaikuttaa siltä, että legioonalaisilla oli enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa tuomioihinsa kuin he mahdollisesti uskoivat tai ymmärsivätkään. Tämä on merkittävä ero vuoden 1918 valtiorikosoikeudenkäynteihin, joissa näytöt syytettyjen osallisuudesta punakaartin toimintaan olivat yleensä kiistattomia.²⁶⁴

Tuomion ankaruuteen taas näyttäisi vaikuttaneen ennen kaikkea päällystösasema ja todistettavat rikokset. Molemmat korostuivat ehdottomissa vankeustuomioissa ja karkotuksissa. Yhtä lukuun ottamatta kaikki tuomiot jaettiin toiminnasta Suomen punakaartissa tai Venäjän punaisessa armeijassa. Kuten britit olivat vaatineet, miesten teot legioonan palvelusaikana jäivät pääosin esitutkintojen ja syytteiden ulkopuolelle. Tähän on

---

²⁶³ KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk, kansio Huttunen, Oskar.

²⁶⁴ Kekkonen, 1991, 65.

hyvinkin saattanut vaikuttaa myös se, että legioonalaisten enemmistö oli tehnyt brittiarmeijassa ainoastaan erilaisia siviilitöitä junaradan varrella, käymättä lähelläkään Suomen rajaseutua tai sen kahakoita. Toisaalta yksikään tutkimuksen legioonalaisista ei ilmiantanut Suomeen palanneita legioonatovereitaan osuudesta taisteluihin, rajaloukkauksiin, Lehtimäen kapinahankkeisiin tai alikersantti Tigerstedtin murhaan. Vaikka kotiin palanneiden joukossa varmasti oli esimerkiksi tammikuun 1919 rajaloukkaukseen osallistuneita, legioonalaiset näyttävät olleen yhteisymmärryksessä siitä, ettei tovereiden rikkomuksia paljastettu. Ylipäättään tuomioiden vähäiseen määrään saattaa vaikuttaa myös se, että monet punahenkisimmistä legioonalaisista karkasivat bolševikkien puolelle ennen legioonan kotiuttamista.

Tutkimusmateriaali painottuu ankarammin rangaistuihin ryhmiin, mutta ei yksiselitteisesti. Materiaalin määrässä ja laadussa on nähtävissä vahvoja eroja vuoden 1918 ja 1919 oikeudenkäyntien välillä. 1918 työnantajien ja suojeluskuntien lausunnot olivat olleet keskeinen osa oikeudenkäyntejä, mutta 1919 ne näyttävät jääneet lähes kokonaan pois. Yksinkertaisin selitys tälle on valtiovallan vahvistuminen ja oikeusolojen normalisoituminen väliin jääneen vuoden aikana. Sisällissodan aikana ja pian sen jälkeen Suomen olot olivat sekavat ja viranomaiset joutuivat turvautumaan paikallisyhteisöjen ja puolisoilaallisten järjestöjen tukeen tehdessään esitutkintoja. Vuoden aikana tilanne oli kuitenkin muuttunut ja poliisi- sekä nimismiehenlaitokset, ja todisteainekortisto olivat ottaneet epävirallisten toimijoiden paikan valtiorikosoikeuden pääasiallisena tietolähteenä. Suojeluskunnat olivat kuitenkin merkittävä yhteiskunnallinen voima ja niiden mielipiteillä tuntuu olleen painoarvoa ainakin niissä tapauksissa, jotka ratkesivat ilman varsinaista oikeudenkäyntiä. Aineistosta löytyy sekä yksi suojeluskunnan lausunnon pohjalta vapautettu mies että kaksi, joiden karkotuspäätökseen negatiivinen lausunto ilmeisesti vaikutti.

Vuonna 1918 aktiivisuus ammattiyhdistysliikkeessä oli ollut keskeinen tuomioita ankaroittava tekijä, mutta tästä on vaikea nähdä todisteita enää vuonna 1919. AY-aktiivisuus korostuu ehdottomissa tuomioissa ja karkotuspäätöksen saaneissa, mutta tämä näyttäisi olevan seurausta siitä, että aktiiviset punakaartilaiset olivat tyypillisesti myös olleet aktiivisia ammattiyhdistysliikkeessä jo ennen kapinan alkua. Samaten toiminta vuoden 1917 lakon aikana korostuu näissä ryhmissä, mutta monet lakon aikana järjestyskaartiin liittyneet

eivät yksinkertaisesti koskaan eronneet ja olivat kaartissa yhä vallankumousyrityksen alkaessa.

Kuten mainittu, legioonalaiset pyrkivät aktiivisesti vaikuttamaan tuomioihinsa monin tavoin, joista selkein taktiikka näyttäisi olleen vaikeneminen. Kuitenkin vaikka pääosa legioonalaisista oli kuulustelussa hyvin vaitonaisia, osa antoi tietoja vuolaasti. Arthur Nielsenin tiedot Jean Tigerstedtin murhaan liittyen ovat yksi esimerkki, Julius Koskisen kuvaus Vartiolammin taistelusta toinen. Vaikka tietoja annettiin yleensä niukasti, tyhmän esittäminen tai salailevalta vaikuttaminen saattoivat herättää kuulustelijoiden epäilykset. Legioonalaiset myös painottivat rooliaan brittiläisinä sotilaina, kieltäytyen riisumasta lakkejaan kuulustelussa ja ainakin yhdessä tapauksessa vedoten brittiläiseen upseerinvalaan, tavallaan käyttäytyen kuin kuulusteltavana ollut sotavanki.

Britit myös suojelivat legioonalaisia aktiivisesti ja keskeyttivät oikeudenkäynnit, kun kävi selväksi, että ehdottomia vankeustuomioita tosiaankin jaettiin legioonalaisille. Useimmissa kuulusteluissa joko Warren tai Burton oli paikalla ja toisinaan he pyysivät englanninkielisen käännöksen kuulustelupöytäkirjasta.²⁶⁵ Nevakiven mukaan juuri brittiupseerien puuttuminen sai kuulusteltavien uhkailun ja painostuksen loppumaan.²⁶⁶ Britit eivät kuitenkaan onnistuneet estämään ehdottomia tuomioita tai saamaan legioonalaisia armahdetuksi ilman tuomiota. Koska vankilaan joutuneista suurin osa armahdettiin vuonna 1921, on kymmenien legioonalaisten kokema elinikäinen maanpako Kanadaan tavallaan ankarampi rangaistus kuin se, mikä Suomeen jääneitä todellisuudessa kohtasi. Jopa elinkautisvangit, kuten Alekski Kauppinen, pääsivät vankilasta vuoteen 1925 mennessä.²⁶⁷

Olivatko legioonalaisten tuomiot siis oikeudenmukaisia? On selvää, että legioonalaiset pääsivät vähemmällä kuin vuoden 1918 punakaartilaiset. Jos ehdottomista tuomioista osa vaikuttaakin ylilyönneiltä, suurin osa kaikista tuomioista on perusteltu. Nevakivi katsoo tuomioiden olleen ”ilmeisen epätasaisia”, ja tuntuu kyseenalaistavan niiden perustelut.²⁶⁸ Esimerkkinä hän käyttää muun muassa kuolajärveläistä August Aatsinkia, joka valtiorikosoikeuden syyttäjistön muistion mukaan oli ”rehellinen ja hiljainen mies”²⁶⁹,

---

²⁶⁵ Käännökset ovat olleet tutkimusta tehtäessä hyödyllisiä, sillä ne on kaikki kirjoitettu samalla, poikkeuksellisen helppolukuisella käsialalla. Niissä on myös toistuvasti pieniä kirjoitusvirheitä, mikä kieli siitä, että ne tuotti joku kuulusteluissa paikalla ollut englantia osaava suomalainen.

²⁶⁶ Nevakivi, 1970, 297.

²⁶⁷ Nevakivi, 1970, 307.

²⁶⁸ Nevakivi, 1970, 299.

²⁶⁹ Nevakivi, 1970, 300.

mutta oli tästä huolimatta saanut ehdonalaisen tuomion. Kuulustelu- ja oikeudenkäyntiasiakirjoja tutkittaessa käy kuitenkin selväksi, että Aatsinki oli ajanut hevoskuormia punaiselle armeijalle Karjalassa²⁷⁰, minkä lisäksi Kuolajärven nimismies väitti hänen olleen punaisena rintamalla ja lisäksi näiden vakoojana.²⁷¹ Vaikka nimismiehen väitteet (jotka Aatsinki kielsi oikeudessa²⁷²) jätettäisiin huomiotta, olisi puna-armeijan huoltotöissä oleminen silti teko, jonka oikeus olisi luultavasti tulkinnut valtiorikokseksi. Ehdottomat tuomiot sen sijaan ovat huomattavasti epätasaisempia, mutta tähän vaikuttaa myös se, että kaikki seitsemän vuoden mittaiset tai sitä pidemmät tuomiot olivat ehdottomia. Näin ollen ei ole yllättävää, että Herman Laitisen seitsemän vuoden tuomio ei tunnu verrannolliselta August Junnellin elinkautiseen.

Tämän tutkimuksen puitteissa löyhimmät ja epätasaisimmat perusteet ovat oikeuskanslerin karkotuspäätöksillä, joista osalle on vaikea nähdä mitään oikeudellisia perusteluja eikä tapauksia oikeudessa käsiteltykään. Sen sijaan valtiorikosoikeuden todella tuomitsemia legioonalaisia kohdeltiin aineiston perusteella varsin johdonmukaisesti eikä ole juurikaan syytä olettaa, että vankilaan tai ehdonlaiseen olisi passitettu syyttömiä miehiä.

16 Epilogi: Legioona hajautuu

Suurin osa legioonalaisista pääsi kotiseudulleen vielä vuonna 1919. Legioonalaiset palautettiin kotiseuduilleen ryhmissä ja ehdonlaiseen vankeuteen tuomitettujen piti heti saavuttuaan ilmoittautua viranomaisille. Poliisi valvoi kotiinpaluita laajemminkin vasemmistolaisten mielenosoitusten ja legioonalaisia uhkaavan oikeistolaisen väkivallan vuoksi. Nevakiven mukaan ainoastaan Sallassa legioonalaisia kohdeltiin välittömästi kaltoin. Sinne saapunut legioonalaisjoukko joutui kokemaan vaateryöstöjä ja brittiläisten sotilaspukujensa tarvelemistä.²⁷³

---

²⁷⁰ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 633: August Ariel Aatsinki * 21.8.1894; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511747> / Viitattu 18.1.2022.

²⁷¹ Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 638: August Ariel Aatsinki * 21.8.1894; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512463> / Viitattu 18.1.2022.

²⁷² Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 630: August Ariel Aatsinki Kuolajärveltä; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511052> / Viitattu 18.1.2022.

²⁷³ Nevakivi, 1970, 322.

Miehet, joiden kotiinpaluu oli kielletty, joutuivat sen sijaan viettämään talven parakeissa Villingillä, epävarmoina kohtalostaan. Kun vuosi vaihtui, alkoi kohtalostaan epävarmojen legioonalaisten, saaren varuskuntana toimivien suomalaisten tykkimiesten ja legioonalaisia vartioivien englantilaisten välillä ilmentyä turhautumista ja jännitteitä, jotka purkautuivat toisinaan väkivaltaisuuksina.²⁷⁴ Vasta maaliskuun puolivälissä tehtiin viimein lopullinen päätös, jonka nojalla Villingillä vielä olevat legioonalaiset siirrettiin aluksi Englantiin. Brittien aikomuksena oli asuttaa maanpakolaiset Kanadaan, mutta maan kenraalikuvernöörin virasto kieltäytyi aluksi ottamasta näitä vastaan, ilmeisesti peläten, että bolshevikkielliset legioonalaiset aiheuttaisivat Kanadan suomalaisväestön keskuudessa levottomuuksia. Legioonalaiset viettivätkin suurimman osan vuodesta 1920 internoituna Portsmouthissa, päässään lopulta uuteen kotimaahansa lokakuussa.²⁷⁵

42 Kanadaan muuttanutta legioonalaista vaikuttaa kotiutuneen ennen pitkää. Kun niin kutsuttu Lex Tokoi vapautti Oskari Tokoin sisällissodan tapahtumia koskevista syytteistä, olisi suurin osa mustalistolaisista luultavasti voinut palata kotimaahansa, mutta siihen mennessä miehet olivat juurtuneet Kanadaan, löytäneet töitä ja perustaneet perheet. Oskari Tokoi itse oli siirtynyt Yhdysvaltoihin jo 1921, missä hän vaikutti Massachusettsin suomalaisyhteisössä loppuikänsä.²⁷⁶

Suomeen jääneillä legioonalaisilla oli monesti vaikeuksia työllistyä ja sopeutua takaisin yhteiskuntaan, varsinkin, mikäli olivat ehdonalaisessa. Vaikean työllistymisen lisäksi useimpia legioonan nuoremmista miehistä odotti asepalvelus Suomen armeijassa ennen lopullista siviiliin pääsyä. Osalta kotiutuminen ei onnistunutkaan: Nevakivi sanoo ainakin kahdenkymmenen, mahdollisesti paljon useammankin, legioonalaisen siirtyneen takaisin Neuvosto-Venäjälle. Monet ehtivät vielä osallistua Venäjän sisällissotaan, Itä-Karjalan kapinan kukistamiseen, Petsamon valtaukseseen tai läskikapinaan. Paljon suurempi osa osallistui kuitenkin kotimaassaan työväenliikkeen toimintaan. Nevakiven mukaan entisiä legioonalaisia oli työväenliikkeen järjestöissä toimijoina vielä hänen kirjoittaessaan omaa tutkimustaan vuonna 1970.²⁷⁷

---

²⁷⁴ Nevakivi, 1970, 309.

²⁷⁵ Nevakivi, 1970, 323.

²⁷⁶ Nevakivi, 1970, 324.

²⁷⁷ Nevakivi, 1970, 328–9.

Muurmannin suomalainen legioona on nykypäivänä varsin unohdettu yksikkö, jonka monivaiheinen historia ei tunnu mahtuvan Suomen sisällissodasta, ensimmäisestä maailmansodasta tai Venäjän sisällissodasta muodostuneisiin kertomuksiin. Suomen valkoisille legioonalaiset olivat toisaalta vaarallisia punaisia, toisaalta maailman johtavan suurvallan suojeluksessa. Bolsevikkeille nämä taas olivat pettureita, jotka olivat palvelleet neuvostovallan vihollisia. Briteille legioonalaiset olivat yksi paikallinen apujoukko monien muiden joukossa, yhdellä pitkän maailmansodan vähiten muistelluista rintamista.

Kun katsoo jännittyneitä ilmapiiriä, jossa legioona palasi kotiin, on tavallaan ihme, että kotiutus onnistui pääsääntöisesti hyvin. Suurin osa legioonalaisista pääsi palaamaan kotiseudulleen ja siviiliin todella nopeasti ja ehkä juuri legioonan vaipuminen unholaan on merkki siitä, että se herätä suuressa yleisössä enää voimakkaita reaktioita. Kun vertaa valtiorikosoikeuksien toimintaa vuosien 1918 ja 1919 välillä, on selvää, että sisällissodan aiheuttama kriisi Suomen oikeusjärjestelmässä osoitti jo laantumisen merkkejä. Kuitenkin kymmenet suomalaiset käytännössä ajettiin maanpakoon ilman oikeudenkäyntiä, ja kuten todettu, kaikki heistä eivät suinkaan olleet paatuneita valtiorikollisia. Kaikki legioonalaiset, kuten miljoonat muutkin ihmiset, olivat kaoottisen tilanteen heitteillä maailmansodan myrskyissä vuosien ajan. Osa huuhtoutui lopulta vieraille mantereelle Atlantin toisella puolella. Sielläkin he olivat varmasti kiitollisia rauhasta ja vakaiden olojen paluusta. Esimerkiksi Hannes Sula näki entisen kotikaupunkinsa valot viimeisen kerran Villingillä ollessaan, mutta löysi Kanadassa uuden elämän toimittajana ja työväenliikeaktiivina. Hänen muistokirjoituksessaan legioona-aika sivuutetaan yhdellä lauseella. Miehen kuollessa vuonna 1955 se oli jo kaukaista, epäselvää historiaa, jota oli seurannut elinikä kanadan-suomalaisessa työväenliikkeessä.²⁷⁸ Näin oli varmasti monien muidenkin legioonalaisten kohdalla.

Valtiorikosoikeudenkäyntejä ei Suomessa enää legioonalaisten tuomitsemisen jälkeen käyty. Neuvostoliitosta 1920- ja 1930-luvuilla Suomeen palanneet, joiden epäiltiin syyllistyneen rikoksiin, tuomittiin tavallisissa oikeusistuimissa. Vankileirien ja hätäilevien erikoistuomioistuinten aika oli ohi.

---

²⁷⁸ Vapaus, November 22, 1955, sivu 4.

Lähteet

Arkistolähteet:

KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 76: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Aad-Jääsk: Lista Villingin saarella tutkituista; kansiot: Annala, Toivo; Blomster, Pekka; Erkkilä, Ville; Huttunen, Oskar; Häikiö, Juho; Iivari, Heino; Ikonen, Juho; Isberg, Georg; Jokinen, Frans.

KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 78: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Maik-Porh: kansiot: Meriläinen, Matti; Mikkola, Kaarle Sihver; Moilanen, Eeli; Mäkinen, Paavo; Nevalainen, Antti; Nielsen, Arthur; Oksanen, Kalle, Onkamo, Eeli; Palojärvi, Sihver.

KA: Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto, TUTKINTOVIRANOMAISET: Paikallinen tutkintoasiain päällikkö, Helsinki; Ab: 79: Muurmannin legioonaa koskevia kuulustelupöytäkirjoja (1919–1919) Qv-Ärv: kansiot: Rytky, Uuno; Saariniemi, Kalle; Sahlström, Väinö; Silmälä, Väinö; Sula, Hannes; Suutarinen, Tuomas; Tiihonen, Juho; Tsudinoff, Nikolai; Törmänen, Atte; Watanen, August.

Verkkolähteet

VRO:n ja VRYO:n aktit

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 630: August Ariel Aatsinki Kuolajärveltä; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511052> / Viitattu 18.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 633: August Ariel Aatsinki * 21.8.1894; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511747> / Viitattu 18.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1919–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 638: August Ariel Aatsinki * 21.8.1894; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512463> / Viitattu 18.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 232: Iivari Hakkarainen Tuupovaaran pitäjältä; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511756> / Viitattu 10.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 26: Hätäla, Jussi <Kiimingin piirin nimismiehen tutkimus>; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52510595> / Viitattu 13.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 94: Emil Kahelin * Pielavesi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52510826> / Viitattu 3.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 841: Julius Koskinen; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511268> / Viitattu 5.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 848: Julius Koskinen * Karstula; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511624> / Viitattu 7.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 832: Väinö Heikki Kukkonen * Utajärvi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52510765> / Viitattu 7.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 140: Ville Kärkkäinen; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512412> / Viitattu 11.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 147: Ville Kärkkäinen * Iisalmi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511613> / Viitattu 11.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosylioikeuden akti 1920–1920 (27621), jakso 8; Laitinen, Herman; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=608869> / Viitattu 10.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 671: Juho Erkki Mukkala Kuolajärveltä, missä myös syntynyt; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52510898> / Viitattu 10.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 886: Antti Nevalainen * Pielisjärvi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511446> / Viitattu 13.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 888: Antti Nevalainen * Pielisjärvi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512018> / Viitattu 13.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 387: Anton Oksanen; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512057> / Viitattu 2.2.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 392: Anton Oksanen * Jaala; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512438> / Viitattu 4.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 898: Aksel Tervo * Pelkosenniemi, jossa myös kirjoilla; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512163> / Viitattu 10.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 447: Aleksander Torikka * Viipurin pit Ylivesi; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52511581> / Viitattu 4.1.2022.

Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto - Valtiorikosoikeuksien aktit 1920–1920 (Fb:15, 2/1181–2/1290), jakso 750: Ossian Herman Törmänen * 7.11.1901; Kansallisarkisto: <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52512034> / Viitattu 7.1.2022.

Muut verkkolähteet

Arkistojen portti – verkkosivu, ”Valtiorikosoikeuksien syyttäjistö”:

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Valtiorikosoikeuksien_syytt%C3%A4jist%C3%B6u

Vapaus, November 22, 1955, page 4; luettu 18.1.2022:

<https://newspapers.lib.sfu.ca/vapaus2500-47036/page-4>

Tutkimuskirjallisuus:

Alapuro, Risto: Valtio ja vallankumous Suomessa, Vastapaino, Tampere, 2017.

Harjula, Mirko: Suomalaiset Venäjän sisällissodassa 1917-1922, Gummerus, Jyväskylä, 2006.

Harjula, Mirko: Venäjän Karjala ja Muurmanni 1914-1922, Hakapaino, Helsinki 2007.

Itkonen, O.V: Muurmannin suomalainen legioona, Kustannusosakeyhtiö Kansanvalta, Helsinki, 1927.

Itkonen, O.V: Maanpakolaisen muistelmia, Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo, 1928.

Kekkonen, Jukka: Laillisuuden haaksirikko; Rikosoikeudenkäyttö Suomessa vuonna 1918, Lakimiesliiton kustannus, 1991.

Kekkonen, Jukka: Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria? Helsingin yliopisto, Helsinki

2013.

Nevakivi, Jukka: Muurmannin legioona; suomalaiset ja liittoutuneiden interventio Pohjois-Venäjälle 1918–1919, Tammi, Helsinki, 1970.

Maynard, C: The Murmansk Venture, 1928, Hodder and Stoughton limited, London.

Roselius, Aapo & Silvennoinen, Oula: Villi Itä; Suomen heimosodat ja Itä-Euroopan murros 1918–1921, Tammi, 2019.

Vaara, Pekka: Viena 1918; kun maailmansota tuli Karjalaan, Docendo, 2018.

Liitteet

Liite 1: Taulukko 1: Legioonalaisista koottu tutkintamateriaali

	Vapautetut: 30	Ehdolliseen rangaistukseen tuomitut: 29	Ehdottomaan rangaistukseen tuomitut: 5	Mustalle listalle joutuneet: 10	Yhteensä: 74 legioonalaista
Rikosrekisteri*	18	27	5	9	59
Seurakunnan lausunto	16	26	5	10	57
Poliisin tai nimismiehen lausunto	12, joista 7 antaa tietoja	10, joista 7 antaa tietoja	2, joista 1 antaa tietoja	7, joista 5 antaa tietoja	31, joista 20 antaa tietoja
Todistusaine-kortisto**	15	15	3	8	41

*kortistossa päällekkäisyyttä poliisin ja nimismiesten lausuntojen kanssa, koska nämä lausunnot tyypillisesti talletettiin omille korteilleen. Korteja saattaa myös olla samasta legioonalaisesta hyvinkin monta.

** Sisällissotaan liittymättömiä tuomioita otoksen legioonalaisilla on 8, keskittyen viidelle rikolliselle, joista 2 vapautetuissa ja 3 ehdonalaisissa.

Liite 2: Taulukko 2: Kuulustelulomakkeiden sisältö

	Vapautetut: 30	Ehdolliseen rangaistukseen tuomitut: 29	Ehdottomaan rangaistukseen tuomitut: 5	Mustalle listalle joutuneet: 10	Yhteensä: 74 legioonalaista
Kuului Ammattiyhdistysliikkeeseen	13	15	2	9	39
Osallisuus vuoden 1917 lakkoon	1	3	4	4	12
Myöntää kuuluneensa punakaartiin Suomessa tai Venäjällä	0	28	5	7	40
Siirtyi Venäjälle ennen sisällissotaa / sen aikana / sen jälkeen*	21 / 8 / 1	11 / 17 / 1	1 / 4 / 0	1 / 7 / 2 ²⁷⁹	34 / 17 / 4
Liittyi legioonaan kesällä 1918 / elokuun 1918 jälkeen*	19 / 11	22 / 7	4 / 1	7 / 3	52 / 22
Kuulustelijan lausunto luotettavuudesta ²⁸⁰ :	15, joista 8 kielteisiä, 3 myönteistä ja 4 neutraalia	8, joista 2 kielteisiä, 5 myönteisiä ja 1 neutraali	1 lausunto, joka kielteinen	5, joista 3 kielteisiä, 1 myönteinen ja 1 neutraali	29, joista 14 kielteisiä, 9 myönteisiä ja 6 neutraalia

*tutkijan oma jako, jota ei ole käytetty kuulustelulomakkeessa.

²⁷⁹ Kaksi sodan jälkeen venäjälle siirtynyttä mustalistaista karkasivat molemmat Riihimäen vankileiriltä, eivät kuitenkaan samaan aikaan tai yhdessä.

²⁸⁰ Neutraaleiksi on laskettu myös sellaiset tapaukset, joissa kaksi eri kuulustelijaa ovat jättäneet samaan lomakkeeseen eriävät mielipiteet kuulusteltavan luotettavuudesta.

Liite 3: Muurmannin alueen kartta

Lähde: Nevakivi, 1970, 374

